

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE • BROJ 207 • SEPTEMBAR 2022 • GODINA XXX • CENA 150 DINARA

23.09.
2.10.2022.

MI-
JUNACI
RADA
SVOG

56Bitef22

www.beograd.rs

- KRPEŽ, TRPEŽ ILI CRPEŽ
- NIŠTA NOVO...
- „MI – JUNACI RADA SVOG“ U GLAVNOJ ULOZI
- STIGNE LI NEKO USRED RAŽI ONOG KOGA TRAŽI
- UZAVRELOST KOLJADE, SCENSKA MOLITVA,
BORBA SA STRAHOVIMA
- TEATAR U VРЕME TESKOBЕ

Intervju:

NEBOJŠA DUGALIĆ
MAJA PELEVIĆ
ŽIGA DIVJAK
LUKA GRBIĆ
MINJA PEKOVIĆ
MARKO MARKOVIĆ

Vetar u leđa...

Novi, 207. broj Ludusa posvećen je dobrim delom predstojećem Bitefu, koji je, od kako su ga iznadrili Mira Trajlović i Jovan Ćirilov, svojevrsni praznik. Ne samo pozorišne umetnosti!

Ove godine, 56. po redu, odvija se u Beogradu od 23. septembra do 2. oktobra, pod sloganom „Mi – junaci rada svog“. Neko se seća, a neko možda i ne, da je to stih iz nekada čuvane, nazovimo to, radničke pesme „Da nam živi, živi rad“ iz vremena socijalističke Jugoslavije. No bez obzira odakle je, on jeste svojevrsni odraz ovog vremena, s tim što je u odnosu na negdašnje poprimio duboko ironijski karakter. Upravo svakovrsna obespravljenost i marginalizacija tog, kako se kaže, običnog čoveka današnjice jeste česta tema koja se javlja u raznim pozorišnim ostvarenjima, a o nekim od njih govorи se i na stranicama ovog broja Ludusa kroz osvrte, razgovore sa stvaraocima, hroničarske beleške...

Ovo je prvi broj ove kalendarske godine, da je sreće, bio bi – kako je svojevremeno u septembru bivalo – bar peti ili šesti. No nećemo o finansijskim nevoljama koje su tome uzrok. Ne samo zato što smo u prošlim brojevima o tome pisali, ni zato što to postaje opšte mesto (na što se nikako ne bi smelo pristati!) već pre svega zato što je najveća beda koja nas je zadesila najpre rezultat sunovrata vrednosnog sistema, gotovo frapantnog neuviđanja suštinskog značaja kulture za identitet i mentalno zdravlje, a to će reći – za opstanak. I o tome, što se vidi i na stranicama ovog broja, snažno progovara pozorište, usput se boreći i za sopstveno opstajanje.

Treba li podsetiti – piše to i u srednjoškolskim udžbenicima iz istorije – da je čuveni Perikle u staroj Grčkoj, u periodu koji je kasnije poneo epitet „zlatan“, siromašnim ljudima plaćao da idu u pozorište. Ono mu je bilo prečica od stanovnika do građanina.

Istorija i iskustvo su pokazali da pozorište zna i ono što niko ne zna. I da je i nezamenljivo utočište i snažan vetar u leđa junacima rada svog.

Uručenje „Dobričinog prstena“ porodici Laneta Gutovića (foto Vukica Mikača)

UDUS u prvoj polovini godine

Nagrade, humanitarne akcije, samostalni umetnici...

Od aktivnosti Udruženja dramskih umetnika Srbije u prvoj polovini godine, odnosno od izlaženja prethodnog broja *Ludusa* objavljenog u decembru 2021, izdvajamo

Krajem prošle godine, Ministarstvo kulture i informisanja je, nakon višegodišnje pauze, objavilo javni poziv za dostavljanje obrazloženog predloga za dodelu priznanja za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi i kulturi nacionalnih manjina (popularno nazvana – nacionalne penzije) koji je predviđao da priznanje može dobiti ukupno 20 umetnika i stručnjaka u kulturi, iz različitih područja te oblasti. Za svakog područje kulture reprezentativna udruženja u kulturi mogla su da predlože najviše tri umetnika, odnosno stručnjaka u kulturi. To je značilo da su Udruženje dramskih umetnika Srbije i Savez dramskih umetnika Vojvodine, koji imaju reprezentativnost za područje Pozorišna umetnost (stvaralaštvo, produkcija i interpretacija), imali pravo da predlože ukupno tri kandidata. Naša dva udruženja su, na osnovu sporazuma o podnošenju zajedničkih predloga i na osnovu utvrđene Liste relevantnih nagrada i priznanja za područje Pozorišna umetnost, razmatrala dokumentaciju koju su podnela 24 penzionisana dramska umetnika i dodela jednoglasnu odluku da Komisiji Ministarstva kulture predlože glumce Lazara Ristovskog i Vojislava Brnjovića, i Vidu Ognjenović, rediteljku, dramskog pisca i književnicu. Vlada RS je na sednici od 10. 2. 2022. donela odluku da za naše područje priznanja pripadnu glumcima Lazaru Ristovskom i Vojislavu Brnjoviću.

Dobitnici posebnog priznanja ove godine su i naši članovi – glumac Bogdan Diklić (na predlog Udruženja filmskih glumaca Srbije) i reditelj Miroslav Benka (na predlog Nacionalnog saveta slovačke nacionalne manjine).

Početkom godine objavljeno je 25. izdanje Udruženja u ediciji posvećenoj dobitnicima Nagrade za životno delo „Dobričin prsten“ – monografija o Hadži Petru Božoviću, dobitniku ovog najvišeg staleškog glumačkog priznanja u 2020. godini. Autor monografije je Tatjana Nježić. Knjiga sadrži poglavljia u kojima je predstavljen glumački opus Hadži Petra Božovića i poglavljje *Dokumentacija*, u kome je sačinjen popis pozorišnih, filmskih i televizijskih ostvarenja, nagrada i priznanja. Naročito dragocen doprinos monografiji svojim tekstovima dali su prijatelji, kolege i saradnici Petra Božovića – Matija Bećković, Žarko Lausević, Zdravko Šotra, Đorđe Kadijević, Rajko Grlić, Nikola Jevtić, Svetlana Bojković, Ljiljana Dragutinović, Ivana

Vujić, Božo Koprivica, Milan Ružić. Knjiga obuhvata i oko sto fotografija iz pozorišnih, filmskih i televizijskih uloga P. Božovića a početkom pozorišne sezone će biti promovisana i predstavljena javnosti.

Polovinom maja ove godine održana je 21. Redovna godišnja i izborna Skupština Udruženja, na kojoj su članovi Udruženja za mandatni period od 2022. do 2025. godine izabrali novog predsednika Nebojuša Dugalića i verifikovali mandat Predsedništvu u sastavu: Zoran Cvijanović, Milica Gojković, Dragan Marjanović, Pavle Pekić, Tanja Pjevac, Maja Todorović, Snežana Trišić i Branislav Zeremski. Skupština je izabrala i Sud časti u sastavu: Svetlana Bojković, Igor Bojović, Andrija Damičić, Olivera Viktorović i Milovan Zdravković, a zamenici članova su Elizabeta Đorevska i Predrag Miletić. Izabran je i Nadzorni odbor koji će raditi u sastavu: Marko Stojanović, Ivan Tomašević i Duško Premović, a zamenik člana je Jelena Kovačević Barać.

Neposredno nakon pogibije rudara u rudniku *Soko* aprila ove godine Udruženje je, od sredstava svog Fonda solidarnosti, svakoj od osam porodica uplatilo pomoć u iznosu od po 30.000 dinara, odnosno ukupno 240.000 dinara. Ova naša akcija je inicirala organizaciju velikog humanitarnog koncerta *Brod plavi za decu rudara*, koji je održan 3. juna, u MTS dvorani u Beogradu, uz učešće preko 50 naših najistaknutijih dramskih i muzičkih umetnika. Ulanice su prodavane po pojedinačnoj ceni od 2.000 dinara, a akciji su se odazvale Srpska pravoslavna crkva i Fondacija Novak Đoković tako što su duplirale iznos prikupljen prodajom karata. Takođe, naši članovi i mnogi ljudi dobri volje van naše branše su uplaćivali donacije za pomoć deci rudara na tekući račun Udruženja. U periodu od 23. maja do 4. jula 2022. prikupljena su sredstva u iznosu od 8.600.000 dinara, koja je Udruženje 5. jula 2022. uplatilo porodicama osmorice poginulih rudara, i to na sledeći način: za dve porodice bez dece uplatili smo po 340.000 dinara, a porodicama sa decom 660.000 dinara po detetu (jedna porodica sa troje dece, četiri porodice sa po dvoje dece i jedna porodica sa jednim detetom).

Udruženje zahvaljuje svima na plemenitosti i velikom dobročinstvu koje su iskazali učešćem u programu i donacijama, i uvereni smo da će sredstva prikupljena u našoj zajedničkoj akciji pomoći ovim porodicama, naročito njihovoj deci, pokazati im da nisu sama i doprineti boljim uslovima za njihovo odrastanje.

Dodeljene su i uručene nagrade UDUS-a. „Dobričin prsten“ krajem prošle godine posthumno je dodeljen Miljanu Lanetu Gutoviću (o čemu smo pisali u prošlom broju) a članovima njegove porodice svečano uručen u Jugoslovenskom dramskom pozorištu 23. 12.

Nagrada „Miloš Žutić“ pripala je Marku Markoviću za ulogu u predstavi *Semper idem* Narodnog pozorišta Sombor, a uručena je laureatu 7. maja u tom teatru. U konkurenциji je bilo deset glumačkih ostvarenja, a odluku o dobitniku jednoglasno je doneo žiri glumice Jovana Gavrilović i Vanja Ejduš (predsednica Žirija), rediteljka Milica Kralj i pozorišni kritičar i teatrolog Aleksandar Milosavljević, na sastanku održanom 23. decembra 2021. godine.

Nagrada za režiju „Bojan Stupica“ za 2021. godinu dodeljena je Jovani Tomić, za režiju predstave *Kretanje*, autora Dimitrija Kokanova. Tročlani žiri reditelja u sastavu: Egon Savin (predsednik), Kokan Mladenović i Boris Liješević (svi su prethodni dobitnici ove nagrade), odluku je doneo jednoglasno 21. decembra 2021. U konkurenциji je bilo deset rediteljskih ostvarenja, premijerno izvedenih u pozorištima u Srbiji, u periodu od 1. aprila 2019. do 31. marta 2021. godine. Nagrada je ustanovljena 1971. a Jovana Tomić je 34. dobitnik ovog staleškog priznanja. Nagrada se dodeljuje bijenalno, a sastoji se od bronzane plakete s likom Bojana Stupice, rad akademskog vajara Stevana Bodnarova, unikatne diplome na pergamentu, rad akademskog slikara i scenografa Geroslava Zarića i novčanog iznosa. Dodelu Nagrade „Bojan Stupica“ podržali su Ministarstvo kulture i informisanja

Republike Srbije i Sekretarijat za kulturu Grada Beograda. Nagrada je dobitnici uručena 6. februara 2022. posle izvođenja predstave *Kretanje* na sceni Bitel teatra. Žiri u obražloženju navodi: „Radeći predstavu *Kretanje*, po tekstu Dimitrija Kokanova, Jovana Tomić je tragaјući za formom koju će omogućiti intenzivnu komunikaciju i razmenu emocija između izvođača i gledalaca, uspeša da, filigranskom preciznošću, oformi jedan specifični pozorišni svet koji nas iznova podseća da je pravo pozorište uvek spremno na rizik, na istraživanje i igru i da su beskrajne mogućnosti koje nam pruža, ako mu se prepustimo čista srca i ustrepale mašte.“

„Znalački kombinujući repetitivnost scena i njihovu međusobnu povezanost u pričanju zajedničke priče, Jovana Tomić do ovog blistavog rezultata imerzivnog pozorišta dolazi siveprisutnim, a nemetljivim rediteljskim autoritetom, uskladjujući, zrelo i majstorski, bez obzira na njenu životnu i pozorišnu mladost, svaki segment predstave, posebno vodeći računa o specifičnom položaju glumaca u predstavi, koji stupaju u interakciju sa publikom u prostoru lišenim svake pozorišne konvencije, teatralizma i laži. „Ne dozvolivši da modernost forme postane prepreka emocijama, pričanju priče, slušanju i preživljavanju svih suptilnih nijanskih teksta Dimitrija Kokanova, Jovana Tomić kreira pet ravнопravnih scena svoje rediteljske vizije, omogućavajući svakoj da se izbori za sopstvenu specifičnost, za sopstvene emotivne valere koji će, kada se u nama kao gledaocima priča složi u skladnu celinu, izazvati katarzu, tako potrebnu u ovo vreme nesklono čistoj emociji, lepim rečima i uzbudljivim pričama.“

„Suvereno vladajući rediteljskim zanatom, dokazujući ogroman potencijal svog dara, Jovana Tomić je izvela svoj rediteljski podvig skladno kombinujući sve elemente predstave, nemetljivo vodeći izuzetan autorski i glumački tim i dokazujući nam, divnim skladom britkog intelekta i raskošnih emocija, svu raskoš ženskog rediteljskog pisma. U to ime joj čestitamo, sigurni da će njen rediteljski potpis statjati uz neke od najznačajnijih predstava koje nas čekaju u budućnosti.“

U prethodnom periodu Udruženje je, kao i ranije, bilo angažованo oko utvrđivanja statusa samostalnog umetnika (blizu dvadeset novih umetnika), ali najvažnija aktivnost odnosila se na rešavanje problema dugovanja iznosa za doprinose koji se stavljuju na teret samostalnih umetnika od strane Poreske uprave, a koje ti umetnici nisu prouzrokovali. Dugovanja su nastala zbog dugogodišnjih kašnjenja (sve do 2017. godine) Grada Beograda sa uplatama doprinosa za samostalne umetnike.

U saradnji sa umetničkim udruženjima pri Ministarstvu kulture i informisanja formirana je 15. marta 2022. godine Radna grupa za rešavanje pitanja regulisanja duga po osnovu doprinosa za obavezno socijalno osiguranje samostalnih umetnika. U Radnu grupu je među predstavnicima udruženja (3) imenovan i naš predstavnik, Duška Marković. Do sada su održana tri sastanka, dogovoren je da Ministarstvo, na osnovu dostavljenih spiskova samostalnih umetnika iz svih udruženja na dan 13.04.2022., pribavi iz Poreske uprave pojedinačne i zbirne iznose dugovanja samostalnih umetnika, što je nedavno i učinjeno. Sada smo u fazi razvrstavanja umetnika po udruženjima i provere dostavljenog materijala iz Poreske uprave. Nadamo se da će u dogledno vreme Vlada RS prihvati predlog Ministarstva i umetničkih udruženja da se otpisu dugovanja za glavnici doprinosa za zdravstveno osiguranje i kamate za oba doprinosa, a da se dugovanja za glavnici doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje namire iz budžeta.

Još jedna značajna vest je da su, na inicijativu umetničkih udruženja i saradnjom sa Sekretarijatom za javni prevoz, samostalni umetnici dobili pravo na povlašćeni javni prevoz u Beogradu. Počinje izdavanje personalizovanih kartica na godinu dana po povlašćenim cenama (kao kod nezaposlenih lica): 1.090 dinara za 1. zonu, 1.120 dinara za 2. i 3. zonu.

ZAJEDNIČKIM SNAGAMA MOŽEMO POSTIĆI REZULTATE KOJI SU BOLJI OD POJEDINACNIH REZULTATA SVAKOG OD NAS

Kada se prihvatom neke odgovornosti, prvo sagledam koju to užad treba čvrsto držati jedrima na brodu koji treba bezbedno da plovi svojim maršrutama, ne bi li ta jedra pohvatala sve povoljne vetrove koji će brodu okončati plovidbu u bezbednom pristaništu. UDUS je veliki brod sa mnogo užadi i jedara, i za sada ta plovidba dobro ide – kaže Nebojša Dugalić, novi predsednik Udruženja dramskih umetnika Srbije

Čuveni glumac, pedagog i reditelj takođe, svojim kvalitetom i bogatim opusom odavno je osvojio i kritiku i publiku. Svom širokom dijapazonu likova, na sceni i ekranu, uvek na nov način daje posebnu istinitost, zanimljiv zanos, obrise ljudske snage u čijem je temelju senka slabosti, i slabosti koja sluti žudnju za snagom...

Dobitnik je niza nagrada, a govoreći o svojim rolama u jednom intervjuu je rekao: „Ono što nemam u sebi dovoljno poezije nisam u stanju da doživim i prihvatom kao istinito. Samo u tim bleskovima ljudskog duha osećam se kaš svoj na svome“...

Oženjen je glumicom Dragom Dugalić, imao petoro dece i odnedavno je na čelu esnafске asocijacije: na redovnoj godišnjoj skupštini Udruženja dramskih umetnika Srbije, održanoj 17. maja u Ateljeu 212, izabran je za predsednika UDUS-a.

Na početku razgovora za *Ludus*, na pitanje s kojim utiskom, očekivanjem dolazi na mesto predsednika UDUS-a, kaže: „Davno sam naučio da utisci i očekivanja nisu dobar vodič za službu koja nas na mestu odgovornosti očekuje. Zato, kada se prihvatom neke odgovornosti, prvo sagledam koju to užad treba čvrsto držati jedrima na brodu koji treba bezbedno da plovi svojim maršrutama, ne bi li ta jedra pohvatala sve povoljne vetrove koji će brodu okončati plovidbu u bezbednom pristaništu. UDUS je veliki brod sa mnogo užadi i jedara, i za sada ta plovidba dobro ide...“

Šta vam je prvo palo u oči, prvo privuklo pažnju...?

Moj pogled prvo gleda u probleme i traži moguća rešenja. Mnogo je onih nagomilanih, mnogo onih koji iskrasavaju na dnevnom nivou i mnogo onih koje treba preduprediti. Tu pre svega mislim na statusna pitanja samostalnih umetnika, funkcionalisanje Fonda solidarnosti, življe i delotvorne učešće Udruženja u rešavanju zajedničkih problema svih pozorišnih pregledaca kako u Beogradu, tako i u unutrašnjosti. Međutim, postoje i mnoge aktivnosti Udruženja koje bi bilo moguće pokrenuti na opštu korist ne samo njegovih članova nego i mnogih drugih društvenih grupa. Imam na umu humanitarne akcije, posredništvo u samostalnim projektima članova Udruženja, zaštitu prava umetnika, animiranje određenih društvenih subjekata da se kroz donacije ili bilo koju vrstu pomoći uključe u rad UDUS-a i sl.

O čemu ste razgovarali na prvom predsedništvu, šta su vam prioriteti?

Najpre smo se bavili analizom mogućeg opseg-a aktivnosti Udruženja, sagledali probleme, predlagali moguća rešenja i razgovarali o kadrovskim pitanjima. Ne mislim samo na formiranje obaveznih tela unutar Udruženja već i na mrežu povere-nika u unutrašnjosti kako bismo ostvarili aktivni-ji kontakt sa članovima koji rade u pozorištima van Beograda i pokušali da rešavamo njihove probleme ili eventualno podržimo njihove inicijative. Zatim je bilo reči o aktivnijoj saradnji Udruženja sa uprava-ma pozorišta jer je veoma važno da naše zajedničke probleme rešavamo sa sređenim snagama. I na-ravno, saradnja s nadležnim institucijama.

Na čemu ćete najviše insistirati kao predsednik UDUS-a?

Ne bih ni na čemu insistirao već bih se pre-zalagao za jedno dobro pravilo timskog rada, a to je da možemo biti ili deo problema ili deo rešenja. Mislim da je iz takvog dobrog nastrojenja moguće, zajedničkim snagama, postići rezultate koji su bolji od pojedinačnih rezultata svakog od nas. Važno je dati svakome priliku da pokraće svoju kreativnu odgovornost u brizi za celinu. A za lude koji su prihvatali moj poziv za učešće u radu Udruženja mogu da garantujem da su takvi.

Može li se i šta uraditi kada je reč o statusu samostalnih umetnika?

Nije pitanje „može li se“ već „mora se“. Na-prosto je to deo odgovornosti Udruženja prema svojim članovima. Nažalost, nastao je taj nesrećni vu-kuum u izmizivanju poresko-doprinosnih obaveza prema samostalnim umetnicima od strane države, za šta se terete sami umetnici, iako ta davanja nisu ni bila njihova zakonska obaveza. Svakako ćemo pokušati da s nadležnim institucijama nađemo model rešenja kako bi se sa umetniku skinuo teret tog dugovanja.

Šta mislite o eventualnom spojanju Udruženja filmskih glumaca i Udruženja dramskih umetnika, o čemu se povremeno govor, budući da, kada je o glumcima reč, dobar deo članstva čine zapravo isti ljudi? Da li bi to doprinelo uticajnijoj poziciji na društvenoj sceni, i jačoj snazi u obrani statusa dramskog umetnika, te borbi za su-tinske vrednosti?

Nebojša Dugalić (foto Andelko Vasiljević)

Mislim da je svako spojanje takve vrste korisno i zdravo samo u onoj meri u kojoj postoji osnov za zajednički interes. Postoje uvek oni specifični interesi unutar branše koji se mogu braniti samo iz pozicije samostalnosti udruženja. To naravno ne isključuje mogućnost saradnje oko zajedničkih pitanja i problema. Svakako da je, s druge strane, otvorenot prema mogućnosti takvog spojanja dobra i poželjna, ali samo ukoliko se definise okvir zajedničke dobrobiti. Drugim rečima, mogući su i spojanje i saradnja samo ako dugorочно svima donose dobro.

Pozorišne novine *Ludus*, glasilo Udruženja, ove jeseni obeležavaju 30 godina postojanja. Kao dugogodišnji istaknuti glumac, i sada predsednik UDUS-a, kakav je vaš odnos prema tom esnafskom izdanju?

Sve što u ovakvim vremenima opstane toliko dugo zasluguje u najmanju ruku spomenik. A kada

je reč o pisanim tragovima, uvek se setim jedne melankolične misli koju je Đura Damčić izgovorio Vučku Karadžiću kada su pokušavali da spasu drugo izdanje Srpskog rječnika. „Može biti, Vuče, da naše knjige i nisu za drugo sem da kogod, za sto godina, kaže: ‘Taj i taj je pisao i može biti pametan bio’.“ Da ublažim melankoliju dodao bih – to nije malo...

Već više godina unazad *Ludus* izlazi neredovo-no, sporadično po broj-dva godišnje. Može li se tu i šta eventualno uraditi?

I tu se mora uraditi sve što se može. U ime truda svih onih koji su 30 godina istrajavali. *Ludus* će budućim vremenima koja se budu pitala šta smo mi to, u stvari, stvarali, svakako biti dokument prvog reda...

Uskoro krećete u probe Šekspirovog *Magbeta* u režiji Jagoša Markovića, u Narodnom pozorištu. Šta vam je najveći glumački izazov kada je o tom liku i komadu reč, koja je uporišna tačka?

Svakو čitanje određenog komada je jedno otkrivačko traganje za skrivenim ili još neotkrivenim potencijalima teksta. To otkrivanje je nešto što neprestano iznenaduje i samog čitača. Mnogo je mogućih uporišta na kojima se može zasnovati čitanje *Magbeta*, ali svakako mislim da bi bilo banalno svesti tu priču na prostu patologiju žudnje za moći. Voljla za moć nije uvek i nužno žudnja za vlašću. Barem ne onako kako je misli Ničić. Volja za moć je težnja svake snage da projavi svoj vrhunac, svoj maksimalni intenzitet. Mene najviše zanima na koji način, tako predisponirane prirode, poput Magbeta-ve, stradaju od sopstvene snage, da bi pri tome i sve

oko sebe, kako sam Šekspir na jednom mestu kaže, „mučki survale u ambis posledica“.

Ako bi trebalo izdvajati ulogu koja vas je tokom bogate karijere obeležila, to bi bila...?

Sve uloge su jedno isto tkanje na mnogo razboja-ja i raznobjojnim koncem, a sve da bi se izatkao je dan cilim koji se zove – glumac.

Igrate u više vrlo popularnih televizijskih serija. Kako uskladjujete snimanja i probe, ekran i scenu?

Teško... Ali to je dobra vežba za proveru grani-ca sopstvene snage.

Neki smatraju da je kvantitativni „procvat“ TV serija ugrozio pozorište i stvaranje predstava, vi kaže?

Jeste u određenom smislu, ali je isto tako dopri-ne većem interesovanju publike za pozorište. TV serije otvorile su prostor nekim novim glumačkim licima i samim tim neku svežu zainteresovanost publike da ih gledaju i uživaju na sceni. Svakako mislim da ne bi trebalo televiziju i pozorište posmatrati kao konkuren-te medije već, naprotiv, kao plodno komplementarne.

Imate li, preko stranica *Ludusa*, poruku za esnaf, kolege...?

Jedino bih želeo da pozovem članove da se akti-vitvije uključe u rad Udruženja, da se obrate sa svojim pitanjima, sugestijama, predlozima, inicijativa-ma i problemima, kao i da pomognu u radu Fonda solidarnosti, bilo prilozima bilo animiranjem poten-cijalnih donatora, kako bismo svi zajedno probali da učinimo što više za sve nas, a pre svega za kolege kojima je potrebna pomoć.

Tatjana Nježić

Skupština UDUS-a

KRPEŽ, TRPEŽ ILI CRPEŽ

Za ovih sedam godina koliko se bavim dramskom pedagogijom imala sam privilegiju da sretnem značajan broj mlađih, veoma talentovanih, autentičnih umetnica i umetnika, uglavnom studenata pozorišne režije, glume, dramaturgije, scenografije... koji su posvećeno, vrlo hrabro, iskreno i srčano zakoračili u svet pozorišta

Piše Snežana Trišić

Možda je broj umetničkih a pre svega dramskih fakulteta, koji niču kao pečurke posle kise, srazmeran broju i potencijalu mlađih talentovanih ljudi koji ih upisuju, ali naša umetnička scena svakako nije. Radnih mesta ili prostora za hororarno angažovanje sve je manje, a putevi zapošljavanja su veoma upitni, najčešće ne-

transparentni i mutni, a kriterijumi proizvoljni. Dogodi se tu i tamo poneki biser i izuzetak koji potvrđuje pravilo, ali sistematično promišljanje i podrška naše umetničke scene u ovom veoma složenom procesu ne postoji.

Kažu da je talenat kao reka – nade put, ali umetničko biće najčešće je krhko i osetljivo,

vo, lomno. Mnogi su se u tom zamršenom lavirintu ulaska u profesionalne krugove izgubili, neki su odustali ili otišli u inostranstvo i napravili blistave domete ili promenili profesiju, a neki lutaju po prostorima alternativne ispunjeni ali gladni. Dometi rada na alternativnoj sceni uglavnom nisu prepoznati ili vrednovani od strane institucionalnog pozorišta, selekcija, festivala ili medija, pa tako iskustvo i umetnički rezultati i ostvarenja nisu relevantne reference mlađim stvaraocima koji tu rade. Možda bih to i mogla da razumem da Beograd nije metropola u mnogim aspektima, osim u jednom – pozorište! Ulaganje u postojeće scene i pozorišne zgrade svodi se na entuzijazam i veštine pojedinaca, što je efikasno i korisno, ali je kratkoročno i centralizovano, radna mesta raznorodnih umetničkih oblasti u pozorištima se zatvaraju i gase, a nova pozorišta, nove scene, prostori i festivali se ne otvaraju. Pozorišta izvan Beograda uglavnom su u još goroj situaciji, ali to je posebna i veoma kompleksna tema. Beograd

ima kapacitet i zaslužuje ne jedno već mnogo više novih pozorišta i scena, i novih radnih mesta, a mi to dugujemo ogromnom potencijalu mlađih, mislećih i darovitih stvarača koji nam dolaze. Ako to nije moguće, šta je onda s transparentnim konkursima za radna mesta ili projekte, kastinzima, ili eto, možda, ponekad, da se odgovori na mejl, poziv, ili ode na sastanak s nekim mlađim kolegom, početnikom ili isprate studentski ispit koji su uglavnom javni? Nađu se tu i tamo srećnici koji nekako i dobiju početničku šansu, ali uz nju u paketu najmanji budžet, najlošije uslove, milion kompromisa, sramne honorare ako ih uopšte ima, pa ti napravi predstavu, scenografiju ili kostim. Ovde krpež i trpež kuću ne drže. Daleko iskusniji i ostvareniji profesionalci slome se kada rade u takvim uslovima.

U mlade stvaraoce moramo da ulažemo, čak i kada prave greške, to je častan rizik i jedini mogući put da oni kroz profesionalizam i umetničku praksu razvijaju svoj potencijal. Upravo oni dovode novu, mlađu publiku u pozorište jer se međusobno povezuju kroz nove teme, sadržaje, duh vremena ili estetiku, a osim toga to održava vitalnost naše umetničke scene i donosi nam neke nove vizure, iskustva, saznanja i izazove. Put umetnika u mladost je jedan od najtežih, a mi biramo koja je naša uloga u toj priči.

Hronika pozorišnih događaja, januar-jun 2022. godine

Rolerkoster, Ričard III, U agoniji...

Prva polovina 2022. u srpskim pozorištima donela je nastavak pada kvaliteta, koji je obeležio i drugi deo 2021., za razliku od prve godine kovida, sezone 2020–2021., kada je naš teatar bio daleko vitalniji. Kao da su se umetnici umorili od pokušaja da daju estetski vredne održe na naših kriznih vremena, prepustajući se kolotečini. Ipak, i u toj, generalno govoreći, osrednjoj produkciji, izdvojile su se kvalitetne predstave vredne pažnje.

Najjači utisak je ostavila premijera *Uspavankе za Alekiju Rajčić* na Sceni „Rašč Plaović“ Narodnog pozorišta, nastala prema tekstu Đordja Kosića, u režiji Juga Đorđevića. Dramski tekst je karakterističan po neobičnoj formalno-stilskoj postavci radnje koja prikazuje sumoran položaj žene u patrijarhalnom društvu. Komad je napisan u stilu i ima izražite poetske vrednosti, u ironičnom razotkrivanju naših običaja i mentaliteta. Zbog specifičnosti forme i stila, Kosićev tekst je naročito izazovan sa scensko tumaćenje, u čemu se reditelj Jug Đorđević izuzetno snašao, postavljajući ga kao delikatnu muzičku dramu, koju upečatljivo nosi glumica Vanja Ejodus. Elegančno obučena, kao da je junakinja neke glamurozne opere, ona tumači Aleksiju vešto oblikujući smesu tragičnosti zbog neminovnosti trpljenja nasledne ženske patnje, i specifične vredrine, posledice snage pomirenja s trpljenjem bola.

Prvi deo godine u Narodnom pozorištu u Beogradu obeležila je i premijera predstave *Godine vrana*, prema tekstu i u režiji Siniše Kovačevića. Radnja se dešava krajem Prvog svetskog rata, u vremenu društveno-političkih i bračno-porodičnih lomova. Tekst je fragmentarne forme, i epski je ambiciozan u prikazu burnih istorijskih događaja, trusnih vremena koja otkrivaju neuništivi nagon za preživljavanjem, ali i dubinsku ljudsku surovost. Predstavu ključno određuje vizuelni i muzički plan igre, i naročito razigrana i vešta koreografija Isidore Stanišić. Članovi baleta stvaraju specifičan hor ili zbor vrana, zavodljivo plešući uz suggestivnu muziku, na vizuelno čarobnoj pozornici, simbolički izražajnoj.

Kraj sezone u Narodnom pozorištu, za koje se može reći da je kvalitativno živnulo u poslednje vreme, obeležila je i premijera *Rata i mira*. Polazeći od Tolstojevog romana, svakako krupnog zalogaja za scensko tumaćenje, reditelj Boris Liješević, u saradnji s dramaturgom Fedorom Šiljem, gradi predstavu prepoznatljive poetike. Epsi i stilizovano, u odsustvu konvencionalne scenske iluzije, brehtovski i blago ironično, na pozornicu izvedi poznate likove koji vode lične i političke borbe, početkom 19. veka, u vremenu rata s Napoleonom. Na tragediju

vima rada reditelja Tomija Janežića, autori su tražili odgovarajući spoj dramskog i epskog, za koji se može reći da nije doveden do kraja. Igra glumaca nije međusobno dovoljno uskladena, a deo scenskih rešenja nije delotvoran. No kako je pozorište živ organizam, i kako jedna predstava ima mogućnost da se s vremenom razvije i utvrdi, možda će nedorečenosti u ovom *Ratu i miru* doći na traženo mesto.

U produkciji Ateljea 212 izdvojila se predstava *Rolerkoster*, nastala prema tekstu Jelene Kajgo, u režiji Milice Kralj. Reč je o savremenoj komediji koja se efikasno razračunava s brojnim problemima našeg vremena, otkrivajući njihova prikrivena značenja. Radnja postavlja pitanja nacionalnog i verskog identiteta, ambivalentnog uticaja novih medija i tehnologija, kao i apsurdne političke korektnosti. Tekst je podsticajan zbog britkih zapažanja i katarzičnog humoru koji inteligentno pogoda neuralgične tačke našeg vremena. Pri tome je važno napomenuti da je ova vrsta dramskog teksta, tradicionalne strukture i linearнog razvoja radnje, postala reda pojava na našim repertoarima. Može se reći da su danas u modi fragmentarna dramaturgija i tektovi eksperimentalne forme, koji često nemaju dobru komunikaciju s gledaocima. Zato su i ovaj tekst i predstava posebno dragoceni.

U podrumu Ateljea 212, na Sceni „Petar Kralj“, koja je prvi put otvorena posle kovida, prikazana je jedna nepretenciozna, kratka i efektna predstava koja obiluje izazovnim metaforama. *Posaditi drvo* savremenog ruskog pisca Alekseja Žitkovskog žanrovski se može definisati kao apsurdna komedija koja istražuje pitanja generacijskih sukoba, nerazumevanja između roditelja i dece, konflikata između tradicionalnog i savremenog, ali i pitanja društvenih elita i klasne raslojenosti. Režija Pavla Terzića, usmerena na pažljivo uobličenje likova i odnosa, uspešno je u izvođenju uspostavila značenja apsurda, ističući i vrednosti igre glumaca. Branimir Brstina je naročito efektno, diskretno komički, postavio lik Oca, koji je smešan jer gubi trku s vremenom, ne snalazi se u brzini promena, ne razume svet oko njega.

A u Bitef teatru je izvedena neobična eksperimentalna predstava, prema tekstu Tijane Grumić, u režiji Nikole Isakovića, *Mogućnost zabavljanja kod ptica*, koja se tematski i formalno nadovezuje na repertoar Bitef festivala. Reč je o obliku teatra predmeta, gde izvođači lutkari daljinski pokreću stvari koje mile po sceni, sudu-

rajući se sa ostacima kućnih aparata. Ovaj život predmeta prate video-projekcije, i glasovi koji otkrivaju bajkovitu i poetsku pripovest o ornitologu Selestinu Kalinovskom. Tekst je usmeren na osnovna pitanja postojaњa, rađanja, smrti, reinkarnacije, sugerujući smisao celine, večne veze između uzroka i posledica. Scenska igra otvara i pitanja ekoloških katastrofa, posledica nebrige za životnu sredinu. A izbor forme predstave se upravo može tumačiti u vezi sa ovim problemom. Odsustvo ljudi na pozornici može da bude simbolička projekcija našeg nestanka, odraz sveta posle kraja.

Iz vojvodanske produkcije izdvajamo predstavu *Ričard Treći* Novosadskog pozorišta, u tumačenju make-donskog reditelja Dejanu Projkovskog koji se vratio u ovaj teatar nakon izvanrednog uspeha *Ane Karenjine*. Jednu od Šekspirovih najbrutalnijih istorijskih tragedija Projkovski postavlja u vizuelno izvanredno razgranatoj i metaforički izražajnoj formi. Na pozornici prekrivenoj zemljom, čiji se sirovi miris upadljivo oseća, posredno se raspliće neumoljivi, Veliki Mehanizam istorije, kako je Jan Kot definisao Šekspirove ponavljajuće pizore tragicne zaslepljenosti vlašću. Točak istorije je ovde stvarni protagonist, dok su kraljevi, sa svitom poslušnika, ali i zaverenika, smenjivi. Igra glumaca teče na granici između tragedije i farse, dokazujući njihovu bliskost, i Markssov tezu da ponovljena tragedija u istoriji postaje farsa. Arpad Mesaroš, u ulozi Ričarda Trećeg, uspešno je prikazao tu sponu između jeze i lakrdije. On je monstruozn, šepavi i grbavi manipulator koji iz senke kuje zavere, kako bi se dokopao krune, ne razumevajući njen lažni sjaj.

A nakon blokade gostovanja tokom prvih udara kovida počela je i lagana razmena teatara u regionu, na sreću naše publike, uvek željne da vidi dela iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine. Naročitim kvalitetom su se izdvojile predstave *U agoniji*, koja je gostovala u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, kao i *Jugoslavija moja dežela*, odigrana u Novosadskom pozorištu. Nastala prema snažnoj, psihološkoj, porodičnoj, društvenoj i filozofskoj drami Miroslava Krleže, predstava *U agoniji*, u izvođenju Hrvatskog narodnog pozorišta iz Zagreba, a u režiji Ivice Buljana, karakteristična je po filigranskom radu posvećenih glumaca. Na sceni su razmatrana iracionalna, potisnuta, snolika značenja drame, likovi su postavljeni u hladan, otuđen, crno-beli, apstraktni prostor, obeležen zenitističkim natpisima koji utvrđuju vre-

Ričard Treći, Novosadsko pozorište (foto Srdan Doroški)

me istorijskih avangardi, vreme iskoraka i revolucija, koje se može shvatiti kao potreba za rastakanjem deka-

i umrtyljenim strastima. Radnja predstave *Jugoslavija moja dežela*, nastale prema romanu Gorana Vojnovića,

zločincem u bekstvu (koprodukcija Gledalište Koper, Potorište Prijedor i Fondacija „Friedrich Ebert Stiftung“).

To je magija

Beogradsko dramsko pozorište je u prvoj polovini godine imalo tri premijere, izuzetan festival „Naši dani“ i druge poduhvate a sve pod sloganom „To je magija“. Ova teatarska kuća zapravo nastavlja svoju scensku liniju iz prethodne godine čiji je bilans: 11 premijernih predstava, ukupno 207 izvođenja, više od 30 gostovanja, nagrade za najbolje predstave na Bitefu: *Cement Beograd* Sebastijana Horvata i apsolutna pobjeda na Jugoslovenskom pozorišnom festivalu u Užicu *Citača Borisa Liješevića*.

„Teška je situacija, ali BDP je bilo ostro da se okrepi dušu i da se poveruje da će svet izgledati bolje u vremenima koja su ispred nas. U godini za nama zaista je bilo magiju izdržati taj ritam i uraditi sve ovo“, konstatovao je Jug Radivojević, direktor ovog pozorišta, prilikom tradicionalnog susreta s novinarima, najavljujući planove za 2022. godinu.

Prva premijerna predstava (26. marta na Sceni „Olivera i Rade Marković“) bila je *Zaljubljeni Šekspir* Marka Normana i Toma Stoparda, radena prema istoimenom filmu, a čiju adaptaciju potpisuje Li Hol, u režiji Ane Tomović, s mlađim Lukom Grbićem u naslovnoj ulozi. Iza ove predstave stoji i koproducent Jurij Franko, koji naglašava da je projekt dobio licencu kompanije „Dizni“.

„Ovom tekstu mesto je u pozorištu jer se bavi upravo nama, piscima, glumcima, upravnicima, rediteljima, svima nama koji živimo i ginemo za pozorište, najdirektnije se bavi pozorišnom alhemijom i magijom“, tvrdi rediteljka Ana Tomović.

Druga premijera (28. maja) na sceni BDP-a bila je Sofoklova *Antigona* u režiji Dijega de Brea, sa dve Antigone. Oko mesec dana kasnije, 24. juna, pod okriljem Belefa (kooproducent), održana je premijera predstave *Tramvaj zvani želja* Tenesija Vilijamsa, u režiji Lenke Udovički, s Brankom Katić u ulozi Blanš.

M. Kosović

dentnih društvenih normi. U toj zaledenoj sobi se odvijaju burne drame neplaćenih dugova, rasklapanja propalih brakova, suočavanja sa izneverenim osećanjima

prati put protagonisti Vladana Borojevića (Blaž Popovski), njegovu konkretnu i simboličku potragu za ocem, oficirom bivše Jugoslovenske narodne armije, i ratnim

Njegov put postaje polazište bolnog suočavanja sa sobom, s ličnim traumama i strahovima, ali i redefinisanja ličnog i nacionalnog identiteta. Pored individual-

nih, radnja postavlja i šira društvena pitanja, o razložima činjenja zla, krivici, smislu ratova, odnosu prošlosti i sadašnjosti, kao i pitanja odnosa između očeva i sina, koji imaju univerzalnije nivoe značenja. U rediteljskom tumačenju Marka Misirače, radnja je dinamična i uzbudljiva, spretno tragikomična, likovi su stvarni, opipljivi i kao takvi imaju katarzičan efekat.

Kraj prvog dela ove pozorišne godine obeležio je bogat program Belefa. Izvedeno je čak pet premijera, a publika je imale prilike da vidi još nekoliko vrednih go-stujućih predstava iz Kruševca, Sombora, Novog Sada, Pančeva. Program je svečano otvoren u Botaničkoj bašti, ekološkom, poetskom i političkom predstavom *Drama o kraju sveta*, prema tekstu i u režiji Olge Dimitrijević (koprodukcija Belefa i Ateljea 212). Radnja ove drame se postepeno raspliće, u fragmentima koji otkrivaju tragične posledice borbe za društvene promene. Protagonistkinja je Vera koja strada u ime želje za menjanjem sveta, tmurnih okolnosti političkih represija. Revolucije koje predvode žene i drveće postaju poetska imaginacija kraja sveta, tužno-radosni završetak jednog košmarnog patrijarhalnog društva.

Ana Tasić

NIŠTA NOVO...

Naslov ovog teksta mogao bi da bude preuzet s korica Remarkovog romana, samo kada bismo znali na kojoj smo strani sveta. Pisati o pozorišnom životu Srbije u 2022. godini znači svedočiti o sudbini teatra u tranziciji...

Piše Aleksandar Milosavljević

Ato, opet, znači pisati o teatru u oskudnom vremenu u kojem je pozorište, kao oblik savremenog stvaralaštva koje bi u budućnosti moglo postati deo nacionalne kulturne baštine, sve intenzivnije prepušteno zakonima tržišta.

Ovo svedočenje, između ostalog, i dalje podrazumeva podatak da naš teatar funkcioniše u mahom neuredenom prostoru, dakle u uslovima koje ne reguliše zakon o pozorištu, uz davniju konstataciju da postojeći Zakon o kulturi, kao kombinacija anahronih pogleda na smisao i funkciju kulture i neodgovarajućeg tumačenja i primene „evropskih“ zakonskih odredaba, nije u stanju da adekvatno reguliše odnose u oblasti pozorišne produkcije. I dalje, naime, odredbe ovog zakona nisu uskladene s prepostavkama na osnovu kojih funkcioniše teatar (kod nas, ali i bilo gde u svetu), a problem je i njegova neuskladenost s takozvanim sistemskim zakonima (Zakonom o radu, Zakonom o izvršenju budžeta, Zakonom o javnim nabavkama...). Otuda se pozorišne uprave i stvaraoci na razne način dovijaju da bi realizovali predstave koje, u Srbiji, kao da nastaju ne samo uprkos logici nego i važećim zakonima, pa se čini da je teatar ovde, bez obzira na sadržaj i estetiku predstava, neka vrsta subverzivne delatnosti koja je neprestano suočena s opasnošću od zakonske represije – sada ne više zbog ideološke cenzure nego zbog dosledne primene zakonske regulative, a to ovdušenje teatre permanentno dovodi u nezavidan položaj.

Pod pritskom sve veće nemaštine, naša pozorišta se intenzivno okreću komercijalizaciji repertoara i zaradi s blagajne. Komercijalizacija, dabome, nameće industrijski princip rada, a isključuje tragalaštvo i smanjuje rizik. Aktuelnu situaciju u teat-

arskom životu Srbije determiniše još nekoliko faktora: neadekvatna kadrovska politika zasnovana na uvažavanju podobnosti a ne znanju i talentu, višegodišnja zabrana zapošljavanja u javnom sektoru (što je narušilo strukturu glumačkih ansambala, desetkovalo tehničke sektore, ukinulo specifično pozorišne zanate), angažman zaposlenih članova glumačkih ansambala na televizijskim i filmskim snimanjima, smanjena mobilnost pozorišnih produkcija (neka da redovna gostovanja) i festivalizacija ovađnog pozorišnog života.

Sve ove okolnosti generišu jednu od temeljnih karakteristika našeg teatarskog života danas – repertoarsku proizvodnjost. Ovdje svi igraju sve – svakovrsnu domaću i inostranu klasičku (na nove, ali i klasične načine), komedije, drame i tragedije, ali i isti mah i tzv. bulevarski repertoar i predstave koje nastaju kao rezultat teatarskih istraživanja.

U takvoj situaciji bi bilo logično očekivati – barem kada se radi o umetnički ambicioznijim projektima, ali i o suočavanju sa svim aspektima aktuelne krize – koliko-toliko bolju repertoarsku profilisanost i kvalitetnije produkcije teatara u većim gradovima. Naime, njihova prednost je u blizini centrima moći i izvorima novca, u brojnosti edukovane i informisane publice (kao posledica, recimo, Bitefa, Sterijinog pozorja, Infanta, „Teatra na raskršću“, no i češih gostovanja inostranih teatra), u prisustvu najboljih glumaca, reditelja i drugih umetničkih saradnika... Stvari, međutim, stoje drugačije.

U prošloj sezoni/godini upravo su pozorišta iz unutrašnjosti ponudila predstave koje impresioniraju smelosću rediteljskih postupaka – gotovo po pravilu veoma mladih ili mladih reditelja, ali i ponekog pripadnika starije generacije, spre-

mnošću glumačkih ansambala da se suoči sa složenim, ambicioznim rediteljskim zahtevima i, napokon, odlučnošću teatarskih uprava da se upuste u realizaciju ovakvih produkcija. Premda po mnogim elementima zaostaju za rezultatima teatara iz kulturnih središta, ponajpre po glumačkom iskustvu, uloženim sredstvima ili tehničkim resursima, predstave nastale u Vršnju, Pirotu, Lazarevcu, Novom Pazaru, Leskovcu, Kragujevcu, Kraljevu, Gračanici, donedavno Šapcu, pa i Čačku, za koji jedva da se može reći da ima profesionalno pozorište, uloženom energijom nadilaze mnoge produkcije nastale u velikim pozorišnim centrima. Grupi ambicioznih pozorišta pripadaju i ono somborsko i oba subotička – i Narodno pozorište / kazalište / Nepszinhar i „Deže Kostoljanji“. Predstave ovih teatara su, naime, odavno na visokom umetničkom nivou.

Opšta karakteristika preovladavajućeg repertoara ovih pozorišta su hrabrost, zasnovana na spremnosti da se proces radi na predstavi ne ograničava vremenom, i odlučnost da se ne povlađuje uspostavljenim horizontom očekivanja publike. Akcenat je, dakle, na plasmanu novih informacija, drugačijih estetika i postupaka, na suočavanju s delikatnim temama, na podizanju opštih kriterijuma gledača, ali i animiranju nove publice, one čiji senzibilitet korespondira sa savremenim osećanjem sveta. Ova vrsta izazova inicirana je, između ostalog, i duhom i permanentnim zračenjem Bitefa, o čemu, kao dobar primer, svedoče Beogradsko dramsko, Jugoslovensko dramsko pozorište i BITEF teatar.

Jedan od pokazatelja smelosti ovih pozorišta je angažman domaćih mladih rediteljskih snaga, ali i inostranih reditelja, pre svega onih koji su svojim poetikama već privukli pažnju pozorišne javnosti u regio-

Jugoslav Vlahović

nu. Istovremeno, u situaciji sve oštije konkurenčije (uslovljene nedostatkom novca i smanjenom proizvodnjom), mladi su pravu (često i jedinu) šansu dobili upravo u unutrašnjosti, što su mnogi od njih u punoj mjeri i iskoristili. Saradnju s njima su, na drugoj strani, i te kako iskoristili i glumci u pozorištima unutrašnjosti – kao svojevrsnu dopunsку edukaciju i priliku da steknu iskustvo sa sistemima rada na koje do sada, uglavnom, nisu navikli.

Pozorište namenjeno deci i omladinici za sada uspešno preživljava, ali i ono plaća visoku cenu opštih okolnosti. I za ove teatre je, naime, karakteristično sve što i za one namenjene odraslima, što je i logično budući da sva pozorišta u unutrašnjosti Srbije imaju obavezu da se delom repertoara obrate najmladima. Neke pozorišta specijalizovana za repertoar namenjen deci i dalje su razapeta između scena za decu i večernjih programskih sadržaja koji podrazumevaju repertoar za odrasle. To je samo jedan od primera aktuelnog repertoarskog šarenila, no istovremeno valja priznati i da ovaj fenomen nije nov. U takvim (ne)prilikama heroj-

ski se, recimo, bore zrenjaninski, niški i subotički lutkari ili novosadsko Pozorište mladih, a svoje ambicije su na ovom planu ozbiljno nazavili i Novopazarci.

Srećom, i bez obzira na zbijanje na magistralnoj teatarskoj sceni (a često upravo s njom svesno u sukobu, pa i sudaru) u Srbiji sve intenzivnije funkcionišu of-teatri, mala poluformalna pozorišta, organizovana u neuglednim i teatarski neadekvatnim prostorima u kojima delaju mlađi stvaraoci. Teško je, u prvi mah, odgoditi što je njih uvelo u teatarsku avanturu; možda i svest da je danas, u svim nabrojanim (nepovoljnim) okolnostima, izuzetno teško zaploviti glavnim tokom našeg pozorišnog života. A možda su – što uopšte nije isključeno s obzirom na senzibilitet predstava koje prave – počeli da se bave sceniskim umetnostima nezadovoljni onim što mogu da vide u preovladavajućem toku teatarske produkcije i sa željom da se umetnošću (umetnostima) bave na potpuno drugačiji način. Valja se nadati da će upravo oni biti nosioci naše pozorišne budućnosti. Sve dok ne uđu u institucije. No to je već sasvim druga priča...

„MI – JUNACI RADA SVOG“ U GLAVNOJ ULOZI

Posebna gošća ovogodišnjeg Bitefa je Marina Davidova, koja svečano otvara festival 25. septembra

Marina Davidova je osvedočeni prijatelj Bitefa – bila je član žirija, učestvovala je u glavnom programu 52. Bitefa, promovisala Bitef u različitim međunarodnim okolnostima.

Mi – junaci rada svog – moto je 56. Bitefa, koji od 23. septembra do 1. oktobra u glavnom programu prikazuje devet predstava, čiji su autori sa regionalne i svetske pozorišne scene. Slogan je stih iz jugoslovenske proleterske pesme *Da nam živi, živi rad*, u duhu je aktivizma i dinamizma samog Bitefa i odražava glavnu temu festivala – položaj i zloupotrebu radnika u savremenom svetu.

Program je, kaže Ivan Medenica, selektor i umetnički direktor Bitefa, ekskluzivan, jer svi inozemni autori prvi put učestvuju na Bitefu.

Medenica napominje da je čovečanstvo ovog poteča počelo da se nuda da pandemija korone odlazi u prošlost, no ako je i tako, ostaju posledice a sustigla nas je i nova nesreća: težak, ozbiljan rat u Ukrajini.

„Žrtve će, pored Ukrajinaca i Rusa, biti i mnogi drugi Evropljani, uključujući i nas, a koji će u nastupajućem periodu trpeti ekonomski i socijalne posledice – inflaciju, poskupljenja, nestaćicu energenata i, opet, gubitak posla ili nužnost da se radi

nekoliko poslova paralelno kako bi se preživelo. Ne treba biti pristalicu teorija zavere da bi se i pandemija, i svetski rat, kao i njihove ekonomske i socijalne posledice, doveli u vezu s globalizovanim svetom neoliberalnog kapitalizma. Sve izlistane pojave – prekarni rad, gubici posla, neofeudalni vidovi eksploracije, iznudene prekvalifikacije itd. – odlikovale su naš svet i pre korone i rata u Ukrajini. Drugim rečima, već je bilo loše, sada je samo još gore.“

Medenica dalje ističe da kao festival čija misija nije samo umetnička emancipacija već i društvena, i koji se i prethodnih godina suočavao s nekim od najvećih izazova savremenog sveta (migrantska kriza, politički populizam i autoritarni režimi, eko-loška kriza...), 56. Bitef postavlja kao glavnu temu upravo pitanje rada u savremenom društvu, boreći se za njegovo dostojanstvo.

Odatle i gorepomenuti slogan ovog Bitefa. Devet predstava koje su Filip Vujošević i Medenica izabra-

u svetskim muzejima, među kojima ima i istoričara umetnosti koji nisu uspeli da nađu posao u profesiji. Ovu predstavu izvode stvarni čuvari muzeja, ljudi koje obično ne primećujemo. Izvođenje je u Istočniskom muzeju Srbije.

Politički najradikalnija na 56. Bitefu biće *Tihuana* iz Meksiko Sitija, o meksičkim fabričkim radnicima koji uz tamošnji minimalac ne mogu da prežive. Režiju te predstave-predavanja, koja je na programu 26. septembra na Sceni „Raša Plaović“ pot-

Tihuana (foto Bitef - promo)

Ljubav (foto Nurith Wagner-Strauss)

Svaki pokušaj će se završiti skršenim telima i slomljenim kostima (foto Phile Deprez)

li za glavni program festivala tretiraju ovu temu u različitim oblicima.

I ove godine Bitef počinje prologom, ovoga puta u Narodnom pozorištu u Beogradu, predstavom (*Nije*) kraj sveta berlinskog teatra Šaubine, za koju tekst potpisuje Kris Buš, a režiju slavna Kejti Mičel. Nadovezuje se na ekološku problematiku prošlog Bitefa. Osim teme, ova predstava je ekološki osvesćena i u pogledu produkcije – kostimi i revizitiz su preuzeti iz ranijih predstava, scenografija izgrađena od recikliranih materijala, a struža za predstavu proizvodi se tokom izvođenja uz pomoć dva specijalna bicikla. Takođe, predstava nas posredno uvodi i u temu 56. Bitefa, jer su junakinje dve naučnice različitih godina i statusa, čiji odnos razotkriva i profesionalne tenzije, zločudne strukture moći u današnjem akademskom svetu.

Na svečanom otvaranju 25. septembra je jedina koreografska predstava u selekciji, neobičnog naslova – *Svaki pokušaj će se završiti skršenim telima i slomljenim kostima*, u produkciji Jan Martens / GRIP i Dance on ansambla iz Antverpena. Sam naslov upućuje slojevit koncept: dramaturgija predstavlja razvoj niza pokušaja da se ostvari jedna koreografska ideja sačinjena od materijala sedamnaest plesača koji su različitih godina – od 17 do 70, različitog porekla i različite profesionalne istorije. Selektor kaže da je ova predstava višeslojni esej o prirodi savremenog plesa, čiji je bitan aspekt sam fizički rad.

Sledi francuska predstava *Gardien Party* u produkciji Zirlib iz Orleansa, prema konceptu i u režiji Muhameda el Hatiba i Valeri Mrežan. Zasnovana je na dokumentarnoj gradi, a naslov se ne prevodi jer je igra reči dva jezika, koji upućuje na vrtnu zabavu i na zabavu čuvara. Reč je o sudbinama čuvara

pisuju Lazaro Gabino Rodriguez i Luisa Pardo. Njen akter je umetnik Gabino Rodriguez, koji stalno menja ime i fizički izgled. U ovom slučaju izveo je eksperiment u stvarnom životu: zaposlio se u fabriku kao fizički radnik i pokušao da živi sa jednim evrom dnevno tokom šest meseci. Nije izdržao do kraja tog perioda.

I predstava *Dr Auslender (Made for Germany)*, o masovnom egzilu srpskih lekara i zdravstvenih radnika u Nemačku, nastala je na dokumentarnoj gradi. Autorke teksta su Tanja Šljivar i Mila Milošević, a koncepta i režije Bojan Đorđev. Koproducenti su Bitef teatar i Jugoslovensko dramsko pozorište, a igra se od 27. do 29. septembra na Medicinskom fakultetu, u amfiteatru Instituta za anatomiju.

Autorke Maja Pelević i Olga Dimitrijević u predstavi *Svet bez žena* bave se zastupljenjuču ženama u srpskom pozorištu i njihovim radnim pravima. U okviru istraživanja razgovarale su s direktorima pozorišta i festivala. Predstava je koprodukcija Bitef teatra i Centra za kulturnu dekontaminaciju, gde će se i izvoditi od 27. do 29. septembra.

Obe domaće predstave premijere će imati na Bitefu, a Medenica ističe da, u skladu s temom festivala, ne bi bilo društveno odgovorno samo trošiti novac na strane predstave, te ovim dvema koprodukcijama Bitef daje doprinos našim pozorišnim stvaraocima koji su radno ugroženi, a to su u prvom redu umetnici s nezavisne scene.

On podseća i da je jedan od ciljeva Bitefa da lanсира nova imena na međunarodnu scenu, i to ove godine čini sa dve slovenačke predstave.

Predstavu *Solo* rediteljka Nina Rajić Kranjac potpisuje sa Natašom Keser, Benjaminom Krnetićem i Markom Mandićem. Tema su profesionalne

perspektive mlade i uspešne rediteljke u maloj sredini i u „muškoj profesiji“. Ta koprodukcija Maske i Slovenskog mlađinskog gledališta na repertoaru je 29. i 30. septembra u Luci Beograd.

Novo ime na Bitefu je i Žiga Divjak, čija je predstava *Pluća* bila najavljenja za prethodno festivalsko

izdanje, ali je otkazana zbog pandemije. Sada će u BITEF teatru biti održana svetska premijera njegove predstave *Krise*. Ona, kaže Medenica, širi tematski okvir glavnog programa, ne bavi se samo socijalnim pitanjima u vezi s radom već i filozofskim fenomenom krize. I dodaje da je ova predstava ostavljena

Nije kraj sveta (foto Gianmarco Bresadola)

za kraj jer „ona, posle tematski sumornog programa, pruža izvesno svetlo na kraju tunela, što pored očiglednih i negativnih fenomena ‘krize’ pokazuje da kriza može da bude i stimulativna, da pokreće i otvara nove perspektive“.

Poslednja u glavnom programu je predstava *Ljubav*, koja je u svetu već dobila sjajne kritike. Tekst i režiju potpisuje Aleksander Zeldin. Nastala je u produkciji A Zeldin kompanije iz Londona i Odeona iz Pariza. Ona prikazuje panoramu života u britanskom svratištu, u kojem je grupa ljudi završila zbog gubitka domovine, stana i/ili posla. Izvođenje je u Luci Beograd 30. septembra i 1. oktobra.

U Luci Beograd biće postavljene šatre i za jedan od BITEFOVIH pratećih programa, festival savremenog cirkusa regiona, Cirkobalkana. U okviru 56. BITEFA održaće se i većina naših drugih, takođe tradicio-

nalnih pratećih programa: BITEF Polifonija, BITEF biblioteka, kao i razgovori s stvaraocima.

Takođe, ove godine će, kao prateći program, biti organizovan i veliki *showcase* domaćeg pozorišta. On je planiran, pre svega, za oko 500 gostiju iz inostranstva koji će u Beograd doći na plenarni sastanak IETM-a, jedne od najvećih međunarodnih pozorišnih mreža, koji je deo 56. BITEFA. Pored mogućnosti da vide reprezentativni uzorak srpskog teatra bITEFOVSKIH tendencija, te tako doprinesu njegovoj međunarodnoj vidljivosti i plasmanu, strani gosti će učestvovati i na konferenciji *Na posao prioni, na život još više (Work hard, live harder)*, koja, iz različitih uglova, osvetljava problematiku proisteklu iz teme glavnog programa 56. BITEFA – uslove rada u savremenim izvođačkim umetnostima.

Olivera Milošević

GLAVNI PROGRAM

Nije kraj sveta, Nemačka, Keiji Mičel, 23. septembar

Svaki pokušaj će se završiti u skršenim telima i slomljenim kostima, Belgija, Jan Martens, 25. septembar

Gardien Party, Francuska, Muhamed el Hatib i Valeri Mrežan, 26. septembar

Tihuana, Meksiko, L. G. Rodriguez i L. Pardo, 26. septembar

Dr Auslender (Made for Germany), Srbija, Bojan Đorđev, 27–29. septembar

Svet bez žena, Srbija, M. Pelević, O. Dimitrijević, 27–29. septembar

Solo, Slovenija, N. R. Kranjac, N. Keser, B. Krnetić, M. Mandić, 29. i 30. septembar

Ljubav, Francuska, Aleksandar Zeldin, 30. septembar i 1. oktobar

Krise, Slovenija, Žiga Divjak, 30. septembar i 1. oktobar

Piter Bruk: „Kad čujem BITEF, u misli mi naviru sećanja na ljude, eksperimente i uspehe“

Vest o smrti Pitera Bruka preplavila je 3. jula 2022. stranice svih svetskih medija. Otišao je jedan od najvećih pozorišnih vizionara...

Snjam je otišla i jedna od najvećih pozorišnih avantura druge polovine 20. veka, koja je teatar učinila fantastičnim mestom za istraživanje ljudskog bića, u svim njegovim dimenzijama.

„Mogu uzeti bilo koji prazan prostor i nazvati ga scenom. Neko pređe preko tog praznog prostora dok ga neko drugi posmatra. To je dovoljno da se pokrene pozorišni čin.“ Ova rečenica iz knjige *Prazan prostor*, koju je Piter Bruk objavio 1968. godine, za reditelje širom sveta već decenijama je vodilja za savremeno pozorišno stvaralaštvo.

Niko kao Piter Bruk nije pozorište približio savremenosti. Njegova tumačenja Šekspirovih dela bila su za publiku novog doba. Šekspira, kojeg je video

kao najvećeg, nekog ko „nikada neće pripadati prošlosti“, očistio je od svih dotadašnjih naslaga, teških istorijskih kostima, prostornih i vremenskih odrednica i doveo na scenu da govori o nama danas.

Piter Bruk je rođen u Londonu 1925. godine u porodici jevrejskih imigranata iz Rusije u kojoj je ruská kultura bila snažno prisutna. Na veoma intiman način ostaće to bitan ključ za razumevanje ovog čoveka, koji je istovremeno bio ekstravertan i zagonetan.

Početkom 1960-ih Bruk je, nadahnut delima pionira pozorišne moderne, definitivno raskinuo s tradicionalnim pozorištem.

Krajem 1960-ih, posle brojnih uspeha i rada s velikanimi od Lorensa Olivijea do Orsona Velsa, odlu-

čio je da pređe u Francusku, gde je počeo svoj eksperimentalni period obeležen teorijom „praznog prostora“. Stvorio je Međunarodni centar za pozorišna istraživanja sastavljen od glumaca iz celog sveta. Tri godine igrače po čitavom svetu, često na mestima gde nema pozorišta, u Francuskoj, na Bliskom istoku, u Africi, Americi, u domovima imigranata, u predgradima Pariza, ruševinama Persepolja u Iranu, u Sahari, na seoskim trgovima u Maliju ili Nigeriji, na meksičkoj granici, u indijanskim rezervatima, na ulicama Bronxsa ili Bruklina... Godine 1974. otkrio je u jednoj četvrti u Parizu napušten prostor – tu osniva svoje čuveno pozorište Buf di Nor, gde radi sve donedavno.

Režirao je više od sto predstava. Njegovo najpoznatije delo je devet sati duga *Mahabharata*, koja je 1989. godine adaptirana za film.

Piter Bruk je nekoliko puta bio u Beogradu. Godine 1957. gostovao je njegov *Kralj Lir* s Polom Skofildom u glavnoj ulozi, 1962. *Tit Andronik* s Vivijen Li i Lorensem Olivijecom.

Zatim su njegove predstave dolazile na BITEF. Tako 1972. gledali njegov slavni *San letnje noći*, zatim *Pleme Ik*, 1976, i *Sizve Banzi je mrtav*, na 40. BITEFU.

O BITEFU je govorio: „Kad čujem BITEF, u misli mi naviru sećanja na ljude, eksperimente i uspehe.“

Suština milosrda, razmišljanja o Šekspiru, naslov je Brukove knjige koja je objavljena na našem jeziku. Ova zbirka eseja u kojima Bruk odmereno i duhovito razmišlja o Šekspиру, dragoceno je štivo jednog od najznačajnijih reditelja u svetu pozorišne umetnosti.

U ovoj knjizi on o Šekspiru piše posmatrajući ga iznutra, iz pozorišta, iz pozicije dobrog poznavaoča zakonitosti scene, iz pozicije iskusnog reditelja koji je sa uspehom postavio brojna Šekspirova dela.

Reditelj Dejan Mijač je citajući tu knjigu 2018. godine imao zanimljiva započitanja: „Kada u ovoj knjizi govor o Šekspirovoj *Buri*, poslednjem delu koje je napisao, Bruk pita koja je poslednja reč koju je Šekspir napisao kao poruku gledaocima? Konstatuje da je to reč – slo-

bodan. Pre toga pronašao je reči suština, milosrde i slobodan. To trojstvo je, kaže Bruk, Šekspirova zagonetka.

„On je rezirajući bežao na čistu pozornicu. Intuitivno je bežao, bežao je iz zagrljaja onoga što je ponajčešnije pozorište, da bude sluga u nečemu što je beznačajno za takvu poetsku ideju kao što je pozorište, a to je politika“, zapaža Mijač.

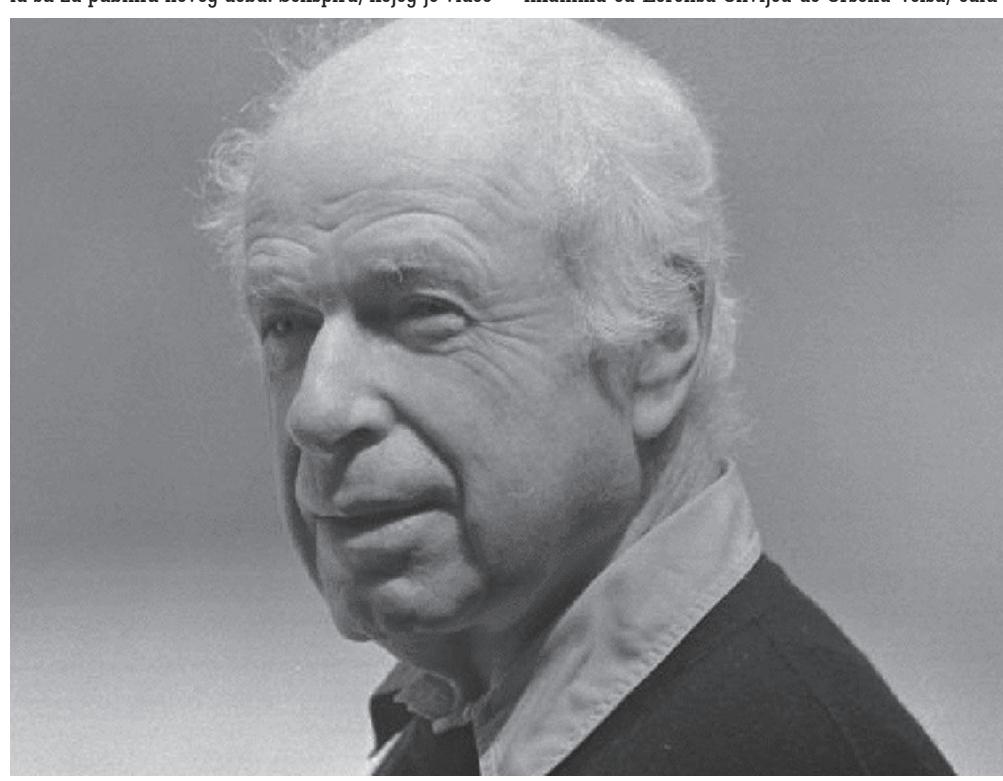
Na stranicama ove knjige čitamo Brukova iskustva koja je sticao tokom režija Šekspirovih komada, od *Romea i Julije* 1947. godine u Stratfordu na Esvenu. Posebna poglavljaju su o dve predstave s kojima je pokazao kako Šekspirovo delo pulsira u savremenosti. To su *Tit Andronik* i *San letnje noći*.

Na nekoliko stranica piše o gostovanju u Beogradu, o tome kako je Vivijen Li znala da posle odigrane predstave na čitavu noć nestane sa svojim beogradskim vodičem i zbog toga zahrinutom Lorensem Olivijecom. O predsedniku Titu koji je nakon predstave došao u garderobu da ih pozdravi, ali i o tome kako je ova sredina znala da u Šekspiru prepozna svoju priču.

„Eksperiment, zname...? Za nekog, ono što se smatra eksperimentom normalan je način rada. Ne mogu da se setim nijedne svoje postavke a da nisam ‘eksperimentisao’. Nisam čak u stanju da razlikujem eksperiment od neeksperimenta“, govorи Bruk u intervjuu za NIN profesoru Sergeju Lukacu 1976. godine.

„Vi tražite samo srce eksperimenta, i kažu da prodirete ka njemu kao laserski zrak?“, pita dalje Lukac, a Bruk odgovara: „Tražim mnogo više, srce istine, viziju budućnosti. Istina je uvek u kretanju unapred. Opalo lišće ne oživljava, satovi se ne vraćaju, a druga šansa se ne pojavljuje. Jutrošnja predstava je konično mrtva... Svaki pozorišni rad zahteva mišljenje: upoređujući, istražujući, ustukneš, posumnjaš, oklevaš pa opet kreneš napred. Kreneš sa tim živim glumačkim materijalom koji govorи, osećaš i sam istražuješ. To je proces koji ne prestaje, i u kome su probe vidljivo i glasno razmišljanje.“

O. Milošević

Piter Bruk (foto Frans press)

ZAGLVLJENI SMO U OVOM TRENUKU ISTORIJE

Već duže vreme srljamo u propast bez izgleda za bilo kakvu alternativu postojećem poretku. Zaglavljeni smo u jednu globalnu ideologiju koja nas istovremeno čini ušuškanim, uspavanim, nesigurnim, nesrećnim, frustriranim i povremeno na kašičicu zadovoljnim. Neoliberalni kapitalizam je uspeo da nas ubedi u to da ne postoji alternativa i da nam pruži dovoljno sitnih zadovoljstava da poverujemo da nam je možda tako i bolje – kaže Maja Pelević, čija je predstava *Svet bez žena* u glavnom programu ovogodišnjeg Bitefa

Kao da su bez dramske autorke Maje Pelević postali nezamislivi i Sterijino pozorje i Bitef. Autorka je teksta predstave *Poslednje devojčice* pozorišta „Deže Kostoljanji“ iz Subotice koja je trijumfovala na ovogodišnjem 67. Sterijinom pozorju u Novom Sadu, osvojivši nagrade za najbolju predstavu, najbolji tekst savremene drame i najbolju režiju (Kokan Mladenović), kao i još nekoliko nagrada stručnog žirija.

Ova umetnica modernog senzibiliteta ne miruje, pa je i proteklo leto provela radno. Istrajavala je na novoj predstavi *Svet bez žena* koja je deo takmičarske selekcije ovogodišnjeg 56. Bitefa. Koproducent je Centar za kulturnu dekontaminaciju. Njeni komadi do sada su prevedeni na engleski, mađarski, francuski, norveški, slovenački, slovački, ruski, poljski i nemački jezik.

Predstava *Svet bez žena* je vaš autorski projekat koji ste radi li u saradnji sa Olgom Dimitrijević. Preispitivali ste zastupljenost i, uopšteno, položaj žena u domaćem pozorištu. Šta je ovde u fokusu vašeg dura?

Nakon predstave *Sloboda je najskupljia kapitalistička reč* koju smo zajedno radile 2016. godine želete smo da istražimo temu žena i rada. Pošle smo od istraživanja zastupljenosti žena na simbolički najvišim pozicijama u teatru, a to su režija i tekst. Iako smo mogle da pretpostavimo da rodna neravноправnost sigurno postoji, brojevi u korist muškaraca na koje smo našle bili su zaista zaprepačujući, posebno u pozorištu na koja imaju najveće budžete u državi. To nam je bila polazna tačka za istraživanje ne samo problema neravноправnosti i kvota na radnom mestu već i drugih stvari koje nas konstantno muče – loši radni uslovi, prekarnost, potplaćenost, simbolički tretman žena u pozorištu i naravno konstantno nasilje u ovom ili onom obliku kome smo izložene.

U predstavi *Svet bez žena* gorovite i o važnosti psihologa. Zašto mislite da svako pozorište mora da ima psihologa, a FDU minimum dva: za studente i za profesore?

S obzirom na to koliko je verbalno i fizičko nasilje normalizovano u pozorištu i maskira se pod kapom kreativnog zanosa i procesa, mislim da je apsolutno potrebno da se uvede neka vrsta lica sa strane koje bi moglo da detektuje i spreči takvu vrstu ponašanja. S druge strane strašno je što se ta normalizacija događa oduvek na fakultetima a tek sad se radi na tome da se to u potpunosti sankcionise i kazni.

U svojim dramama već ste pocrtali da je žensko telo odavno postalo profitabilna roba. Upravo time ste se bavili i u nagrađenim *Poslednjim devojčicama*. Kako ste pisali ovaj tekst?

Samu ideju za tekst je nastala tokom lokalnog inspirisanog snimanja iz jedne od najvećih klinika za surrogat roditeljstvo koja se igrom slučaju nalazi u Ukrajini. U to vreme glavna briga klinike je bila da li će u tadašnjoj epidemiološkoj situaciji sa zabranom putovanja roditelji moći da dođu po svoju decu rođenu tam. Direktor klinike je oslovljavao decu da je u pitanju roba koju treba što pre uručiti vlasniku, briga se ticala isključivo finansijske transakcije, iako su istovremeno budućim roditeljima pa i svetu davali do znanja da su njihove bebe poželjivo zbrinute u nekim opskurnim prostorijama koje izgledaju kao da su se ukrstili antički hram i Ikea. Niko tada nije mogao ni da naslutiti da će globalnu pandemiju uskoro „zameniti“ rat, da ćemo se preko noći prešaltati na novu krizu i nove probleme, upravo na ovom mestu koje na dnevnom nivou „rađa život“. Eto, ni pozorište ne bi moglo da smisli takvu metaforu. I sada me to zapravo navodi na razmišljanje ko su to deca danas i u kakvom se svetu ona zapravo rade i u kakvom će svetu morati da žive? Upravo taj trenutak proizvodnje ljudskog bi-

Maja Pelević (foto Vera Sablić)

ća koje će se roditi u potpuno neizvesnim okolnostima inspirisao me je za početak rada na tekstu. Onda su počele da se otvaraju i druge teme koje nam vekovima već nisu strane poput kolonizovanja ženskog tela, ženske materice, neminovno klasno pitanje – za čiju se slobodu mi tačno borimo kada su se u istoriji eksperimenti za stvari poput kontraceptivnih pilula obavljali na siromašnim obojenim Portorikanskama. Da li je to borba za sve žene sveta ili ćemo u toj borbi izostaviti one koje nam ne trebaju ili koje su nam nekad čak i potrebne: siromašne, marginalizovane, žene drugih rasa i klasa, žene koje rade u najgorim mogućim uslovima, žene koje šiju našu odeću u zemljama trećeg sveta, žene na koje na dnevnom nivou nikad ne pomislimo, a naši životi ne bi mogli u ovom obliku postojati bez njih. I onda dolazimo do onog starog započetnog koje se tiče ne samo ove već i svih drugih borbi za bolje sute, a to je da je borba protiv diktature kapitala uvek sistemski, a ne individualna borba. I naravno, da ne možemo videti kraj kapitalizma bez smrti patrijarhata.

Apsolutni ste pobornik da medicina bude u svrhu toga da omogući svakoj ženi da bude majka. Poslednje devojčice, pomenuti ste, inspirisane su pričom o ukrajinskoj klinici za „proizvodnju“ beba?

Pitanje materinstva je vrlo kompleksno i u tom smislu nikad ne bih zauzimala nijednu radikalnu poziciju jer mislim da ona isključuje onu drugu i onog drugog. Naravno da svaka žena ima pravo da bude majka, ali' šta ćemo sa onim ženama koje ne žele da budu majke, ili sa onima koje iz jednog ili drugog razloga to ne mogu. Mislim da suština stvari, ako već želimo da pričamo o nekim slobodama, leži u tome da žena ima pravo da bude ili ne bude majka. I da ako to već želi, treba da joj se omoguće dostojanstveni životni uslovi na tom putu. Svako „rešenje problema“ koje sadrži momenat nametanja odluke, a i akumulacije kapitala, poput klinika za veštačku oplodnju, uvek sadrži u sebi mač s dve oštice. Nemojmo zaboraviti da je s jedne strane mogućnost veštačke oplodnje dovela do toga da žene koje ne mogu da imaju decu imaju decu, da žene koje nisu raddle „na vreme“ mogu da zamrznu jajne ćelije i tako postanu majke kad to žele, što bi bili pozitivni aspekti, ali' opet tu imamo i negativnu stranu medalje koja sada stavila još veći društveni pritisak na žene da moraju po svaku cenu da budu majke i da nekad tu cenu visoko plate. Jedne će platiti time što će roditi deťe iako to zapravo ne žele da bi ih društvo prihvatile i cenilo, a druge će платитi sve što imaju, potrošiti hiljade i hiljade evra da bi se ostvarile u toj, kako vole da kažu, najvećoj životnoj ulozi žene bez koje se ne može. I na kraju imamo i tu najveću opasnost od svih koja uvek leži u tome ko je vlasnik neke ideje, a to smo najbolje videli na primeru digitalnih tehnologija, kada se nešto što je u osnovi plemenito lako izokrene i postane

poput Hakslijevog *Vred novog sveta*. Danas nije pitanje samo toga da li žena želi da rađa nego i toga ko na ovom svetu sme da se „razmnožava“, za koje se ljudi smatra da ne treba da se „razmnožavaju“, a za koje da je to visokopoželjno, i onda dolazimo do jedne rasne i klasne borbe gde je poželjno da se „rađaju i množe“ beli hrišćani srednje klase, a ne siromašni, drugi rasa, drugih religija, seksualnih opredeljenja...

Kada pomislimo da je nešto toliko daleko od stvarnosti, vrlo brzo spoznamo da su se mnoge stvari za koje smo mislili da su nestvarne, ipak desile.

Otvarate i pitanja ima li za nas spasa kada je liberalni kapitalizam u pitanju, da li je žensko telo postalo mesto kapitalističke kaptulacije...

Sigurno nam nema spasa kada je neoliberalni kapitalizam u pitanju, mislim da nam je to svima više nego jasno kad posmatramo svet u kome živimo. Ali problem je u tome što mi već duže vreme srljamo u propast bez izgleda za bilo kakvu alternativu postojećem poretku. Zaglavljeni smo u ovom trenutku istorije, u jednu globalnu ideologiju koja nas istovremeno čini ušuškanim, uspavanim, nesigurnim, nesrećnim, frustriranim i povremeno na kašičicu zadovoljnim. Neoliberalni kapitalizam je uspeo da nas ubedi u to da ne postoji alternativa i da nam pruži dovoljno sitnih zadovoljstava da poverujemo da nam je možda tako i bolje.

Tvrđite da na Prajd, kada se organizuje, treba da dođu i radnici, i svi oni koji se osećaju ugroženima...?

Opet dolazimo do klasnog pitanja – čiji je Prajd i čija je to borba? Ako je Prajd državni projekat, kao što je bio poslednjih godina gde se vodila borba za političke poene, onda nemamo tu baš na šta da budemo ponosni. Mislim da je zanimljivo posmatrati istoriju Prajda a i to kako oni danas izgledaju na različitim krajevima sveta i za šta se bore. Ako je Prajd mesto okupljanja visoke srednje klase koja je svoja prava izborila, ambasadora, delegata i korporaciju, to nije Prajd na koji bih ja otišla i koji bih podržala. Svaki protest, svako okupljanje, svaka borba za bilo koju ugroženu manjinsku grupu uvek istovremeno mora razmišljati o onim nojugroženijima u društvu, onima koji su većito isključeni gde god se na svetu nalazili. I zato to mora biti mesto okupljanja i radnika i Roma i beskućnika i migranata i svih onih koji nemaju da plate račune i svih onih koji žele da ponosno dignu glavu, ali' se neko uvek nade da ih na ovaj ili onaj način ponizi – mizernim platama, isključivanjem iz društva, tretiranjem kao da su građani drugog reda.

Milica Kosović

Svet bez žena (foto Igor Koruga)

SARADNJA JE NEOPHODNA ZA OPSTANAK, BEZ SARADNJE NE POSTOJIMO, UMIREMO

Najveća kriza s kojom se čovečanstvo sada suočava je ekološka kriza i ona je neraskidivo povezana s dominantnim ekonomskim sistemom, kapitalizmom, koji funkcioniše po jednostavnoj formuli: uzmi više nego što vraćaš. Kao što je priroda u kapitalizmu samo sirovina, tako se i ljudi tretiraju kao potrošni materijal, nešto što koristite, a zatim bacite. Moramo se pozabaviti ekološkom krizom boreći se protiv nejednakosti i eksploracije, kako prirode, tako i ljudi – kaže Žiga Divjak, mladi slovenački reditelj čija je predstava *Krize* u programu ovogodišnjeg Bitefa

Slovi za jednog od najtraženijih mlađih reditelja u Sloveniji, u svojim predstavama često istražuje društvenu nepravdu i ekološka pitanja, bavi se dokumentarnim i političkim pozorištem na drugačiji način od dosadašnjih. Poteško, bez buke i besa, on ukazuje na probleme s kojima se suočava savremeni svet.

Pažnju javnosti privukao je još kao student, nizom događaja i predstava pod zajedničkim nazivom *Neposredno pred revoluciju* (2013–2015). Njima je simbolično obeležio nekoliko ključnih mesta ljubljanske kulturne scene – od Akademije za pozorište i film, Cankarjevog doma do SNG Drame Ljubljana – i gostovao na Boršnikovim susretima, u Nemackoj i Hrvatskoj.

Ostao je veran društveno angažovanom teatru i nakon akademije, režirajući svoje predstave u Slovenačkom mlađinskom gledališču, PG Kranj, Cankarjevom domu, SNG Drama Ljubljana i Mestnom gledališču. Tokom 2017/18. uključio se u eksperimentalni stambeni projekt Nova pošta, koji se odvija tokom cele sezone kao koprodukcija Maske Ljubljana i Slovenačkog mlađinskog gledališča; u tom okviru nastala je predstava *Šest*, koja je 2018. godine dobila glavnu nagradu Boršnikovih susreta za najbolju predstavu festivala. Godinu dana ranije Boršnikova nagrada dodeljena je Divjaku za režiju predstave *Čovек koji je posmatrao svet* u produkciji SMG-a.

Predstava *Gejm*, premijerno izvedena na kraju sezone 2019/2020, kao i *Sedam dana* počupile su sedam Boršnikovih nagrada, od režije, preko dramaturgije i glume do nagrade za najbolju scenografiju.

Na prošlogodišnjem Bitefu njegova predstava *Pluća*, nastala u produkciji Drame SNG-a, otakzana je iz epidemioloških razloga.

Predstavu *KONS: Novo doba*, koju je radio u Prešernovom gledališču u Kranju, videla je publike Teatra na raskršču u Nišu, gde je dobio Specijalnu nagradu stručnog žirija za nečekivane domete i definisane istraživačke težnje, kao i Nagradu okruglog stola kritike za najbolju predstavu.

Na 56. Bitefu s nestripljenjem očekujemo njegovu predstavu *Krize*.

Sve su to povodi za razgovor s jedним od najzanimljivijih reditelja mlađe generacije u regionu.

Krize će imati premijeru na 56. Bitefu. Kako se bavite ovom širokom i složenom temom?

U poslednje vreme stalno smo u vremenu krize koja jednostavno ne popušta. Jedna kriza se odmah sменjuje drugom krizom. Vanredna situacija postaje zgodan izgovor da se tvrdi ono što je doneđavno bilo neprihvatljivo. Konkretnе krize skreću našu pažnju s najveće krize, koju moramo hitno rešiti. U poslednje vreme bilo je dosta događaja koji su me naterali da se zapitam o dualnosti krize, da li je kriza preduslov promene, nešto što ukazuje na kraj ili neodrživost nečega, ili je zapravo inhibitor promene – služi kao vrsta leka i odvlači nas od stvarnih problema i preusmerava pažnju na rešavanje posledica problema. Naša predstava pokušava da uspostavi svojevrsnu jednakost između eksploracije životne sredine i eksploracije ljudi.

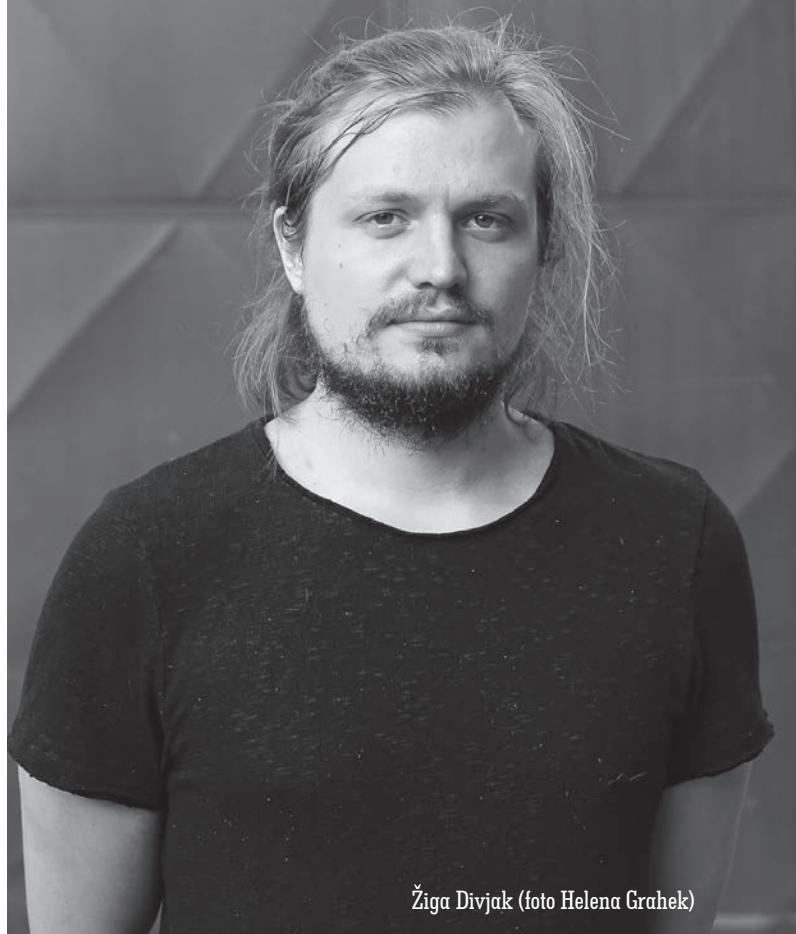
Bitef se ove godine bavi pozicijom radnika u savremenom svetu. Šta mislite o ovoj temi?

Najveća kriza s kojom se čovečanstvo sada suočava je ekološka kriza i ona je neraskidivo povezana s dominantnim ekonomskim sistemom, kapitalizmom, koji funkcioniše po jednostavnoj formuli: uzmi više nego što vraćaš. Kao što je priroda u kapitalizmu samo sirovina, tako se i ljudi tretiraju kao potrošni materijal, nešto što koristite, a zatim bacite. Moramo se pozabaviti ekološkom krizom boreći se protiv nejednakosti i eksploracije, kako prirode, tako i ljudi. Kapitalizam se i dalje zasniva na principu kolonizacije, koja je u suštini proces objektivizacije. Sve što je živo pokušava da učini neživim, robom. Zato je neophodan proces dekolonizacije našeg mišljenja, potrebno je dematerializovati svet oko nas i svakog od nas.

Vaš rediteljski stil je specifičan. U svojim nastupima lične probleme vidite kao posledice širih društvenih problema. Kako biste objasnili svoje rediteljske teme?

Ne postoji velika podela između rediteljskih tema i tema koje me zanimaju kao pojedinca koji živi na ovoj planeti. Svojim neposrednim prisustvom, živošću, telesnošću, pozorište me privlači kao polje istraživanja otiska širih problema u našim privatnim životima, na našim telima, u našim emocijama... predanosti. Sve više me zanima kako ta osećanja preusmeriti u nešto aktivnije, u lutnju, borbenost...

Kao što ste naveli u jednom intervjuu, zanima vas klasna borba. Šta ovaj izraz znači u 21. veku?

Žiga Divjak (foto Helena Grahek)

Muslim da smo žrtve sistema zasnovanog na ideologiji koja koristi nekolicini na račun cele planete, moglo bi se reći na štetu naše zajedničke budućnosti. Kapitalizam funkcioniše po logici kontinuiranog rasta, ali to je teško postići na planeti sa ograničenim resursima, praktično je nemoguće, pa je potrebna stalna domišljatost da se resursi i ljudi sve više koriste. Moramo hitno rešiti ekološku krizu kroz prizmu borbe protiv nejednakosti i dominantne ideologije rasisma. Vreme je da odrastemo.

Šta mislite, koje su vruće teme našeg vremena?

To je svakako ekološka kriza, ali se ne može odvojiti od izbegličke krize i krize nesigurnog rada. Ali mislim da je sve prisutnija i kriza s kojom se mi kao pojedinci suočavamo kada razmislijamo o budućnosti, sa svim ekološkim kataklizmima koje nam prete... Pa kako živeti i raditi u sistemu zasnovanom na pogrešnoj prepostavci, zasnovanom na sistematskoj eksploraciji svega što je živo. Kako da se ponašamo u ovom zahuk-

talom vozu u kojem smo bez našeg pristanka, a koji juri ka ponoru.

Zanima vas dokumentarno i političko pozorište. Mnogi reditelji se time bave. Šta vas razlikuje od drugih?

Muslim da je čoveku teško da za sebe kaže što ga razlikuje od drugih. Možda to što me zanima istraživanje materijala koji onda služi kao pozorišni materijal kao i pozorišno stvaralaštvo. Dakle, istraživanje teme nije podređeno samo logici i potrebi scene već određenoj želji da se odredi problem razume, upozna...

Da li imate svoj metod rada ili metod kojem težite?

Način na koji taj metod funkcioniše veoma se razlikuje od projekta do projekta. Pozorište je vrlo živ organizam, tako da se moj rad prilagođava grupnoj dinamici, nekada radimo veoma kreativno, drugi put klasičnije. Ponekad prikupljamo dokumentarni materijal na terenu, tada često saradujem s novinarima ili istraživačima, a drugi put je to obrada već postojećeg materijala. Imam divan tim, zaista odličnih kolega koji su vrhunski umetnici, s njima je svaka predstava novo putovanje.

Katarina Morano je dramaturg vaših predstava i vaša životna saputnica. Kako stvarate zajedno, kako izgleda taj proces?

Muslim da smo zaista slijajan tim, dobro se dopunjujemo i uživamo u zajedničkom radu. Takođe radimo na sopstvenim projektima. Katarina je odličan filmski reditelj i dramaturg. Svaki put me impresionira svojim senzibilitetom i kreativnošću. Ona je odličan slušać i posmatrač života, ponekad mi se či-

ni da samo skenira sve što se oko nje dešava i onda to vešto ugraduje u svoju kreaciju. Ludim detaljima iz života ona ponekad neobične ili konceptualne ideje čini veoma realističnim i ubedljivim.

Kakva je uloga pozorišta u savremenom društvu i kakav je njegov položaj?

Muslim da pozorište ima tu lepu specifičnost koja će sve više dobijati na značaju, a to je da se dešava ovde u sada, direktno ispred vas, zajedno s nama u realnom prostoru i vremenu. Naročito u vreme sve veće prisutnosti virtualne realnosti, društvenih mreža, vesti na tviteru i stalne zurse, pozorište vas tera da sedite i gledate sa strancima u istom pravcu, u istu tačku. To od vas zahteva pažnju, i to fokusiranu pažnju. Sve je to skoro nestalo iz naših života. Pored osnovne komunikacije između glumaca/predstave i publike, u pozorištu se odvija i druga komunikacija na drugom nivou, a to je komunikacija s kolegama gledaocima. U vreme kada se većina informacija o našem okruženju dobija preko personalizovanih prozora društvenih mreža, lepo je videti pred sebe nekog stranca, koga pokreću iste ili različite stvari kao vas. To vam daje neku vrstu kompasa gde se zapravo nalazite. Inače, imam utisak da umetnost uopšte gubi svoj društveni smisao i društvenu moć. To je delom rezultat populističke politike, koja umetnike prikazuje kao žderać novca, a deo odgovornosti snose nesposobni reditelji i samodovoljni stvaraoci.

Slovenačko pozorište je uvek bilo rediteljsko... Kako gledate na svoje prethodnike?

Neverovatno je koliko velikih umetnika ima ovaj relativno mali prostor. Mislim da su mnogi prethodnici vodili zaista važne estetske i produkcijske bitke koje su omogućile razmišljanje o vrsti pozorišta koja me zanima. Ali ova borba još nije završena. Svaka sloboda je uvek ugrožena, a vreme krize je odlično vreme za prikriveno ograničavanje slobode i rast konzervativizma.

Iz generacije ste kojoj smo ostavili svet kakav jeste. Kakva je vaša generacija i kakav je njen pogled na savremeni svet i pozorište?

Živimo u veoma slomljenom vremenu, gde ono što se tek nedavno činilo večnim, nekako zagaranovanim, izgleda veoma ranjivo i više nije samo po sebi očigledno. To, naravno, utiče na percepciju sveta. Ne verujem da postoji neka vrsta jedinstvenog generacijskog pogleda, mislim da naše vreme to uopšte ne može da podnese. Sveprisutna nesigurnost je svojevrsno opšte stanje sveta i u takvom je svetu neophodno stalno prilagodavanje novim okolnostima i razvijanje različitih strategija preživljavanja.

Poverenje, jednakost, solidarnost bi, kako često ističete, mogli da spasu svet. Zvuči kao utočište. Da li i kako je moguće to ostvariti?

Odgajani smo u uverenju da je svet surov, da prirodom dominiraju žestoka konkurenca i borba za opstanak. Novija istraživanja prkose ovom uverenju. Vreme je da umesto konkurenčije u centar sveta stavimo ono što zaista postoji, a to je saradnja. Ekolozi pronalaze sve više simbioza između vrsta. Čak i strogo razdvajanje između vrsta i pojedinačna postaje upitno, jer sami ne možemo da preživimo. Ljudima su takođe potrebiti drugi oblici života za normalno funkcionisanje, na primer bakterije u našim crevima. Da li se šuma sastoji od pojedinačnih organizama ili je sama jedan ogroman organizam, celina koja prevaziđa zbir svojih pojedinačnih delova? Saradnja je neophodna za opstanak, bez saradnje ne postojimo, mi umiremo. Možda je bolje videti antidištopiju u teško ostvarljivim idealima nego nedostiznu utopiju.

Olivera Milošević

Krize (foto Žiga Divjak, work in progress)

ISTINU SVI PREPOZNAJU I NIKO NA NJU NE OSTANE RAVNODUŠAN, ISKRENOST JE KLJUČNA REČ

Ima u mojoj generaciji izuzetnih pojedinaca, divnih ljudi i umetnika, ali mislim da smo generalno isuviše zaslepljeni jurnjavom za uspehom, da smo mnogo daleko od suštine. Čak i onda kada prepoznajemo nepravdu, ne znamo šta je pravda. S druge strane, prethodne generacije nam ostavljaju potpuni haos. Šta mi tu možemo? Lako je prepoznati šta ne valja, ali je važnije da znamo šta valja i kako se stiže do toga što je dobro. Ostavljate nam veliki posao, baš veliki, ne znam da li će moja generacija moći tu nešto da popravi – kaže mladi glumac Luka Grbić

Nema još ni 22 a za kratko vreme, od kada je stupio na scenu Ateljea 212, igrajući naslovnu ulogu u predstavi *Sin*, niže jednu za drugom velike i upečatljive role. Odmah su ga „zgrabili“ u Beogradskom dramskom, čiji je stipendista. Tamo u jednoj sezoni kreirala četiri različite i veoma zahtevne uloge: buntovni je Andrej u predstavi *Divlje meso*, zavodljivi ljubavnik *U raljama života*, Šekspir u *Zaljubljenom Šekspиру*, Hemon u *Antigoni*, a ubrzo ga čekaju novi veliki, zanimljivi pozorišni izazovi.

Luka je student četvrte godine glume na Fakultetu dramskih umetnosti, u klasi profesora Srdana Karanovića. Glumom je poče o da se bavi u Umetničkoj radionici Tijane Kesić, kao sedmogodišnjak. Prvu filmsku ulogu dobio je u ostvarenju Milaša Avramovića *Južni veter 2018*, za ko-

ju je nagrađen kao najbolji debitant na 53. Filmskim susretima u Nišu. Paralelno sa završnom godinom Prve beogradske gimnazije, upisao je studije na FDU. Član je Mense.

Razgovarali smo jedno nedeljno podne u Beogradskom dramskom, pre predstave *Zaljubljeni Šekspir*.

Za svoje mlade godine imate velike pozorišne izazove – koliko je težak i kako nosite taj teret?

Jeste naporno i jeste zahtevno, ali meni to nije teret. Sve te uloge su, za ovo čime sam odlučio da se bavim, u stvari, najveća nagrada: imam mogućnost da radim tako dobre tekstove sa sjajnim kolegama, sa odličnim rediteljima, u jednoj zdravoj sredini... smatram to privilegijom. Odgovornost je velika, ali kad odlučim nešto da

radim, uklonim to osećanje i jednostavno razmišljam o tome šta radim. Dešavalo mi se da se preopteretim svojom ulogom i pokazivanjem svojih mogućnosti i talenta. To je uvek bio recept za neuspeh.

Kako ste odabrali da gluma bude vaša profesija?

Nisam odabrao, sve se to nekako desi. Kao dete sam išao u glumačke radionice. Bila je to više igra nego ideja o pozivu. To je trajalo neko vreme, a onda sam prestao da idem tamo. Sve do prvog filma koji sam, opet, snimio igrom slučaja. Pozvali su me na kasting i prošao sam. Tad sam probao da upišem Akademiju i uspeo... sve to me je na neki način oblikovalo. Nisam strasno jurio za tim, niti imao viziju sebe na sceni ili u kadru, niti sam želeo da budem veliki glumac. Stvari su se oko me-

ne dešavale i ja sam sve to samo propuštao kroz svoje telo. Za sada sam vrlo, vrlo zadovoljan time gde sam.

Šta za vas znači biti glumac?

Gluma nudi veliku slobodu u radu. Gluma zahteva da se potpuno predate svom stvaranju. Moraš da svaki dan istražuješ, učiš, da si u različitim situacijama, da se obrazuješ i propuštaš kroz sebe sadržaje. Postoje i glumci koji to demantuju. Tako da je to vrlo nedokučiva profesija. Ima glumaca koji su u nekoj ulozi fantastični, a onda u nekoj drugoj baš i nisu. Ne znam još uvek da definišem našu profesiju.

Kada gluma postaje umetnost?

Najveći preduslov za to je давanje sebe. Puka tehniku u iskustvu gledaoca ne znači ništa. U redu je, dozvoljava mi da pratim šta se dešava na sceni, ali nema kreacije. Kreacija je to давanje sebe nekom liku. Tada gluma može postati umetnost, onda kada nas zahteva cele, kada celog sebe ulažemo u to. Kada se tako otvoris, onda mnogo daješ, ali i mnogo dobijaš, sve nekako bude izbalansirano.

Biti glumac svaki put znači biti neka druga osoba, a opet i biti svoj. Kako vi to postižete? Da li ste došli do nekog svog metoda ili još tragate za tom „lakoćom izvođenja“?

Uvek sam ja – ja. I u ulogama gde deju da sam otišao daleko od sebe, uvek sam to ja. Gluma je vrlo lična i ne trpi kalkulacije. Ne možeš samo pokupiti spoljni formu, nego uvek mora da se napolni i iznutra, nečim dubokim i ličnim. Uvek nastojim da dam celog sebe svakoj ulozi. A to je veoma teško. Teško je biti iskriven i otvoren. Zato je važna akademiju, ne zbog brzalica i drugih tehniku koje učimo nego da dozvolimo sebi da se oslobođimo i budemo iskreni. Nekome je to lakše zbog sredine i okolnosti u kojima je odrastao, nekom teže, ali suština je u tome da dozvoliš da te ljudi vide iskrenog. Moji najlepši momenti koje sam do sada imao na sceni su oni kada sakupim hrabrost da pustim ljudu u svoj intimni, iskren svet. Ljudi su osjetljivi na laž, ali istinu svi prepoznaјu i niko na nju ne ostane ravnodušan. Iskrenost je ključna reč.

Koliko je iskrenost prisutna u životu i u glumi?

Malo je iskrenosti u životu i, nažalost, u glumi. Bojimo se da budemo iskreni. Nekad je lakše da ne budemo iskreni, zato što to ne bi bilo u našu korist i mi onda sebe čuvamo od poraza. Isuviše često pokušavamo da budemo pametniji od situacije, da budemo pametniji od sebe i da sačuvamo sebe na taj način. Za mene je iskrenost uvek najbolje rešenje.

Svi ističu vaš IQ 154 i članstvo u Mensi. Da li to pomaže glumi?

I da i ne. Nekad je potrebno biti iracionalan. Ta inteligencija je čoveku dobar sluga, ali onda kad postane gospodar, a to se mnogim ljudima dešava, onda si u problemu. Ljudi onda postanu gordi i misle da mogu sve da znaju i da mogu sve da predvide. Ali život je nepredvidiv i nikad ne možemo znati posledice naših postupaka i događaja koji nas prate. Zato je ta gordost prazna.

Naslovna uloga u predstavi *Sin* u Ateljeu 212 uvela vas je u profesionalno pozorište. Kakav je to bio izazov?

Na prvo čitanje mi se veoma dopala ta drama. Odmah sam osetio i razumeo tog momka, mada nikad nisam imao takav problem s depresijom, ali je sve tu komuniciralo sa mnom. Pitao sam se da li ja to želim da pustim u sebe, da li taj mrak želim da provučem kroz sebe. Drago mi je da sam prihvatio ulogu i da je rediteljka Ana Tomović od nas zahtevala upravo ovo o čemu smo govorili – iskrenost. Ispostavilo se da ta drama jedino tako i može da funkcioniše. Želeli smo da to bude suštinski, emotivni realizam. Pokazalo se da smo bili u pravu i da publiku jako oseća to o čemu govorimo sa scene. Za svaku ulogu sve moraš pronaći u sebi. To jeste vrlo teška priča, u njoj su snažne emocije koje nemaju gde i koje ne umeš da objasniš. Za svako igranje moram da radim na tome da pronadrem taj mrak u sebi i da zatim time baratam na sceni. Kad toga ne ma, ta priča ne može da postoji. To mi je bio veoma težak zadatak. Na kraju većeri kada se sve to desi, posle predstave osećam se teško, ali nemam gorak ukus.

Luka Grbić (foto Zorana Jevtić / Pozorište Atelje 212)

Zatim su jedna za drugom došle sve te uloge u Beogradskom dramskom pozorištu... To zahteva veliki trud i posvećenost. Kako izgleda vaš radni dan?

Dok smo radili predstavu *Sin*, imao sam paralelno probe *Divljeg mesa* i išao na fakultet. To je bio žestok ritam: ujutro idem u Atelje 212 na probu, pa trčim na fakultet, gde mi je profesor izlazio u sret i čekao me da stignem na časove, s fakulteta bih trčao u Beogradsko dramsko na drugu probu. To deluje kao da je veoma naporno i da nešto čitav dan radim, ali je to što radim lepo i ispunjava me. Ipak se mi tu i družimo i zajedno smo u sve-mu. Nisam došao negde da kopam ugalj pet sati, pa jurim na drugo mesto da isto to još pet sati radim, nego je sve drugačije i ne mogu da se žalim da je teško. Sada imam dovoljno energije za sve to.

Divlje meso, U raljama života, Antigona deo su naslova u kojima igrate. Sve različiti likovi i karakteri. Ko ste vi u svakom od navedenih naslova?

Za sve te uloge sam kopao po sebi i tražio ih u ličnom iskustvu i u ljudima oko sebe. Tako je nastao lik koji tumačim u *Divljem mesu*. Teme koje taj komad otvara – socijalna borba, mladalački bunt, opsednutost idejama koje će menjati okolnosti – nisu mi daleke. Sve to pripada mlađosti, ali sve to i jeste u mom karakteru, tako da tu nisam morao da odlazim daleko od sebe. Stojim iza toga za šta se taj momak Andrej zalaže u *Divljem mesu*. E sad, *U raljama života* je potpuno drugačija priča. Sve to što se u toj predstavi dešava nisu stvari iza kojih stojim, a opet sve to moram naći u sebi i imati odnos prema tome. Tu se igram i nastojim da pratim njegovu radnju i jednu jedinu, zavodljivu želju da to vozim celu predstavu. Onda to nekako korespondira i s drugim akterima te priče. Lepo se igram i tako nastaje ta komedija. Lik Hemona koji igram u *Antigoni* sam radio i na fakultetu i kao dikcijsku vežbu, a i na trećoj godini kada radimo antičku dramu. Tako da mi je tekst bio blizak, a opet to je ozbiljan glumački zadatak, tu su neke univerzalne istine iza kojih potpuno stojim. Tu se samo treba staviti u dramske okolnosti, u tu borbu za nečiji život.

Zaljubljeni Šekspir, naslovna uloga, jedna romantičarska priča o Šekspiru... Da li ste se pitali ko je Šekspir? Kakav je vaš odgovor na to pitanje – ko je pravi, a ko *Zaljubljeni Šekspir*?

Zaljubljeni Šekspir definitivno nije isto što i Šekspir. Rediteljka Ana Tomović nam je na početku preporučila da svi pročitamo knjigu Bila Brujsona *Šekspir – svet kao pozornica* koju istražuje ko je u stvari Šekspir. U toj knjizi su na samo četiri strane fakti, sve ostalo su nagađanja o njemu i njegovom životu. Nisam bio opterećen stvarnom pričom o Šekspиру nego sam se bavio tim dramskim predloškom, tom izuzetno dobro napisanom pričom, uzbudljivom, iskrenom i prepoznatljivom za ljude koji stvaraju, a opet zanimljivom i za gledače. Bavio sam se tim čovekom koji se u prvoj sceni muči da napiše pesmu... i ja se bavim time – njegovim stvaralačkim i drugim problemima. Kada dobro krenem u tu predstavu, onda me okolnosti i druge ličnosti iz komada daju dobro vode, ja samo pratim napisano. Ne bavim se time ko je Šekspir, kako on hoda, kako govori, nego sam ja on. Kada uspem da uradim sve te radnje iz komada i pomislim sve to o čemu je napisano da on misli, kad uspem da izgovorim i napišem to što je on napisao, onda sam Šekspir. U ovu predstavu uđem na početku i od prve scene ne stajem do kraja. Ne moram da glumim zadihanost nego to stvarno jesam, ne moram ništa da igram, jer sve se dešava, ta vrsta kontinuitet je za moj karakter vrlo blagodarna. Ne moram da pokrećem motore, nego se sve dešava tokom predstave. Samo sve to treba da proživim kako je zamišljen.

Čekaju vas još veći izazovi: bićete knez Miškin u *Idiotu Dostojevskog*. Pisac tu nastoji da opiše idealno dobrog čoveka. Kako se pripremate za Miškina? Da li je takva dobrota moguća van okvira književnosti i umetnosti?

Uveren sam da se mi radamo takvi. Bebe i deca su takva, do nekog uzrasta. Zatim nas svet i život oblikuju na različite načine. Mislim da je čovek u svojoj suštini Knez Miškin. Tako Dostojevski o njemu i piše. On je čovek koji je odrastao izmeđen iz uobičajenog socijalnog okruženja. Zbog svoje bolesti živeo je okružen decom. I on

Zaljubljeni Šekspir (foto Dragana Udovičić, www.bdp.rs)

da se vraća u stvarnost. Tako ga i doživljavam, kao odraslo dete koje nije naučilo da manipuliše, da laže i igra igre u svoju korist. Iskren je kao dete. Kad u *Buhu* dete iz publike vikne „Ružno pevate“, ja se ne uvredim zato što je to detinjska iskrenost. To je, čini mi se, Knez Miškin.

Zivimo u vremenu u kojem se uspeh, dostizanje nečega i napredovanje mnogo vrednuju. Tako da ljudi ne biraju sredstava da to dostignu. Makijavelijevo „Cilj opravdava sredstva“ je snažnije nego ikada pre. Tom svom uspehu žrtvujemo iskrenost. Neću, na primer, da kažem da ova vlast nije dobra, jer onda neću moći da snimim film. Ili neću da kažem da to što radiš nije u redu zato što si ti moj nadređeni i ti se pitas o tome da li ću sutra igrati nešto, nego ću žrtvovati svoju iskrenost zarad postizanja cilja.

Mi konstantno to radimo, žrtvujemo svoj stav zarad napredovanja. Ljudi koji napreduju na taj način nisu zadovoljni, snimaju filmove ili otvaraju firme... nikad im nije dosta. Ta pohlepa nikada ne može biti nahranjena, a to sve dolazi od neiskrenosti. Pravi čovek može biti zadovoljan samo kada radi onako kako oseća da je pravedno. U društvu, u stvari, nije važno šta stvarno jevi već šta pokazuješ da jesi. Zato je gluma posebna – ne možeš na sceni ili pred kamerom da pokažeš ono što nemaš i ono što nisi.

Radićete i s Milošem Lolićem?

Mnogo se radujem ulozi u predstavi *Yankee Rose* koju će u Beogradskom dramskom pozorištu režirati Miloš Lolić. Susretu i radu s tim izuzetnim rediteljem se posebno radujem.

Iz generacije ste kojoj pripada budućnost. Šta je odliku vaše generacije, da li želite da menjate svet?

Ima bisera u mojoj generaciji, izuzetnih pojedinaca, divnih ljudi i umetnika, ali mislim da smo isuviše zaslepljeni jurnajevom za uspehom, da smo mnogo daleko od suštine, baš daleko. Čak i onda kada prepoznamo nepravdu, ne znam šta je pravda. S druge strane, prethodne generacije nam ostavljuju potpuni haos. Šta mi tu možemo? Lako je prepoznati šta ne valja, ali je važnije da znamo šta valja i kako se stiže do toga što je dobro. Ostavljate nam veliki posao, baš veliki, ne znam da li će moja generacija moći tu nešto da popravi.

Olivera Milošević

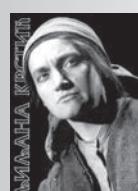
IZDANJA UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE – Edicija posvećena dobitnicima Nagrade „Dobričin prsten“

MARIJA CRNOBORI
Priredio Aleksandar Milosavljević

MATA MILOŠEVIĆ
Priredile Ksenija Šukuljević-Marković i Olga Savić

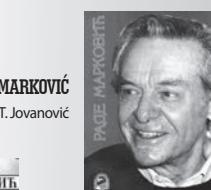
LJILJANA KRSTIĆ
Priredila Ognjenka Miličević

PETAR KRALJ
Priredila Ognjenka Miličević

STEVO ŽIGON
Priredio Zoran T. Jovanović

RADE MARKOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

STEVAN ŠALAJIĆ
Priredio Petar Marjanović

MIRA BANJĀĆ
Priredio Zoran Maksimović

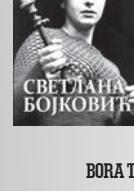
VLASTIMIR ĐUZA STOJILJKOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

MIHAJLO JANKETIĆ
Priredio Veljko Radović

PETAR BANIĆEVIĆ
Priredio Raško V. Jovanović

SVETLANA BOJKOVIĆ
Autor: Ksenija Šukuljević-Marković

KSENJIA JOVANOVIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

PREDRAG EJDUS
Priredio Zoran T. Jovanović

DIJALOZI VOJI BRAJOVIĆU
Autor: Dragan S. V. Babić

RUKIĆA SOKIĆ
Priredio Zoran T. Jovanović

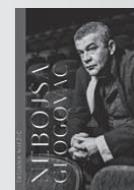
A KO SI TI?
Automonografija Predraga Manojlovića
Saradnik na rukopisu: Jelena Kovačević

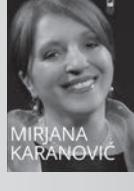
JASNA ĐURIĆIĆ
Autor: Aleksandar Milosavljević

MILENA DRAVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

NEBOJŠA GLOGOVAC
Autor: Tatjana Nježić

MIRJANA KARANOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

HADŽI PETAR BOŽKOVIĆ
Autor: Tatjana Nježić

Osvrt na sezonu vojvođanskih pozorišta 2021/2022 (promišljanje u fragmentima)

STIGNE LI NEKO USRED RAŽI ONOG KOGA TRAŽI?

Kovid je i u pozorišnoj sezoni koja je za nama bio i te kako prisutan, što je važno imati na umu, a sezona za nama se iscrpljuje ili „novim čitanjima“ klasička, ili političkim teatrom ili teatrom apsurga, što je, u biti, usko i za mejnstrim. Izuzetak je Živi pesak koji kombinuje poeziju, igru i likovne umetnosti...

Piše Nataša Gvozdenović

Koleginica Tatjana Nježić me je pozvala da za *Ludus* napišem tekst o sezoni vojvođanskim pozorištima. Pripomajući se uočavam kako je centralizacija gotovo neminovnost, naime, iako pratim dešavanja u vojvođanskim pozorištima, pišem o predstavama u regionalnim časopisima, a u Srbiji najčešće za nedeljnik *Vreme*, uz sam deo izvrsnog projekta Kritičarski karavan, koji već godinama organizuje Udruženje kritičara i teatrologa Srbije uz podršku Ministarstva za kulturu i informisanje Republike Srbije, a koji za cilj ima decentralizaciju – Karavan piše o predstavama van Beograda i Novog Sada, opet se moj uvid u rad vojvođanskih pozorišta mahom temelji na predstavama koje sam videla u centrima: Novom Sadu, Subotici, Somboru...

1.

Neću se baviti brojem premijera u sezoni 2021/2022. u tim teatrima, baviću se onim što sam kao novinar i pozorišni kritičar prateći vojvođansku pozorišnu scenu uočila tokom sezone i fokus ću staviti na nekoliko predstava koje su izvedene u toku sada već prošle sezone.

... Razmišljam o velikoj izložbi koju sam gledala u Beču pre dvadesetak godina, izložbi radova Beketa i Brusa Nojmana koja je bila tako jasna predikcija sveta i teatra koji nam (u tom trenutku) dolazi u susret.

2.

Dok se spremam da pišem tekst, pozvana sam i da budem deo žirija kritike na festivalu Teatar na raskršcu u Nišu, spremam intervju sa selektorem Vlatkom Ilićem i citajući reč selektora, uočavam da se ono što on detektuje kreirajući selekciju festivala može uočiti u vojvođanskim pozorištima: pojavu velikih, producijski zahtevnih teatarskih projekata poput *Mefista* u režiji Harisa Pašovića ili *Tesle* u režiji Nebojše Bradića – obe nastale u koprodukciji Srpskog narodnog pozorišta i Evropske presto-

nice kulture Novi Sad 2022, a s druge strane imate autorski teatar poput predstave *Živi pesak* u režiji Kinge Mezei u koprodukciji subotičkog Narodnog pozorišta / Drama na mađarskom jeziku, pozorišnog udruženja Novem i Regionalne kreativne radionice iz Kanjiže...

Prosto uočavam vrstu simetrije...

O predstavama koje ću pomenuti pisala sam u nedeljniku *Vreme*, osim o *Životu pesku* – to je autorski tekst dosad neobjavljen, uz komentar na kraju koji je nastao na osnovu uvida u kretanja na (delu) vojvođanske pozorišne scene.

3.

Kod večite slavine, Momčilo Nastasijević, režija Sonja Petrović, Srpsko narodno pozorište.

Rediteljka Sonja Petrović okuplja tim koji velikim delom pripada ekipi koja je deo predstave *Ko je ubio Dženis Džoplina*, a koja je dobila reputaciju kultne predstave i zaista veliki broj nagrada. Pružanje povernja mladoj rediteljki i mlađom timu urođeno je plodom, tako Sonja Petrović na scenu Srpskog narodnog pozorišta postavlja teško prohodni Nastasijevićev komad, koji je selektovan na Sterijino pozorje i pored glumačkih nagrada (Sonja Isailović) dobio priznanja za originalnu scensku muziku (Stefan Seethaler, Danijel Seethaler, Filip Grubač, Igor Sakač, Petar Banjac), za scenski govor (Dejan Sredojević), a Mina Petrić dobila je Sterijinu nagradu za dramaturgiju.

Drama *Kod večite slavine* Momčila Nastasijevića ima odlike njegove poezije: hermetičnost, zauman jezik koji je oblikuje, definišu ga magijski elementi iz narodne poezije. Ono što joj daje posebnu težinu je vreme u kojem se dešava, prepuno inverzija, uronjeno u duboke slojeve nesvesnog, zato ga je zahtevno pratiti i naći ključ za ovu dramu. U atmosferi ima svakako Lorka, ali i Bore Stanovića, a ako govorimo o inverzijama, i Pope.

U osnovi priče je incest, zabranjena ljubav između Magdalene i Romana koji su kršteni kao da su blizanci i odgojili ih je jedna majka, zapravo su od dve majke, a otac im je isti: Rapa gazda krčme i nasilnik koji svoj život okončava suicidom.

Radnja, imate utisak dok gledate predstavu, kao da je smeštena negde između svetova i vremena, sve se dešava u više elipsi koje imaju snagu kovitlaca i kontekst košmarnog sna koji nema jasnu narativnu nit.

Nastasijević govorio o ponavljanju *sudbe* – matrice koja ne može da se razbije, zloj kobi (podsetišu na kritiku predstave *Nečista krv* Bore Stankovića, *Vreme* br. 1517).

Dramaturškinja Mina Petrić dosledno i delikatno prati strukturu Nastasijevićeve drame, interpolirajući njegovu poeziju u dramu, uklapajući je prirodno, pošto proizlazi iz Nastasijevićevog opusa, iz jednog sveta.

Rediteljka Sonja Petrović komad postavlja ekspresionistički, s tim da bi ritam koji bi bio brži i lucidniji intenzivnije uveo publiku u srce priče, narodne magijske simbole prikazao u njihovo moći (beli luk, voda, jabuka...).

Glumačka igra je i suptilna i intenzivna. Sonja Isailović je ubedljiva u liku Magdalene, sva u strasti, fragilnosti i rastrojenosti. Bojana Milanović igra Tinu (koja je Magdalenu i Romanu odgajila kao blizance), koja dolazi iz okolnog sela u krčmu gde je siluje gazda Rapa i iz tog zločina se začinje Roman, ali ne i Magdalena (Magdalena majka Smilja sklanja se pošto rodi, začinje isto sa Rapom, a dete ostavlja Tini). Rastrojena silovanjem Tina vremenom postaje psihološki rastrojena, u svojoj mašti povređene žene, ona „uparuje“ Romanu i Magdalenu (Tina će Smilji reći: *nerodene da ih verimo Magdalenu tvoju, Romana mog*) a Bojana Milanović igra je pre svega kao žrtvu, koja je u svojoj povređenosti opasna i nepredvidiva... *Vreme* br. 1626, „U hodnicima nesvesnog“

4.

Bitka kod Trianona, Andraš Urban, Ištván Ugrai, režija Andraš Urban, predstava Kulturne Brigade Atrijuma (Budimpešta) i pozorišta „Deže Kostolanji“ (Subotica).

Urban pravi predstavu lucidnu i pravom smislu te reči – u jednakoj meri mračnu, opominjuću, istinitu i duhovitu.

... Urbanova velika tema i mađarska velika tema je Trianon. Trianonski sporazum je potpisana 1920. u Versaju, Mađarska ga je potpisala sa silama Antante. Trianonskim sporazumom Mađarskoj je oduzet deo teritorija i to trećina cele bivše Ugarske, upravo zato kada govorimo o Trianonu, govorimo o složenom sentimentu koji je duboko obojen ambivalentnim odnosom prema Evropi.

Urban postavlja predstavu sto godina nakon Trianonskog sporazuma u koprodukciji sa Atrijumom iz Budimpešte, bavi se pitanjem identiteta: nacionalnog, kulturnog i istorijskog, različitim perspektivama u odnosu na kontekst kojem pripadamo...

Urban na sceni stvara sfumato, dramaturški pažljivo strukturiran (koristeći ideje i improvizacije glumaca, tekst su napisali Andraš Urban i Ištván Ugrai) kojim postavlja pitanje koliko smo uslovjeni identitetima nasledem, koliko ga razumemo, a koliko prihvatamo po automatizmu. Ono čime se Urban bavi pronicljivo, duhovito i tačno, jeste da bez skrupula raskrinkava tabue i ukazuje na to da se na kraju svih krajeva najveća bitka vodi oko novca. Nema ideologiju, one su samo paravan iza kog se igraju igre krupnog kapitala. Ljudi su spremni pristati gotovo na sve radi novca. Tako i porodica čiju sudbinu pratimo na sceni finale nalazi u opscenosti, orgijama, ludilu i smrti. Urban režira u farsionom ključu koji je u gotovo istoj meri brutalan i duhovit, ne zaboravlja da vas zabavi, kao i obično kada govorio o kompleksnim temama...

Vreme br. 1629, „Prokletstvo granice... i kapital bez granica“

* *Kao i repertoar pozorišta „Deže Kostolanji“ koji Urban vodi: ne zaboravlja da vas zabavi i kada govorio o kompleksnim temama... bavi se svojom publikom, a ne podilazi joj...*

5.

Živi pesak, inspirisano poezijom Ota Tolnaija i delom Pala Petrika, koprodukcija Narodnog pozorišta (Drama na mađarskom jeziku) u Subotici, pozorišnog udruženja Novem i Regionalne kreativne radionice iz Kanjiže.

Predstava se može svrstati u eksperimentalni teatar koji ishodište ne nalazi u ekspresivnom verbalnom izražaju.

Eksperimentalni je teatar jer nastaje u fuziji književnosti, likovne umetnosti i scen-skog izraza. Rediteljka majstorski stvara celovit svet na sceni koji gledaoca ne protima cerebralno, koliko mu okupira intuisiju i pokreće neosvesćene sadržaje. Kinga je majstor režije i gotovo neverovatne mašte koju produkuje na sceni. Pamtim da mi je Ksenija Dragunska rekla da „... unutar sebe imam mašinu koja je poput peći, koja neprestano radi i iz toga pišem...“ Reklabih da istu mašinu unutar sebe ima Kinga Mezei, poetika u Kinginom radu je začudna – ukazuje na više slojnost percepције složaja stvarnosti koji često nisu u skladu sa onim što verujemo da opažamo. Kinga Mezei svojom režijom razotkriva tokove koji su nam u svakodnevnom životu nepozirni.

Glumci: Tamaš Hajdu, Ervin Palli, Kinga Mezei k. g., Nandor Siladi k. g. posvećeni su i jasni u otkrivanju svakog od tokova.

Dramaturgija Tamaša Olaha je dramaturgija slika koje se nižu unutar fragmentarne, a opet skladne strukture, koja dočarava slojevite svetove i Petrika i Tolnaija, duhova krajnjeg severa Vojvodine. Dramaturgija sledi režiju u nameri da stvari svet koji gledaoca obuzima bez ostatka.

Scenografija (Kinga Mezei i Peter Ondrašek) je nastala kroz timski rad, daje tlocrt sveta za koji je teško odrediti gde pripada: čipke vise sa nebom, sve se dešava na jednom nagibu, na čijem su vrhu prozori, ima crnih gavranova i slikar koji sliká, ima ljubavi i sreće... likovnost same predstave je poput još jednog naratora koji se (kao i gotovo svi ostali) ne služi rečima, ali vam govorio sve vreme.

Muzika (Albert Makoš k. g. i Silard Mezei k. g. i kompozicije Monteverdija, Stravinskog, Šuberta i Eneskua) je poput začina koji daje aromu koja upotpunjuje jedno, ali ga ne preuzima.

Kostim (Erika Janović k. g.) stavlja nglasak na spontanost, preuzet je iz sveta koji rediteljka sa ansamblom kreira. Kostim je skladan deo sveta koji gledamo i koji nas općinjava i uzima sebi.

6.

Ako govorimo o apsurdnu danas, mislim na Urbanovog *Ibi the great* – o apsurdnu našeg vremena koji je *apsurd na steroidima*...

Razmišljam i o *Mefistu* Klause Mana – ako govorimo o Vojvodini, gledali smo ga u režiji Borisa Liješevića u produkciji Uvjideki szinhaza, zatim u Urbanovoj režiji na festivalu Dezire – to je produkcija mađarskog pozorišta Atrijum i pozorišta „Deže Kostolanji“ i konačno u režiji Harisa Pašovića i produkciji Srpskog narodnog pozorišta i EPK 2022 na samom kraju sezone – jaka je i jasna potreba da se govori o fašizmu, tako dugo, zapravo, prisutnom...

Urban *Mefistu* pristupa u ključu u kojem je beskrupuljnost gotovo pornografska – jasno pripada duhu vremena koje živimo.

7.

Općim nečeg što obećava spas ako se u teatru vratimo velikoj naraciji (pomenjujući *Idiotu* u Uvjideki szinhazu u režiji Andreja Cvetanovskog) gotovo kao kupanje u velikoj reci Nil, povratak umetnosti pripovedanja koja nije fraktalna, koja teče, vraća priču u tok...

8.

Pomenjući *Poslednje devojčice* Majke Pelević u režiji Kokana Mladenovića i produkciju pozorišta „Deže Kostolanji“, predstavu koja je trijumfovala na Sterijinom pozorju o kojoj sam pisala u nedeljniku *Vreme* broj 1619. Predstava ima fluidne, blurovane granice sveta o kojem govorii, a kojem pripadamo, koji nastaje na sceni pozorišta „Deže Kostolanji“ i ostavlja nas u zagrljaju (bez pretencija, spasonosnom zagrljaju) romskih devojčica koje opstaju ne pripadajući nikome.

9.

Pišući tekst za *Ludus* šire razmišljam o tokovima novca i političkim ukusima, razmišljam o odnosu kulture prema samoj sebi... kakav ples igra kultura, kakav igra teatar i koliko je taj ples – ples „sa samim sobom“, a koliko brine o publici?

10.

Opet razmišljam o teatru apsurd koji je potreban u *apsurd na steroidima* koji živimo i koji pominjem, a opet – o potrebi da nakon dugog puta čovek prosti poteče u narativ i iz njega izade nov (kako nas uči Jevangelje po Filipu: ko nije umro i radio se u ovom životu neće ni posle smrti...).

11.

Zatim o Deborovom *Društvo spektakla* i onda kao asocijaciju koja dolazi „iz kontre“ o radu Toma Gotovca *Zagreb, volim te* i pitam se šta je danas, kao Gotovčev rad: toliko jasno, nepretenciozno i pošteno...

12.

I zato bih započinjam o sezoni 2021/2022. vojvođanskih pozorišta zaokružila mišlju reditelja Mila Raua koji je dao u intervjuu za emisiju *Theatralia* (autora Igora Ružića) na Trećem programu Hrvatskog radija:

... Ako pogledate unazad na Grke i antičku tragediju... kod njih ta vrsta raskorda nije postojala. Politika i reprezentacija života politike, ali i društva samog na pozornici su bile ujedinjene, bile su zapravo jedno. Tvrdnja na pozornici ili u javnom životu kod njih je bila jednak vredna i povezana. Insistiranje da se one razdvoje je buržoaski trik kako se ništa ne bi promenilo.“

Kod večite slavine (foto Vladimir Veličković / www.snp.org.rs)

DOSTOJANSTVO JE POSTALO NEBITNO, A SAMO JE DO NAS

Ima nas raznih, nas ljudi: lekara, pekara, profesora, novinara, obućara, vodinstalatera, konobara, pisaca, glumaca... Neki svoj zanat i posao znaju, neguju ga, bruse, ne daju da padne u kandže učmala svakodnevice. Takve ljude pamtim.

Iz redova tih retkih po kojima ćemo se jednom sećati ovog pozornišnog trenutka je i glumac Marko Marković, laureat „Miloša Žutića“ za 2020. godinu, za ulogu u predstavi *Semper idem* NP Sombor, u kojoj gotovo šest sati se silazi na scene nemetljivo i dirljivo igrajući dečaka iz čije je perspektive oživljeno stradanje jedne jevrejske porodice uoči Drugog svetskog rata i budenja nacizma.

U razgovoru za *Ludus* Marković govori o glumi, nagradi, obeležjima vremena, uzorima...

Nije mala stvar dobiti „Miloša Žutića“, a prethodila mu je Sterijina za istu ulogu. Nagrade su radost, ali su i obavezujuće. Može li se biti na visini tog zadatka – i u profesionalnom i u ljudskom smislu – u vremenu koje baš i ne ide naruku onima koji bi pošteno da rade, da se vladaju po nekim civilizovanim pravilima?

Kiš je govorio da je to uvek večita borba, da su talenti retki, a da je mediokriteta mnogo. Ti onda radiš po svojim pravilima i moraš da naučiš da igraš s njima. Ne postoje necivilizovana pravila, nego necivilizovani ljudi koji ih ne poštuju, a onda im samo pokazeš ugovor. Da, znam gde živim i znam šta pričam.

Kultura treba da emancipuje, ali kako da to čini kad su svu uvučeni u svoje male sigurnosti, ušuškanosti u sitne privilegije? Čini se da ona većugo ne nudi kritičko mišljenje, već je ne-kako više na nivou brojeva, političke korektnosti i društvene poželjnosti...

Kako vreme odmiče, sve manje razumem šta znači politička korektnost. Znam šta znači pristojnost. Vidim da mnoge nervira ta reč, pogotovo političare koji su svoje metamorfoze ionako samo vratile na neka početna podešavanja, pa bi opet ovde da tražu, iako je malo neuskusno – toliko dugo trajati... Kao paraziti. Jer i paraziti u jednom trenutku pojedu domaćine, a pošto su ovde doma-

čini pojedeni, ne znam da li oni vide tu svoju autodestrukciju, da li oni stvarno misle da ljudi njima veruju?

Gde vidite tu kritičku misao umetnosti i kulture kod nas?

Suština je da su se pojedini ujedinili u nekim svojim malim privatnim kapitalima i da prave svoje male privatne priče. I tu onda nema hrabrosti, nema velikih stvari, ni velikih dela. Rešenje vidim u knjigama koje ne bi bilo loše ponovo pročitati, jer autori tih knjiga su večiti vladari: Kiš, Pekić, Selenić, Šekspir, Čehov, Milena Marković, Jergović, Dušan Spasojević, Ljuba Simović, Dušan Kovačević...

Zašto su toliko bitni brojevi i PR tekstovi u našoj kulturi danas, toliko da u senku često bacaju i samu predstavu?

Zato što treba da se namire drugari: dok ja tebi prebacim tvojih 350 evra i ti meni mojih 350 evra, a onda sledeći put kad se vidimo – menjamo uloge i onda ti meni vratiš mojih 350 era, a ja tebi tvojih. Sve je prosto.

Veliki naslovi – male predstave, velike stavke u biografijama reditelja, mali prostori za glumce. Kako se osvajaju ti prostori za glumce, ko danas brine o glumcu, ko brine o pozorištu? Je li prepusteni sami себи?

Moraš voditi računa o sebi pre svega u smislu rada na sebi, neke vrste samokritičnosti, skidanja tog nekog božanstva koje ti se desi kroz krune, kroz razne stvari i onda na taj način prosto održavaš formu, što fizičku, što mentalnu i uspravne glave ideš. Suština je da se snadeš među ovim drugarima od 350 evra koje sam pomenuo. I u tom smislu je bitna veština glumca, bitno je što glumac ima da kaže, što ima da ponudi u svom dijapazonu, pogotovo dobar glumac. Ima dobrih predstava i glumaca, i dobrih tekstova pre svega. Možda su retki, ali ih ima.

Koji su vaši nemiri?

Mene samo uznemiruju bezobrazni ljudi, oni bez pokrića, a takvih je danas mnogo. Kad bi mi došla Vanesa Redgrejef, Meril

Uprkos tome što se sada tako čini, svetom ne vladaju bahati vladari koji iz džepa u džep prebacuju stalno istih 350 evra. Njime vladaju večni Kiš, Pekić, Selenić, Šekspir, Čehov, Milena Marković, Jergović, Dušan Spasojević, Ljuba Simović, Dušan Kovačević... I zato ne bi bilo loše da ih opet pročitamo, jer to što su oni radili bile su slobode koje su ceo svet čuvale. Na takve ljude se treba ugledati – kaže glumac Marko Marković, laureat Nagrade „Miloš Žutić“

Marko Marković (foto Nada Repman)

Strip ili neko od naših velikih glumaca, i rekao, vidite, to što radite nije dobro, ja bih to poštovao. Ali kada svako danas ima pravo da ti kaže nešto, da sebe naziva nekim profesorom, piscem, dramaturgom, čijim koncepcijama robujemo na pojedinim festivalima, onda mi to vreda inteligenciju. Pred takvim autoritetima se samo smeješ, jer ne mogu da se smeješ njihovim delima pošto ih nisu napisali, oni su sami sebi dodelili titule. Pred autoritetom kakav je Ljubomir Simović, s njegovim nestvarnim pričama iz šarganskih krajeva, pred tim čudom, pred tom veličinom stojim i čutim, i slušam što imu da mi kaže. Stojim i čutim i pred velikim knjigama Lebovića, Kiša, Pekića, pred majstorskim pismima Bate Stojkovića, Petra Kralja, Petra Babićevića, Radeta Markovića, Olivere Marković, Šerbedžije, Ljubiše – jednog, drugog, trećeg, a jednog sam čak i upoznao – poznajem ga, pred tim autoritetima zastajem, jer imam što da čujem. To što su oni radili bile su slobode koje su ceo svet čuvale. Na takve ljude se treba ugledati.

či, pa neka se radi i o sižeu za neku malu priču, ne možeš stvoriti alhemiju i napraviti dobru predstavu ili film. Ali kad imas priču kao što je npr. Lauševićev autobiografski roman *Godina prode, dan nikad* – velika mi je čast što sam igrao u seriji *Pad koja nastaje* po motivima tog romana, nadam se da će biti dobro spakovana – onda nema velike filozofije, jer je priča dobra. Važno je da imas za što da se uhvatiš – zašto se toliko držimo Šekspira. Šekspir nije kriv što je sam po sebi aktuelan, ali ga mi danas zdušno radimo i zdušno ga ponavljamo i opet pričamo istu priču.

Koju ste dobru priču skoro čitali, čuli, sanjali, poželeti na sceni?

Kad imas priču kakva je *Lutka Đorda Lebovića*, po kojoj je šezdesetih godina napravljena drama, kad imas priču kakva je njegova *Andeli neće sići sa nebesa*, kad imas *Lutku sa kreveta broj 21*, čiju je adaptaciju uradila Ana Đorđević, onda priča... Skoro sam čitao Viktora Frankla, njegovu svojevrsnu psihoterapeutsku studiju *Zašto se niste ubili?* (esej o prevladavanju užasa rata i užasa nepostojanja smisla, prim. nov...) Uz veliki pijetet i poštovanje prema svim žrtvama koje su i u gasnu komoru ulazile uspravljene kićme, bilo da su se moile na hebrejskom, titale „Očenđi“, koje god nacionalnosti da su bile, bilo je dostojanstva u svemu tome... A dostojanstvo je danas nebitno. A samo je do nas... Radujem se piscima kao što je Milena Marković, tim novim pogledima na slobode. Saradivali smo na seriji *Močvara*. Kada ti takav pisac eksplicira lik koji treba da igraš, nekako imas zadatak da ga i kao čovek provučeš kroz sebe. Radujem se toj njenoj *Deci*, radujem se što čujem da Irena Popović Dragović, jedna talentovana kompozitorka, po tom tekstu u nacionalnom teatru u Beogradu stvara operetu. To me baš raduje, a počneće me kad vidim *Tri zime* u režiji Jasne Đurić s njenim nekada studentima, a danas već ozbiljnijim, zrelim glumcima. To čoveka vrti na kolosek, pa kaže, to je pozorište u koje vertujem. Verujem u pozorište kakve su predstave *Semper idem*, *Kad bi Sombor bio Holivud ili Kome verujete* Jelene Đorđević u režiji Darjana Mihajlovića – moja prva predstava u Srpskom narodnom pozorištu. Ali ne živi se od stare slave, to prode, zaboravimo. I trudiš se da u svemu što radiš, budeš na visini zadatka. Ako ne možeš, zahvališ se i kažeš: „It is not my cup of tea“ i ideš dalje.

Snežana Miletic

Marko Marković, dodela Nagrade „M. Žutić“ (foto Nada Repman)

Teatar u vreme teskobe

**Na ovogodišnjem Pozorju bilo je blizu 750 učesnika a predstave je video
oko 10.000 gledalaca**

Piše Zoran Maksimović

Ono je, uz svoju osnovnu delatnost organizovanu u Festivalski centar, razvilo i druge aktivnosti koje su sastavni delovi Pozorja: Centar za međunarodnu saradnju, Dokumentaciono-istraživački centar i Izdavački centar. Osim svog festivalskog karaktera i visokog renomea na planu verifikovanja umetničkih vrednosti (dramskih i scenskih), ono kroz druge oblike svoga rada značajno doprinosi i razvoju teatralografije i ukupnog pozorišnog života (organizuje domaće i međunarodne naučne i umetničke simpozijume, istraživanja, izložbe... prikuplja, obraduje, čuva i publikuje pozorišnu gradu; promoviše domaću pozorišnu umetnost i nauku u inostranstvu i povezuje našu i inostranu teatarsku javnost).

Sterijino pozorje je osnovano 12. aprila davne 1956. povodom 150.-godišnjice rođenja i 100.-godišnjice smrti našeg velikog komediografa Jovana Sterije Popovića, sa ciljem da podstiče razvoj nacionalne dramske književnosti i unapređuje nacionalnu pozorišnu umetnost. U definisanju, ustrojstvu i artikulaciji samog Festivala i programske ciljeve Pozorja doprinos su dali najpozvaniji pojedinci iz umetničkog, kulturnog, društvenog, kao i iz pozorišnog života tadašnje državne zajednice. Sterijino pozorje, prevašodno pozorišna institucija osnovana kao festival takmičarskog karaktera, ne samo da je jedan od najvećih i najstarijih već je od samog svog nastanka postao merom stvari, prestižnim festivalom na kome je uvek čest učestvovati.

Tokom svog dugovekog trajanja, ono podstiče ne-govanje domaćeg dramskog teksta, unapređuje rediteljsku poetiku, glumu, scenografiju, kostim, muziku... neguje pozorišnu knjigu, plakat i fotografiju, pozorišnu kritiku i nauku o pozorištu... Sve ono što možemo nazvati pozorištem samim.

Velikani našeg teatra i svi oni koji su na ovaj ili onaj način gradili ovaj festival – da li kao članovi njegovih upravnih i umetničkih tela, saradnici na projektima i izdavaštву, učesnici na Festivalu i drugim manifestacijama – doprinosili su njegovom trajanju, prestižnom nivou i kvalitetu njegovih sadržaja. Možemo reći, a da nam ne zamere, Sterijino pozorje jeste festival nad festivalima u ovoj našoj (sasvim sigurno, i u široj) pozorišnoj dimenziji. Stoga, Pozorje i jeste festival u punom značenju tog pojma – praznik i svetkovina pozorišne umetnosti.

Ni presek, ni prosek

Ovogodišnje Sterijino pozorje je održano od 26. maja do 3. juna 2022. godine u Novom Sadu. „Sterijino pozorje nije, niti je bilo, a valjda neće ni biti ni presek, ni prosek pozorišnog stanja duha, niti stanja pozorišta u Srbiji. Ova manifestacija je, bar tako je doživljava većina pozorišnih delatnika, snimak vitalnosti, kapaciteta i potencijala pozorišnih vrednosti prelomljenih kroz domaću dramsku literaturu. Najznačajnija tekvina Sterijinog pozorja je da opše model sveta u kome živimo i ustanovi kakav je dramski izraz tog modela i da na osnovu toga vrednuje nastale pozorišne tvorevine“, tim rečima započinje svoj izveštaj o selekciji 67. Sterijinog pozorja selektor dr Milivoje Mladenović.

Pre obrazloženja svoje takmičarske selekcije daje nam sliku i presek stanja društva, kulture i pozorišnog stvaralaštva između dva Pozorja. Analizirajući delatnost naših teatarskih kuća, pozorišnu produkciju i dramsko stvaralaštvo, ne izostavlja ni društveni kontekst proteklog selekcionog ciklusa. Iz njegove vizure, svima nama dobro poznata društvena stvarnost i životne okolnosti doprinele su da se: „osećanja teskobe, straha,

Igor Sakač i Petar Banjac za predstavu *Kod večite slavine* (M. Nastasijević / S. Petrović, SNP / Centar za razvoj vizuelne kulture, Novi Sad). Odluka je doneta većinom glasova.

Sterijina nagrada za koreografiju – Ireni Šarović u predstavi *Izbiračica* (K. Trifković / I. Milošević, Narodno pozorište / Narodno kazalište / Népszínház, Subotica). Odluka je doneta jednoglasno.

Sterijina nagrada za dramaturgiju – Mini Petrić za predstavu *Kod večite slavine* (M. Nastasijević / S. Petrović, SNP / Centar za razvoj vizuelne kulture, Novi Sad). Odluka je doneta većinom glasova.

Sterijina nagrada za scenski govor – Dejanu Sredojević u predstavi *Kod večite slavine*. Odluka je doneta jednoglasno.

Sterijina nagrada iz Fonda „Dara Darinka Čelenić“ za najbolju mladu glumicu – Aleksandri Arzanović za ulogu Ja u predstavi *Fleke* (T. Grumić / J. Đorđević, Kraljevačko pozorište). Odluka je doneta jednoglasno.

Sterijina nagrada iz Fonda „Dara Darinka Čelenić“ za najboljeg mладог глумца – Alekseju Bjelogrliću za ulogu Tanasku u predstavi *Čudo u Šarganu* (Lj. Simović / J. Marković, JDP). Odluka je doneta jednoglasno.

Specijalna Sterijina nagrada dodeljena je – glumačkom ansamblu predstave *Poslednje devojčice* (M. Pelević / K. Mladenović, „Deže Kostoljanj“). Odluka je doneta jednoglasno.

Primenito je da su nagrade žirija uglavnom bile jednoglasne, a posebno one „prve tri“ u sledu nagrada, a moglo bi se reći i po rangu. Članovi žirija su imali gotovo identičan estetski kriterijum, jer od 16 nagrada koje je dodelio, samo je tri odluke doneo većinom glasova.

Ostala priznanja

Sterijinu nagradu „Dejan Penčić Poljanski“ Okruglog stola kritike za najbolju predstavu ponelo je ostvarenje *Ja sam ona koja nisam Mate Matišića*, u režiji Paola Madelija, ZKM (Hrvatska). Ovu, jednu od najprestižnijih sterijanskih nagrada jednoglasno je dodelio žiri u sastavu Vlatko Ilić (predsednik), Nataša Gvozdenović i Ivana Petrović.

Nagrada Sterijinog pozorja koja se dodeljuje na osnovu glasanja gledalaca – Nagradu publike 67. Sterijinog pozorja za najbolju predstavu dobilo je ostvarenje *Ja sam ona koja nisam M. Matišić / P. Madelić, ZKM*.

Publika je glasala ocenama od 1 do 5 nakon svake od predstava na Pozorju (osim one u čast nagrade), a najbolja predstava je odabrana najvišom prosečnom ocenom (*Ja sam ona koja nisam* – 4,72; *Izbiračica* – 4,61; *Fleke* – 4,57; *Rolerkoster* – 4,53; *Čudo u Šarganu* – 4,47; *Poslednje devojčice* – 4,45; *Godine vrana* – 4,41; *Kod večite slavine* – 4,11; *Protekcija* – 4,04; *Usidrene* – 4,04; *My Name is Goran Stefanovski* – 3,89; *Mileva* – 3,87; *Bludni dani kuratog Džonija* – 3,86).

Nagrada za glumačku bravuru, „Zoran Radmilović“ Narodnog pozorišta Timočke krajine, „Zoran Radmilović“ Zaječar i Sterijinog pozorja, po odluci žirija: Vladimir Đuričić (predsednik), Aleksandar Milosavljević i Aleksandar Gajin pripala je Sanji Marković za ulogu Crmlje u predstavi *Čudo u Šarganu* (Lj. Simović / J. Marković, JDP).

Nagradu Producentske kuće „Scomediasco“ za epizodu, žiri (Darinka Nikolić, predsednica, Teofil Pančić i Sonja Damjanović) dodelio je jednoglasno Teodoru Vinciću za ulogu Šile u predstavi *Rolerkoster* (J. Kajgo / M. Kralj, Atelje 212).

Oko duše, Mikrorezovi...

Onima koji su u prilici da prate Pozorje duži niz godina ne može promaci činjenica da ono, u korak s vremenom i svetom, permanentno unapređuje svoje delanje. Potvrda te činjenice je i ovo pozorje, 67. po redu, koje je nudilo sadržajem veoma bogat i raznovrstan, a pre svega visokokvalitetan program. Osim onoga po čemu je prepoznatljivo nošnjoj javnosti, po predstavama, stručnoj i umetničkoj javnosti, ali i svim zainteresovanima da druge segmente pozorišnog stvaraštva, ponudilo je čitav spektar događaja.

Već dan uoči zvaničnog otvaranja Festivala, 25. maja, održan je „Prolog 67. Sterijinog pozorja“. Za pravo, u organizaciji Odseka za umetnost i dizajn, Departmana za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka, Univerziteta u Novom Sadu i Sterijinog pozorja, u okviru Scenske laboratorije „Borislav Gvojić“, Fakulteta tehničkih nauka, upriličeno je predavanje: „Čemu umetnost služi danas?“, koje je održao Slobodan Unkovski, u našem regionu proslavljeni pozorišni reditelj i pedagog iz Severne Mađardije. Potom, tradicionalno, pre samog zvaničnog otvaranja Festivala, upriličeno je otvaranje sterijanske izložbe: 17. izložba pozorišnog plakata i grafičkog oblikovanja i uručenje nagrada. U daljim festivalskim danima otvorene su i: Izložba pozorišne fotografije „Oko duše“ Srđana Doroškog, potom izložba kostima studenata master studija Scenske arhitekture i dizajna „Mikrorezovi“ (u organizaciji Fakulteta tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu i Multimedijalnog centra „Led art“) i tradicionalna izložba dečjih radova „Scena, maska, kostim, lutka“ – kojom Sterijino pozorje decenijama podstiče kreativnost i popularizaciju pozorišne umetnosti kod najmladih. Organizator ove izložbe, Centar za likovno obrazovanje dece i omladine Vojvodine je, tom prilikom, uručio nagrade deci i njihovim mentorima. Tokom Pozorja, u tri sesije održani su „Dani knjige“ – promocija no vih pozorišnih izdanja.

Tokom Festivala održao se i ustaljeni program „Javno čitanje radova studenata dramaturgije Akademije umetnosti Novi Sad“ – kao podsticaj i afirmacija mlađim (budućim) dramaturzima i dramskim piscima.

Na Kamernoj sceni SNP-a prezentovan je Projekt „Mileva“ Sesilije Janjez, Melise Brent Kalderon i Valentine Parada, Colectivo Homónimo (Čile). Autorski tim je, premijerno na Pozorju, inspirisan likom Mileve Marić Ajnštan, predstavio dva audio-vizuelna projekta – dokumentarni film *Ništa nije dobro na prvi pogled* i umetnički film *Marić*.

Održana je u Tribini Udrženja pozorišnih kritičara i teatrologa i Sterijinog pozorja: „Pozorišna kritika u vremenu buke i besa“, kao i još neki manji prateći programi.

Čast da besedi na otvaranju 67. Sterijinog pozorja imao je akademik Miodrag Tabacki, doajen naše scenografije i kostimografije. Na kraju nadahnutog izlaganja, sa Scene „Jovan Đorđević“ Srpskog narodnog pozorišta, poručio je: „Sa željom da se naši klasični i savremenički i dalje igraju u našim, ali i u stranim pozorištima, a uz želju da se pojave i novi, mlađi dramski pisci, proglašavam 67. festival Sterijino pozorje otvorenim.“ Tog prvog festivalskog dana izvedena je predstava van konkurenčije *Mileva* Milene Bogavac, Olge Dimitrijević, Tijane Grumić, Vedrane Božinović i Vedrane Klepice, u režiji Anice Tomić (Fondacija „Novi Sad – Evropska prestonica kulture“ / Narodno pozorište Sombor / Sterijino pozorje) – festivalska premjera u časti u povodom titule Novog Sada kao evropske prestonice kulture u 2022. godini.

Van konkurenčije izvedena je i predstava *Ajudi* Jovana Sterije Popovića, u režiji Andelke Nikolić, Narodno pozorište Priština sa sedištem u Gračanici i Sterijino pozorje, Novi Sad, kao i predstava u časti nagrađenih, na završnjoj večeri, povodom proglašenja i uručenja Sterijinih nagrada: *Hrkaci*, tekst i režija Nikola Pejaković, Narodno pozorište Republike Srpske, Bačka Luka (Republika Srpska, Bosna i Hercegovina).

Poslednje devojčice (foto Edvard Molnar)

Studentska teatarska smotra

Za sve predstave, i one u konkurenciji i one van nje, osim za predstavu u čast nagrađenih, održavalo se čuveni, sterijanski „Okrugli sto kritike“, nekima od nas institucija poznata još iz vremena kada su ga vodili Mani Gotovac i Milosav Buća Mirković. Na vinski tog nimalo lakog zadatka i ovoga puta bili su dr Isidora Popović i dr Vlatko Ilić. Njihova pitanja upućena akterima svake predstave nisu se baš uvek svela sagovornicima, ali čak ni takvi nisu mogli da prenabregnu stručnost, pripremljenost i dobru načinu moderatora.

Nakon dve godine pauze, zbog poznatih društvenih okolnosti i medicinskih razloga, u pet festivalskih dana održano je i Pozorje mladih – studentska teatarska smotra. Na njemu su se predstavili: Fakultet dramskih i filmskih umjetnosti Univerziteta „Singerija“ Bijeljina (R. Srpska, BiH) s predstavom *Ukročena garopad Šekspira*; Akademija umetnosti Novi Sad, Klasa glume na srpskom jeziku, s predstavom *Martanci trče počasni kruž*; *Porodica Topalović* Dušana Kovačevića; FDU Beograd s predstavama *Koja će gospoda Felt doći na doručak?* Judžina O’Nila i *Skice za lik*; Akademija za umjetnost i kulturu Osijek (Hrvatska) s predstavom *Macka na vrućem limenom krovu* Tenesija Vilijamca; Akademija umetnosti Beograd s predstavama *Medeja* Euripida i *Brod za lutke* Milene Marković; Akademija umetnosti Novi Sad, Klasa glume na madarskom jeziku, s predstavom *San letnje noći Šekspira*; Akademija umjetnosti Banja Luka (R. Srpska, BiH) s predstavama *Draga naša Jelena* Ljudmila Razumovske i *Djeca Sunca Maksima Gorkog*; beogradski Fakultet muzičke umetnosti s predstavom *Sestra Andelika* Đakoma Pučinija i Fakultet umetnosti Priština – Zvečan s predstavama *Ričard III* i *Magbel Šekspira*.

U finalu...

Na kraju, pošto se ipak ništa ne podrazumeva, valja pomenuti i zahvaliti trudoljubivim domaćinima, zaposlenima u ovoj kući, svima, s direktorom Sterijinog pozorja dr Miroslavom Radonjićem na čelu i Goranom Ibrajerom, izvršnim direktorom, na posvećenosti i na uzornoj organizaciji. Svakako da se pohvala i zahvalnost ne mogu izostaviti ni kada je u pitanju Pres-centar Pozorja u kojem Minja Lagator već decenijama visokoprofesionalno izvršava poverene zadatke.

Baš kako i dolikuje kod pravih domaćina, u samom finalu, na ceremoniji uručenja nagrada, na zatvaranju Festivala, prisutnima se obratio direktor Radonjić.

Saopšto je da je na Pozorju bilo oko 750 učesnika i da je predstave videovalo oko 10.000 gledalaca. I

ti brojevi veći su od onih na prethodnim Pozorjima. Uz osvrt na društvene i kulturne prilike u zemlji i regionu, i na samo Pozorje, između ostalog, na kraju je rekao: „Uz iskrene čestitke laureatima i svim učesnicima, jer i u ovim teškim vremenima – *vreme teskobe*, kako kaže selektor Milivoje Mladenović, oni uspevaju da svojim umetničkim angažmanom i kreativnom energijom, oplemeni naše živote“, i poručio: „Zaboravljamo šta su suštinske vrednosti na kojima treba da počivaju zajednice i društvo u celini. Pozorje će se traditi da neguje ono najplementirije što imamo... U nadi da ćemo 68. Sterijino pozorje dočekati u mnogo lepišim vremenima, bez osećanja teskobe, pozdravljam vas...“

U ovo naše *vreme teskobe*, bogu hvala, dogodilo se Pozorje, 67. po redu. Lepa tradicija, perjanica srpske kulture. Ponudeni festivalski sadržaji manje ili više su pozdravljeni od onih koji su ih pohodili. Međutim, kako to obično i biva, na ovom festivalu izdvojilo se nekoliko predstava – dogodila se umetnost – koje će publika pamtit i koje su doprinele da ovogodišnje Pozorje zabilješta u punom (svom starom) sjaju. Prirodno je da ne dele svi ovakav sud, ali čini se da preovladuje opšti utisak da je 67. Sterijino pozorje bilo za stepenik više od prethodnih.

Sve u svemu, ako bismo podvukli crt: možemo reći da je ovogodišnje Sterijino pozorje bilo na čast pozorišnoj umetnosti i „poslastica“ teatarskoj Srbiji, i šire!

(autor je teatilog, član žirija 67. Sterijinog pozorja)

GLUMAC JE I DALJE PUTUJUĆI UMETNIK

Shvatila sam da svi likovi nose manji ili veći komad mene. Neizbežno. Više ne razmišljam o tome kako da se iza njih što bolje sakrijem. Sada se samo trudim da im ostavim dovoljno prostora, da sobom ne zagušim ideju koju oni nose – kaže glumica Minja Peković

Minja Peković (foto lična arhiva)

I za glumice Narodnog pozorišta u Subotici Minja Peković je i te kako uspešna teatarska sezona u kojoj su je sustizale uloge i nagrade. Poslednja u nizu „dogodila“ se u Zagrebu: Nagrada za najbolju glumicu, za tumačenje Milje Bušatlije u predstavi *Kus petlić* Aleksandra Popovića, u režiji Milana Neškovića na 46. Danima satire Raduša Hadžića.

Kreativni put Minje Peković do Subotice, gde se ostvarila u preko 30 predstava, kretao se od rodnog Sarajeva, preko Novog Sada u kojem je diplomirala glumu na Akademiji umetnosti, u klasi profesora Borisa Isakovića.

Svako priznanje predstavlja, reklo bi se, prekretnicu. Kakvu je vama donelo ovo „Hadžićovo“?

Pre nego što odgovorim na ovo pitanje, moram da pomenu doživljaj u susretu sa zagrebačkom publikom. Mislim da će neka moja rešenja za lik Milje biti malo hermetična, da će pozicija gledalaca u odnosu na scenu uzeti danak, i da svakako treba da se pripremim na to da će biti teško... Prevarila sam se. I to sam se mnogo prevarela, na moje veliko zadovoljstvo. A nije baš da se često radujem kad nisam u pravu. Posle te čudesne večeri usledila je i nagrada. A meni su došli ideja i ohrabrenje da projekt koji upravo priprenam nikako ne svedem na lokalni plan. Da, činjenica je da se pozorište „pravi“ prevashodno

za ljudi iz tog mesta u kome se ono i nalazi. Ali glumac je i dalje putujući umetnik. Za poruku je najbolje da ide dalje, jer mi nikad ne možemo znati za koga je ona u stvari. I zato treba otvarati prostor. E, to je moja tačka preokreta u ovom trenutku. Širom otvoreno.

Lik Milje Bušatlije u predstavi *Kus petlić* doneo vam je posebnu radost igre. Ali i sve najprezentativnije nagrade esnata. Kakva ste „polja“ prelazili trageći za ovom junakinjom? Kakav je bio put do Milje Bušatlije?

Vijugav, ali uzbudljiv. U mom životu se akumuliralo onoliko iskustava koliko je bilo potrebno, čini mi se, da se lik Milje zaokruži. I ne samo mojih već i kolektivnih, pa da ona postane tako prijenciva onima koji je gledaju i s njom saosećaju. Ne mogu da zamernam činjenicu da je *Kus petlić* zarađao nakon lokdauna. Svi smo bili željni topline, pa je Milja takva kakva je lako dopirala do srca.

Čime vas je osvojila Milja? Koliko je bliska vašim unutrašnjim svetovima?

Jednostavnost. Radost. Prihvatanjem sebe i onih oko sebe takvima kakvi jesu. Postojanjem veri u život, u ljubav. I sve to jesu stvari kojima i sama težim. Sa više ili manje uspeha, kako kad...

Kus petlić, NP Subotica
(foto Srdan Doroški)

Koji je, zapravo, ključni preduslov da bi glumac mogao uspešno da iznese svoju ulogu?

Da je voli. Pod tim ne podrazumevam ushićenje glumca kad dobije nešto što on sam smatra „velikom ulogom“. Dakle, bez očekivanja, kalkulacija, počasti, dužnosti. Ništa drugo nego da je voli. U stvari, ima još nešto: da se potradi da je razume.

Što je veći naš ulog, to je ono što ćemo dobiti potencijalno veće. Predstavom *Kus petlić* vratili ste u pozorišni milje Aleksandra Popovića. Već u samom čitanju otkrivali ste slojeve u rečenicama i mislima ovog autora. Šta je to osobeno u Popovićevom poetici da joj tako snažno, originalno udahnete život na sceni?

Kako se ne zalužiti u reči koje su tako žive? Koje prodiru u smisao, imaju i lakoću i težinu, već prema potrebi. Kojima se misli iskazuju s puno topline i razumevanja. Kojima se život predstavlja istovremeno i neozbiljnim i preobziljnim. Kako odoleti?

U Milji ste, reklo bi se, prepoznali i svoje bosanske naslede. Zašto ste imali učinak da vas Milja gleda?

Ja sam uz „Milje“ progledala, progovorila i prohodala. Slike najranijeg definjstva su mi ostale živo urezane u sećanje. Bez obzira na to što već dugo potpuno drugu stvarnost, svet tog mirisa i boja se ne zaboravlja.

Kao dete u Sarajevu prvi put ste u životu videli predstavu *Kralj Ibiša* Zoranom Radmilovićem. Slučaj je htio i da ime dobijete po liku iz filma *Čudna devojka*, prvom filmu koji je Zoran Radmilović snimio... Koja nit vas spaja s Radmilovićem?

Mislim da još nisam do kraja odgometnula šta je to u stvari. Za mene je on uvek bio fascinantna lčnost. Umetnik kome se veruje. Misleći glumac. Srčanost. Autoritet. Prepostavljam da sam se polusvesno trudila da i ja bar mrivicu budem takva.

Vi i vaše kolege u Subotici nemate svoju matičnu kuću već dugi niz godina. Ima li krajna tom, kako ga

ironično zovu, Skadru na Bojani? Kako je raditi i stvarati u takvim okolnostima?

Verujem da je zidanje subotičkog Skadra pri kraju. Možda je trebalo da produ sve ove godine da i mi budemo spremni za njega, kao i on za nas. Možda je sve to bio test da vidimo koliko nam je stalo. Kad god bismo uspevali da „neuslovnosti“ pretvorimo u inspiraciju, rezultat je bio sjajan. Ali da je bilo trenutaka potpunog očajja: bilo je. Necemo lagati.

U proteklom periodu izvojevali ste i važne životne borbe. Koliko vas je ta borba promenila, ojačala, osnažila? Kako dialog najčešće vodite sa sobom?

Počela je da me pretvara u drugačiju osobu. U početku je delovalo kao da konačno dobijam neke odgovore. Sad već mislim da je samo otvoreni korpus pitanja. Nešto kao da sam do tad putovala kopnom, pa od tada zaplovila morem, ili obrnuto. Dijalozi sa samom sobom su sad konstruktivniji. Imam snage da se suočim sa svojim najdubljim mislima i osećanjima, a da se ne izbezumim.

Vaš mentalni sklop je takav da se u punom smislu otvara na sceni. Koliko je delikatno prestati da se sklanjate? Kako uspevate da sačuvate jezgro svoje privatnosti?

Izgleda da sam tip čoveka: „posmatrač“. Mana toga je da sediš sa strane i ne učestvuješ, a prednost da bolje vidiš i više razumeš. Delikatno je naći balans između potreba svog bića i razvojnog procesa koji je neizbežan, a često je bolan, jer te potrebe zamenuju. I dalje proslavljam svaki trenutak kad sakupim hrabrost da izđem iz zone komfora. Nije to završen proces. A čuvanje privatnosti... Zatvorenjem čoveku to lako polazi za rukom. Izazov mu je otvorenost, istupanje.

Ljudi od vas svaki put očekuju nekog drugog na sceni. Zbog čega ste počeli da se bavite glumom?

Zato što je lakše bilo biti neko drugi. Moja sopstvena koža mi se činila pretesnom. Mislim da mi bolje stope tuđe cipele i da tuđa glava lepše misli. A onda sam shvatila da će svi ti likovi poneti manji ili veći komad mene. Neizbežno. Više ne razmišljam o tome kako da se iza njih što bolje sakrijem. Sada se samo trudim da im ostavim dovoljno prostora, da sobom ne zagušim ideju koju oni nose.

Period iza vas u mnogo čemu je vaša prekretnica. Trenutno boravite radno u Beogradu. Koji je povod?

Snimam seriju *Tunel*. I ponovo se, kroz lik Nevene Gavran, suočavam s nekim deličima sebe, svog pregleđenog straha i nekim dotrajalim uverenja. Ne znam kako kaši mi promakli u prethodnom čišćenju. I, naravno, opet ronjenje u vodama prošlosti. Jer je unuka policajca, koja je postala glumica, dobila ulogu sa „značkom“...

NAGRADA

U proteklom periodu Minja Peković dobila je i nagradu za glumačku bravuru „Zoran Radmilović“ Narodnog pozorišta Timočke krajine, Sterijinu nagradu za najbolju glumicu, priznanje za najbolje glumačko ostvarenje na 28. Međunarodnom festivalu klasične „Vršačke pozorišne jesen“... To je samo delić bogate biografije ove izuzetne dramske umetnice u kojoj je upisana i nagrada za najbolju mladu glumicu, za glumačko ostvarenje Kler Ganc u predstavi *Glasine*, na Danima komedije u Jagodini. Kao i nagrada Udrženja dramskih umetnika Vojvodine, za ulogu Lovorke u predstavi *Čudo u Poskokovoj Dragi*, odnosno jedna od pet ravnopravnih glumačkih nagrada na Danima satire 2013. u Zagrebu za tumačenje Lovorke...

Oprobali ste se i u pisaju. Šta zaokuplja vašu spisateljsku maštu? Koju priču u pisanoj formi želite da ispričate svojoj publici?

Oprobavam se i dalje. Trenutno privodim krajnji tekst pod naslovom *Bravo za klovna*, koji će igrati na sceni svoje matične kuće: Narodnog pozorišta u Subotici. Tačnije, radim poslednje pripreme pred ulazak u probnu salu. Tekst je inspirisan mojim putovanjem kroz procese lečenja i iscjelenja. I sad se vraćamo na početak intervjua – s nadom da će moja priča i drugima biti korisna – resila sam da joj širom otvorenim vratima i pustinjem je da putuje. Pored toga, čući u čoju načrt za jedan scenario. Strpljivo čeka red.

Milica Kosović

Pozorišni život u teatrima Srbije, južno od Beograda

UZAVRELOST KOLJADE, BORBA SA STRAHOVIMA, SCENSKA MOLITVA...

Šta je obeležilo teatarski repertoar, koji su novi naslovi na scenama pozorišta u Šapcu, Kragujevcu, Užicu, Novom Pazaru, Zaječaru, Nišu, Leskovcu... I na uzorku od polovine sezone 2021/22 (od Nove godine do kraja juna 2022) moguće je uočiti nekoliko optimističnih tačaka u pozorišnom životu Srbije – južnije od Beograda, da tako označimo polje interesovanja za ovu prigodu

Piše Milivoje Mlađenović

Nikakve međe niti podele ne volimo, jasno je to, ali ponekad to činimo kako bismo došli do nekih bitnih karakteristika pozorišnog bitisanja. Na osnovu toga izvlače se one famozne apodiktičke tvrdnje da je pozorište „ispreska“ vrednije, produktivnije od pozorišta u užoj Srbiji ili obratno, kako se kome kad svidi. Umesto tog slobodnog, šacometrijski zasnovanog analitičkog postupka, mi se radije opredeljujemo za empirijske pokazatelje, „taksativna“ nabranjanja repertoarskih jedinica, njihovih poetičkih i stilskih crta i vrednota, na osnovu kojih je moguće uobličiti neku vrstu zakonomernosti i pravilnosti teatarskog života (životarenja, mrvarenja i smrti) u zemljici Srbiji.

Kao da...

I grad Beograd ima svoju „unutrašnjost“ – tamo deluje jedino beogradsko pozorište van Beograda, „Prvo prigradsko pozorište – Puls teatar“ u Lazarevcu. Uprkos blago samoinoviskom određenju čitljivom u imenu pozorišta, ovaj teatar deluje ozbiljno i vrlo zdravo. Ovde su uvek bili skloni pozorišnom istraživanju, avangardnim potezima, smelim teatarskim projektima, mladim neafirmisanim pozorišnim stvaraocima. Rezultat takvih težnji su i predstave Sanje Savić *Kao da ne bismo* u režiji Ane Pinter, te *Ljubav se nosi u tri* prema romanu Milene Bogavac a u režiji Jelena Bogavac.

U Šabačkom pozorištu proletos su bili zaokupljeni pripremom, organizacijom i realizacijom festivala „Pozorišno proleće“, ali su uspeli da izvedu četiri premiere. Tijana Vasić režirala je predstavu *Violina, daire i pepla* dramatično uzavrelo pozorište Nikolaja Koljade koje je na rubu farse, istovremeno i smešno i odista tragično preispitivanje obrasca malograđanskog mentaliteta... Za publiku (ali i za pozorišni svet, skoro jednako) uvek je bilo zavodljivo svako metateatarsko poigravanje, demystifikacija pozorišnog procesa, narčito glumачkog mitetizma. Takav je i *Garderober Ronald* Harvuda, u šabačkoj varijanti. Intrigantno deziluzionističko poigravanje pozorišnim mehanizmom, Miško Milojević je u svojoj režiji sebi dao zadatak da potisne anegdotski pristup fenomenu „bekstejdža“ a „da otkrije neke druge, mnogo ozbiljnije, višeslojne teme koje zadiru u život umetnika i čoveka uopšte“, kako bi tragikomični arhetipski model gospodar/sluga... pretočio u dramu sa ozbiljnim tragičnim aspektima. Na istoj tematskoj i stilskoj liniji je bio i Ivan Tomašević, koji se sve češće pojavljuje kao autor i reditelj predstava u matičnoj kući. Tako je u duodrami i *Moj saputnik strah* prikazao (koristeći delo Viktora Frankla, Fojdovog učenika, osnivača čuvene logoterapije) kako se glumica, nekadašnja prvakinja nacionalnog pozorišta, i njen asistent bore sa sve prisutnjim pojavljuju strahova. Stevan Bodroža se radeći Ibzenovu „melodramu bez srećnog kraja“ *Kad se mi mrtvi probudimo* fokusirao na duboku, poetsku opomenu Ibzenovu da se

Hasanaginica, NP Leskovac (foto www.npl.org.rs)

Varljiva udobnost nostalgiјe

U Knjaževskom srpskom teatru „Joakim Vujić“ u Kragujevcu Aleksandar Lukač radio je *Sećanje na Crvenu zastavu* Milovana Mračevića. Dramski prvenac ovog autora, *Sunce tudeg neba*, bio je na Sterijinom pozorju pre deset godina takođe u Lukačevoj režiji. Pisac *Uspomena na Crvenu zastavu*, obrazlaže Lukač, budući da je istoričar, otvara svoje istorijski precizno delo interpretaciju i čitanju koje umnogome zavisi od sećanja. „Kao takva, ona paradoksalno dovode u pitanje istorijske činjenice i nameću zaključke o našoj, ne tako davnjoj prošlosti, zasnovane na shvatnju naše sadašnjosti. A ta sadašnjost je prevashodno obojena egzistencijalnim strahovima od kojih, barem u ovoj predstavi, nudimo utočište u varljivoj udobnosti nostalgiјe“, i sećanja na slavni projekat „jugo amerika“. Predstava, tvrdi dramaturškinja Marija Soldatović, govori o tome „kako sada sve to izgleda, posle rata i raspada Jugoslavije“. U istom teatru je po delima Miroslava Krleže, Ivana i Tene Štivićić, Vida Davidović napravila dramski predložak za predstavu *Na rubu pameti – Jedne pijane novembarske noći 1918* u režiji Marka Misirače kao izraz potrebe „za povratkom krležijanskog načina mišljenja – ciničnog, ali nepokolebljivog“, te da se ukaze na „dijalektičnost

krležijanskih načela, organsku, istinitu, nepatvorenu, lisenu malograđanstine i pretencioznosti“.

U užičkom Narodnom pozorištu Milan Nešković je u dramaturški redukovanoj Turgenjevovoj drami *Mesec dana na selu* prikazao, kako u svojoj dramaturškoj belešci navodi Jelena Mijović, sliku „jednog potrošenog sveta“ gladnog ljubavi i uvišenih osećanja. „Na putu sna o sreći za koju veruju da im pripada, uživanje u ekskluzivitetu sopstvenih emocija i zastrašujuća komotnost nehaja prema emocijama drugih postaju same sebi svrha. Oni koji na nižoj društvenoj leštvici nemaju vremena za dokolicu, bivaju izgazeni i uništeni, kao kolateralna šteta tudi letnjih strasti.“

U Narodnom pozorištu Timočke krajine „Zoran Radmilović“ u Zaječaru Olivera Viktorović Đurašković poduhvatila se Kišove *Elektres* namerom da pokaže kako motiv osvete, osnovni motiv ove tragedije „vodi u novu krv i uništava živote kako onih koji se svete, tako i onih koji zaslužuju da budu kažnjeni“. Radeći Nušićevog *Narodnog poslanika* Milaš Jagodić je pokušao da delo našeg klasika komediografije „u kostimu i u dekoru i u načinu izražavanja u rečenici“, potpuno postavi u današnji trenutak, pazeci da se tim osvremenjavanjem ne izgubi Nušićev duh.

Hasanaginica, Oslobođenje...

Narodno pozorište Niš se u svojoj bogatoj produkciji jednim delom repertoara pomerilo prema muzičkom pozorištu. Tako je izvedena opera *Karmen* u režiji Ivana Vukovića (dirigent Dejan Savić) u koprodukciji sa Fakultetom umetnosti u Nišu i Niškim simfonijским orkestrom. Izveden je i muzikal *Neki to vole vruće* (po motivima istoimenog filma) u režiji Aleksandra Marinkovića koji skreće pažnju da se kroz ovu „božanstvenu žanrovsку formu“ mogu iskazati „obziljne ideje i teme... od društvenih, političkih, socijalnih, pa do filozofskih“. Moguće je da to misle i u Gradu Nišu čim su se prihvatali pokroviteljstva ovih događaja iz sfere muzičkog pozorišta i time se približili bar za jedan korak ostvarenju sna o Nišu kao gradu koji ima razvijen operski život. Paralelno teči i dramski život niškog teatra u produkcijama komedije *La Gerilla* Aleksandra Đaće u režiji mladog Marka Jovića koja, kako je Milan Minja Obradović zabeležio, „nije komedijaapsurda, mada je apsurdom komikom optočena; nije komedija naravi, mada počiva na naravima svojih softnih likova, nije komedija situacije, mada je situacije čine dramoletnom“. U sezonoplovu niškog pozorišta ostaće zabeležena kao bitna pojava i predstava *Oslobodenje Skoplja* Dušana Jovanovića u režiji Gorčina Stojanovića. To nije više naglašeno politička drama, kao što beše pre više od četiri desetleća, nego porodična drama, sa elementima melodrame, u koju se politika i rat, kao jedna od najpogubnijih posledica njenog uticaja, upliču u život i u toj promeni konteksta je velika vrednost današnje izvedbe. Njen angažovanost je diskretnija, svedenija, racionalnija, modernom gledaocu mnogo prijencivija. U koprodukciji (inace sve učestaloj pojavljuje srpskog pozorišta, u kojemu niški teatar deluje kao najusredljiviji!) Simovićeve *Hasanaginice* sa leskovačkim Narodnim pozorištem, Isidora Goncić je svoje rediteljsko traganje usredredila na „šok koji nastaje upravo u susretu današnjice i sveta drame, sveta koji je na prvi pogled tako dalek, da polako postaje bled i nerazumljiv. Ali da li je taj svet tako dalek? I da li su osećanja, ljubav i odluke koje nepobitno obeležavaju likove tako neshvatljive?“

U leskovačkom, sve dinamičnijem teatru i vrlo posvećenom podmlaćenom glumачkom ansamblu radena je i atraktivna predstava *Stvaranje čoveka* Tijane Grumić koju je režirala Mia Knežević. Ovde nije zaboravljena ni najmlađa publika: za nju je priređen *Razmaženi princ* Željka Hubača u režiji Igora Damnjanovića.

SumLjivo lice, Crna ovca...

Dva premijerna događaja krase repertoar Narodnog pozorišta Pirot. Prvi je vrlo originalna i rediteljski duboko pro-

Mesec dana na selu, NP Užice (foto-archiva pozorišta)

mišljena „dokumentarna fikcija o samoubistvu u adolescenciji u formi“ pod naslovom *Sve nesrećne porodice liči na srećne porodice* Patrika Lazića u saradnji s Milenom Depolo, u kojoj se pozorišno analizira ova donedavno tabuizirana tema modernog društva. Drugi bitan događaj je raspevana i razigrana verzija *Kralj Ibi* Ž Alfreda Žarija pod naslovom *Kralj Ibi ili Plijaci* u režiji Ane Grigorović.

Dah repertoarske svežine nadahnut nanosi ma iz kulturne baštine stiže i iz Narodnog pozorišta Priština. Milan Nušićević je adaptirao Nušićevićevo *Sumnjivo lice* u *SumLjivo lice* kako bi nam „podlase koji su spremni na sve kako bi ispunili svoje ciljeve“ obrenovićevske Srbije prikazao kao današnje koji su „još podlijii, suroviji i opakiji“ a uza sve to greše i u gramatiKi, dodajući još jednu crtu njihovom nevaljalstvu – jezički primativizam. Objasnjujući rediteljski pristup drami *Usud po Grigoriju* Miloša Latinovića, Branislav Popović ističe da ova koprodukcija Narodnog pozorišta u Prištini i Doma kulture „Stari Kolašin“ iz Zubinog Potoka nije samo piševo „vraćanje duga svom velikom književnom prethodniku Grigoriju Božoviću (1880–1945), i podsećanje na njegovo značajno stvaralaštvo, već i velika opomena društvu u celini, da se nikada više ne ponove tako surovi obračuni i stradanja izuzetnih srpskih stvaralaca, a na osnovu izmišljenih opužnica i režimskih smicalica. Ova drama modernim scenskim jezikom, eliptičnom dramskom formom, prati životni usud jednog od najznačajnijih srpskih pisaca između dva rata, koji je još i nazivan ‘kosovskim Andrićem’ zbog svoje posvećenosti temama iz Stare Srbije.“

Regionalno pozorište u Novom Pazaru imalo je premijeru srpske pravzvezde komade

Na pragu, turskog piscu Hasana Erkeka u režiji Stevana Bodroža. Reč je o potresnoj, opominjućoj životnoj priči o brojnim problemima s kojima se suočava moderna porodica.

Reperoarom Kraljevačkog pozorišta koje je slavom ovenčano na Sterijinom pozorju i drugim festivalima u Srbiji dominiraju dramska dela domaćih pisaca (*Irpele* Bobana Skerlića u režiji Aleksandre Kovačević, *Fleke* Tijane Grumić u režiji Juga Đorđevića, *Crna ovca* Vide Đavidović u režiji Snežane Trisić), ali da ne bude sve tako jednolično, priredili su i iznenadenje publici u vidu predstave *Naslednice* Kena Ludvigia za koju rediteljka Olivera Đorđević tvrdi da „ima sve – dileme da li se isplatići u pozorištu ukoliko ne prikazuju madioničarske trikove i živu ovcu na sceni, preko glumaca koji su prinuđeni da igraju Šekspira uz obavezni logo sponzora – koji je u ovom slučaju mesara, zatim dve ljubavne priče u nemogućim okolnostima i neizbežne zamene identiteta. Međutim, uz ove uobičajene sastojke dobrih komedija, Ludvigov tekst ima još nešto – toplinu i ljubav prema pozorištu, kao i podsećanje na neko nevinje i, verovatno, normalnije vreme“.

U Kruševačkom pozorištu, u razmatranom periodu, desile su se dve premijere. Obe prema delima domaćih dramskih pisaca. Prvo je bila starija klasična – Trifkovićeva, u znatnoj meri od strane reditelja Vladimira Popadića rasklopljena, pa prema senzibilitetu modernog gledaoca novo sastavljena *Izbiračica 42*. A potom je Nebojša Bradić pristupio drami *Čudo u Šarganu* našeg „živog klasičnika“ Ljubomira Simovića s težnjom da pokaže „da nije samo poezija nešto što je činilo uspeh Ljube Simovića već upravo ono što je sуштина njegove drame, a to je njegov uvid u socijalno, društveno i političko biće našeg naroda“.

Narodni poslanik, NP Timočke krajine „Zoran Rđadmilović“ (foto www.zoranradmilovic.rs)

Violina, daire i pegla, Šabačko pozorište (foto Jugoslav Radojević – arhiva pozorišta)

Na jugu Srbije, u Pozorištu „Bora Stanković“ takođe dve značajne repertoarske pojave. Premijera drame nepravedno potisnutog savremenog klasičnika Velimira Lukića. Stevan Bodroža je polazeći od moti-

va drame *Okamenjeno more* Velimira Lukića i Euripidovih *Trojanki* sa Aleksandrom Jovanović napravio predstavu koja govori o „bezusudbinstvu“ žena, to je „svojevrsna scenska molitva za mrtve i pokušaj po-

moci izgubljenim dušama“. A Vladimir Lazić je pratilo Nušićeve tragove i zaplete u *Gospodi ministarki* i na njemu svojstveni rediteljski način uskladio ih „sa vremenom u kome živimo“.

Crna ovca, Kraljevačko pozorište (foto www.kpk.rs)

Oslobodenje Skoplja, NP Niš (foto Nikola Milosavljević – Studio Brada, www.narodnopozeristenis.rs)

Princip umetnosti koji služi da ne umremo od realnosti

Dubrovačke letnje igre – posle pandemije u starom sjaju: Kritika i publika složne u oceni postavke Lorkine *Krvave svadbe* na Lokrumu

Najstariji i najveći hrvatski festival Dubrovačke letnje igre, održan 73. put (od 10. jula do 25. avgusta), posle dve korona godine vratio se uobičajenom načinu rada – publika je imala prilike da pogleda 74 izvedbe dramskog, muzičkog, baletskog, filmskog, likovnog i programa za decu na 17 lokacija.

Prva dramska premijera održana je 19. jula na novom festivalskom mestu, ispred Crkve Svetog Jakova. Komad *Ljubovnici* delo je nepoznatog autora, nastalo je u drugoj polovini 17. veka, a vezano je za početke festivala, svoju najpoznatiju interpretaciju doživelo je u režiji Joška Juvančića krajem 1960-ih godina. Ova komedija pripada žanru dubrovačkih smješnica (komedija u pro-

zi) – iako koren nalaze u komediji del arte, u narativ smješnica su uključeni i ljudi i način života vremena i gradova u kojima su nastale i bile prikazivane; odlikuju ih vrlo jednostavne fabule, teme se mahom tiču ljubavi, spletarenja, gramzivosti, lukavstva, naivnosti, jezik je lak i pitak a likovi su najčešće u suprotstavljenim pozicijama: gospodari i služe, mlađi i stari, zaljubljeni i nezaljubljeni. Sve navedeno odlikuje i *Ljubovnike*, koji je među smješnicama smatraju za najcelestivit i najzaokruženiji tekst.

Pod rediteljskom palicom mlađog Aleksandra Švabića (postavio je pre sedam godina „Strujosek“ u Ateljeu 212) i u izvođenju takode mlađog Festivalskog dramskog ansambla (upravljački tim

Igara želeo je da otvoru vrata novim imenima), uz minimalnu scenografiju, a na zanimljivoj lokaciji, likovi Intrigala, Doktora, Lukrecije (oko koje se vrti zaplet, odnosno oko trojice ljubavnika koji se različitim pobudama bore za njenu ruku), Proždora, Fabricija, Veseli, Starca i Anke, pisani po uzoru na tipske likove komedije del arte, prikazani su u novom svetu, ne gubeći na aktualnosti ni trista godina od nastanka.

„Tekst je pisan srednjovekovnim dubrovačkim, s puno latinskih i italijanskih delova i u početku mi je bilo vrlo teško da ga razumem. U to se ne može intervenisati savremenim jezikom jer bi to odmah bio statement. Budući da tekst nemat tu vrstu političnosti, trebalo ga je zadržati u izvornom obliku. (...) Predstava je radena kroz određeni ironijski odmak i sve ide kroz neki brehtovski apsurd, brehtovsku poetiku. U odnosu na publiku, iz svega je vidljivo da smo mi izvođači koji su došli da rade taj tekst, a onda se ulazi u stilsku izvedbu, u vreme kada je predstava nastala, ali i u demantovanje istog. (...) Mnogo toga zavisi od veštine igre, a zajedno smo pokušali da pronademo misao koja stoji iza toga. Jednu ironiju, koja zapravo podvlači tekst, a ne umanjuje ga. (...) Nastojali smo da stvorimo jedan zatvoreni svet koji funkcioniše po vlastitim pravilima. Pod krilaticom – dodite na sat, zaboravite na sve i zabavite se. To je onaj princip umetnosti koji služi tome da ne umremo od realnosti“, kaže reditelj u intervjuu za „Nacional“.

„Aleksandar Švabić svoju predstavu *Ljubovnika* oslanja na karakter samog teksta i na njegov povesni kontekst, tražeći vrlo suptilnu spunu do savremene publike. Pronalazi je upravo tamo gde u tekstovima smješnica ostaje naznačen prostor za improvizaciju: gegovi, mimovi, skokovi i lascivne aluzije postaju prostor za neverbalnu karakterizaciju lica“, ocenjuje kritičarka portala „Dubrovnik.net“ Petra Jelačić i dodaje da je režija puna „sitnih inovativnih detalja, nenametljiva, bez pretenzije da u baštiniski tekst učitava

vlastite koncepte, nadograđujući zaplet i likove mimo njihove napisane siri“.

Druga dramska premijera 73. Dubrovačkih letnjih igara, izvedena 17. avgusta na Lokrumu, tematski je i žanrovske antipod *Ljubovnici* – Lorkinu tragediju *Krvava svadba*, smeštenu u društveno polje borbe između strasti i tradicije, potrebe i dužnosti, režirala je Franka Perković Gamulin. Podsetimo, iako je vreme radnje ove poetske drame, inspirisane istinitom pričom o bekstvu mlade s drugim mlađićem sa svadbe i njegovom potonjem ubistvu, vezano za ruralnu sredinu prve polovine 20. veka, univerzalnost priče omogućava postavku u bilo koje vreme. Međutim, po rediteljskim rečima, izazov je bio uhvatiti se ukošać s Lorkinim visokopoetskim jezikom, naći način kako ga igrati, pogotovo danas. „Od prve čitaće probe shvatili smo da je vrlo važno da poštujemo taj ritam, da vidimo kako poezija u glumcima proizvodi neki zajednički titraj i mislim da smo uspeli da se povežemo s ovim zaista zahtevnim materijalom. Velika je privilegija raditi predstavu na Lokrumu, posebno s ovom ekipom i s ovim ansamblom. Imala sam najbolje moguće uslove i mislim da smo odrali veoma dobar posao“, izjavila je nakon premijere za „Glas grada“ rediteljka Perković Gamulin.

Kao što smo već pomenuli, predstava se odigrava na Lokrumu, čija je ukletost legendarna, te odlično korespondira s radnjom. Prvi, prozni i realistični deo drame izvodi se na ruševinama benediktinskog manastira, dok se drugi, poetski deo se li u obližnji maslinjak – mesto gde se mešaju snovi i java, stvarnost i mašta. „Rediteljsko-dramaturški koncept ovog projekta temelji se na ambijentalnosti i tekstualnoj liričnosti, uspostavlja scenu pre svega kao stilizovanu, smireniju sliku unutar koje je moguće scenskim sredstvima graditi ambijent i atmosferu tragedije zatvorenog sveta o kojem piše Lorka. Prostor, baš kao i jezik, ustrojen je kroz simboličku vrednost kao poetski prostor. U ovom scenskom konceptu taj se prostor formira *in situ*, na već postojećoj lokaciji, u eksterijeru naglašene prostorne izdvojenosti i izolacije“, piše dramaturg Goran Ferčec u programu predstave.

Kritika ističe snagu celog ansambla, pogotovo njihove zahtevne pevačke nastupe, budući da je važan scenski element upravo hor koji se predstavlja kao kolektivno telo šire zajednice, kao svet, kao svedoci. „Dubrovačka i Lorkina *Krvava svadba* na gledaocu ostavlja izuzetno snažan, težak utisak. Nakon ovakve predstave treba se skriti u vlastite dubine i osećanja koja ne želimo, a zapravo i ne možemo podeliti s drugima“, zaključujući kritičar „Večernjeg lista“ Denis Derk.

Vredan dramski program Igara posvećen je deci i mladima. Tako je treća i poslednja premijera ovogodišnjeg festivala bilo muzičko-scensko delo *Čudesna šuma* nastalo po romanu „Slikar u šumi“ Sunčane Škrinjarić, a u režiji Lee Anastazije Fleger. Reč je o kulturnom delu za decu rođenu sedamdesetih i osamdesetih na ovim prostorima budući da je po njemu 1986. snimljen prvi hrvatski dugometražni crtani film koji dobija sadašnji naslov, a smatra se jednim od najpopularnijih crtača na području bivše Jugoslavije. Predložak romana raslojava ekološka pitanja, tematizuje zajedništvo kao osnovnu postavku društva, a u scenskoj adaptaciji ove pustolovine na Lovrijencu isprepletni su realni i fantastični svet, oslanjači se na muziku, songove i hor. „Iz užurbane gradske vreve, sivila i dubreta, naš Slikar beži u fantastičnu čudesnu šumu koja je bazirana na mašti, izmišljenim bićima i životinjama... Sva lica iz čudesne šume, naravno, imaju sve najbolje i najgore ljudske osobine“, kaže rediteljka Fleger.

„Režija je oslonjena na strukturu romana, a literarni kod vrlo dobro se transformiše u teatarski. Ovde su deo pozorišnog prikovanja podjednako pokret, zvuk koliko i reč. Predstava celovito iznosi priču i nije jednostavna. Jednostavan se čini rezultat: sinestezija muzike, kostima, pokreta, dramaturgije i radnje savladava tešku kamenu masu Lovrijenca“, konstatiše kritičar Tomislav Čadež za „Jutarnji list“.

Na kraju Igara proglašeni su i dobitnici nagrade Orlando. Orlando za najbolje umetničko osvrtarenje u dramskom programu otisao je u ruke Jadranki Đokić, za ulogu Majke, u predstavi *Krvava svadba*. U obrazloženju žirija, koji je priznaje dodelio jednoglasno, piše: „U teško osvojivom andalužijskom kraju ona sama teže kamen, gradi kuću; obavlja i mušku i žensku ulogu, radi obe vrste poslova, svome je sinu i otac i majka; što zbog primoranih što zbog vlastitog otpora prema sudbinu, prema silnicama koje u ovome komadu preuzimaju tragičku volju bogova. Sve smo te nijanse jasno videli u Majci Jadranke Đokić.“

Festivalска publika mogla je da pogleda i tri reprizne predstave: Šekspirov *Hamlet* u režiji Paola Madelija, prošlogodišnju najuspešniju predstavu *Glava lava* u režiji Aide Bukvić nastalu prema istoimenom romanu Ivana Salečića, te *Maru i Katu* u režiji Saše Božića, kao i gostovanje zagrebačkog HNK-a s komadom svetskog književnog fenomena Elene Ferante *Genjalna prijateljica* u režiji Marine Pejnović.

Aleksandra Jakšić

Sinestezija liričnosti teksta i ambijenta: *Krvava svadba*
(Foto: DLJI / Marko Ercegović)

FESTIVAL SVJETSKOG KAZALIŠTA

Dvadeseti Festival svetskog pozorišta, koji se održava u Zagrebu od 7. do 30. septembra, podsetnik je na neke značajne trenutke iz skorije prošlosti a ujedno nas upoznaje s novim formama i temama kojima se bavi petoro umetnika u četiri predstave.

„U 20 godina postojanja Festivala zagrebačka publika je mogla da vidi najveće teatre i rediteljske imena, kao i sve procese koje danas držimo najvažnijim za sliku pozorišta u svetu od početka veka do 2022“, kaže Dubravka Vrgoč, jedan od dvoje umetničkih direktora Festivala, dok je njen kolega Ivica Buljan istakao da na jubilarnom izdanju gostuju stvaraoci već poznati tamošnjoj i ovdašnjoj publici.

Manifestaciju otvara Brazilka Kristijan Žuttai, jedna od najoriginalnijih teatarskih figura što su regenerisale evropsko pozorište poslednjih decenija, kao i ovogodišnja dobitnica Zlatnog lava za životno delo na Bijenalu u Veneciji. Njena predstava *Posle tišine* (After the Silence, Cia Vertrice de Teatro, Rio de Janeiro) bavi se temom savremenog ropsstva, promatrujući njegov uticaj na naš svet i na živote miliona ljudi koje je istorija iskorenila, u većoj potrazi za mestom za život. Komad je inspirisan romanom Itamara Vieira Juniora *Torto Arado* (2019), čija se radnja odvija u ruralnom delu države Bahija u rediteljkinom rodnom Brazilu, gde je radila s autohtonim stanovništvom na priči. Predstava je kombinacija fikcije s dokumentarnim istraživanjem zasnovanim na terenskom radu i intervjuima, ali i teatra i filma, sve u cilju prikovanja intimne priče žena koje se bore za svoju zemlju i svoju zajednicu.

Posle tišine preispituje pitanje rase, poricanja istorije, teritorije i otpora, te revolucije, i poslednji je deo rediteljkine „Trilogije užasa“. Prvi deo *Entre chien et loup*, inspirisan filmom Do-

gvil, istražuje mehanizme fošizma (što je već poznato čitateljima *Ludusa* budući da je ova predstava prošle godine bila vrlo zapužena na Avinjonskom festivalu o kom smo pisali u br. 206), dok drugi deo *Before The Sky Falls* uspostavlja veze između Šekspirovog *Magbeta i Padajućeg neba* Davija Kopenave i Brusa Alberta, kako bi evocirala muško nasilje i patrijarhalnu političku moć.

Miljenik Beograda i bifešovske publike, švajcarski stvaralac Kristof Martaler, inače jedan od najznačajnijih pozorišnih umetnika sadašnjice, pita se kako pristupiti fenomenu praznine, rume, jaza u teatru. Duhovito, odgovor se nalazi u nazivu predstave – *Neman pojma* (Aucune idée), Teatar Vidi, Lozana). Martaler u i njegovom prijatelju, škotskom izvođaču Grejemu Valentiniju pridružuje se cirkiski muzičar Martin Zeler. Na engleskom, francuskom i nemačkom oni deklamuju poznate dadaističke pesme, govore šale. U predstobi njihovog stana podsmeħ se susreće s apsurdom, vesti spolja izgledaju kao zabava, a Bah se gubi u zvucima televizijskih špica. Protagonisti lutaju u apsurdu svađodnevne komunikacije, bez susreta, osim kada zajedno sviraju: muzika postaje mesto zajedničkog života, bez potrebe za drugim oblikom komunikacije.

Milo Rau, takođe znanac s Bilefa, režirao je *Ispitivanje* (The Interrogation, NT Gent), gde poznatog francuskog piscu Eduara Luja, čija su dela adaptirali i Tomas Ostermajer, Ivo van Hoove, Falk Rihter, otelotvoruje glumac vršnjak. Reditelj je orkestirao mimetičku izvedbu i ponovo istražio granicu između teatra i stvarnosti. Pod Lujevim pogledom (povremeno je prisutan na videu), glumac oponaša njegov izgled i njegove reči. Ovo je dramatizacija pet romana koji su Luja učinili poznatim u priču koja se na autobiografski način prikazuje na sceni.

Poslednja predstava ovogodišnjeg Festivala svetskog pozorišta je *Diptih: Vrata koja nedostaju i izgubljena soba* (Diptich: The missing door and The lost room, trupa „Peeping Tom“, Brisel) autorskog dvojca – Gabrijela Karizo i Frank Šartije. Likovi se razvijaju u prostorima iz kojih ne mogu pobeti. U potrazi za idealom, sa svojim snovima i nadama, oni izgledaju izgubljeni, lutaju u strašnom i tajanstvenom lavitintu, između stvarnosti i svojih misli, pokrenuti prirodnim silama koje ih vode prema neizvesnoj sudbinii.

Uticaj savremenog ropsstva na današnji svet:
Posle tišine (Foto: Christophe Raynaud de Lage, <https://christianejatahy.com>)

„Trupa karakteristična po tome što spaja elemente savremenog plesa i akrobatičke sa začudnim i tajanstvenim, poznata je po svojim fantastičnim raskošnim scenografijama na rubu između verističkih, naturalističkih filmskih setova koji se u odredenim trenucima predstave menjaju i postaju prizori nekih oniričkih slika. Tako ovde imamo dve potpuno različite predstave koje se na koncu stapaaju u jednu viziju diptiha“, zaključio je Ivica Buljan za „Novi list“.

Rat i mir, NP BGD (Foto: Marijana Janković)

Kako su mediji izvestili, u završnici ovogodišnjeg izdanja renomiranog festivala Ohridsko leto, u Severnoj Makedoniji, s velikim uspehom izvedene su predstave *Rat i mir*, koju je po Tolstojevom delu režirao Boris Liješević (Narodno pozorište Beograd) i Čehovljev *Ujka Vanja* u režiji Egona Savina (JDP). U izveštajima se kaže da je ohridska publiku s pažnjom pratila scensku postavku slavnog romana *Rat i mir* (dramatizacija Fedor Šili), da su u publici bili čuvani glumci Nikolaj Ristanovski, upravnici pozorišta, razni umetnici...

„Moja želja je da uradimo koprodukciju sa beogradskim kolegama, da to bude srpsko-makedonski miks, da naša resor na ministarstva to podrže, da imamo premijeru već sledeće sezone ovde u Ohridu. U okviru unije Otvoreni Balkan mnogo tema smo pokrenuli. Samo da mi se moja Jugoslavija vrati, da olakšamo život svima. Makedonija je mala zemlja, od kada smo se ‘razredili’, nije lako. Ovako pojedinačno ne možemo mnogo toga da uradimo. Kada ne bismo imali granice, saradnja i naši životi bili bi kvalitetniji u svim sferama“, izjavila je Nataša Popović, direktorka Ohridskog leta, na čijem čelu je već četiri godine i koja snažno povezuje umetnike sa ovih prostora, ali i šire.

RAT I MIR U NAMA I OKO NAS

Reditelj Boris Liješević napominje: „Mnogo sam do sada čuo lepih reči o festivalu Ohridsko leto, činilo mi se da na njega dolaze neki drugi, pametniji, mudriji ljudi, a evo došao je red i na mene. Kada je u pitanju rad na predstavi *Rat i mir*, sve više verujem da se taj poriv nalazi u srednjim godinama. Kada muškarci dođu u srednje godine, ili kupuju velike automobile, ili prave ogromne kuće. Ja sam uzeo da radim *Rat i mir*. Ovo veliko delo teško je svesti na nekoliko rečenica i kazati što

je u ovom slučaju najvažnije, zato što je to takav materijal, ali i predstava koja govori i o smislu istorije, čovekovom postojanju. Odnosno smislu i besmislu ratovanja. Biće mi je važno da pokažem da se rat i mir dešavaju svuda i u geopolitičkom smislu, i u ljubavno-intimnom ljudskom, u čoveku, u vezi između ljudi, u prirodi, istoriji, i da su sve to normalni ciklusi u istoriji. Život me je naučio da uvek treba ići u pravcu svog straha.“

A Molina Udovički Fotez, direktorka Drame nacionalnog teatra, navela je: „Posle više godina evo nas u Ohridu. U ovom slučaju reč je o divnom pozorišnom prijateljstvu. Tri godine smo se kanili da radimo predstavu *Rat i mir*, da bi se sve sklopilo u dva meseca. Ovo je hrabra podela, mnogi mladi glumci su se prvi put predstavili velikim ulogama u nacionalnom teatru. Za ovu predstavu bilo je neophodno mnogo hrabrosti i puno srca. U glumačkoj ekipi *Rata i mira* su umetnici koji su spremni da daju srce na dlanu, a to se u predstavi i oseća.“

O svojim utiscima govorio je i Petar Strugar, harizmatični glumac čija popularnost se i u Ohridu i te kako primetila. „Mi imamo čast da radimo sa Borisom Liješevićem koji uspeva da svako igranje učini drugaćijim, što se i u Ohridu desilo. Bivša Jugoslavija mora da ostane kulturološka celina, da budemo na tom polju uvezani“, kaže Strugar.

Teodora Dragičević koja je tumačila Natašu Rostovu naglašava da je osetila topao prijem kod makedonske publike, iako je zahtevno igrati u ambijentalnom prostoru, a Kalina Kovačević smatra da je ohridski ambijent čaroban. Ta ideja, kaže, da sve sa strane i oko same scene funkcioniše kao deo predstave, dala je još jednu dimenziju ovom gostovanju. Posebno je osećanje za glumca igrati na otvorenom, dodaje Zlatinja Ocokoljic Ivanović: „Taj vjetar koji duva

Beogradska pozorišta na Ohridskom letu

ŽIVOT ME JE ŅAUČIO DA UVEK TREBA IĆI U PRAVCU SVOG STRAHA

Rat i mir Narodnog pozorišta Beograd i *Ujka Vanja* Jugoslovenskog dramskog oduševili publiku na 62. Ohridskom letu

donoši posebnu draž. Zvuci koji kruže oko scene dodatno osećanje.“

U brojnoj glumačkoj ekipi predstave *Rat i mir* bili su i Miodrag Krivokapić, Đanilo Lončarević, Zorana Bećić Đorđević, Dušan Matejić, Nemanja Stamatović, Niša Nešković, Slobodan Beštić, Vučić Perović i Nedim Nezirović.

APLAUZ ZA UGASLE ILUZIJE

Koji dan kasnije mediji pišu: „Te kasne večeri 20. avgusta na ohridskom Antičkom trgu proglašeno se dugi, dugi aplauz publike na nogama upućen ansamblu predstave *Ujka Vanja* Jugoslovenskog dramskog pozorišta koju je po čuvenom Čehovljevom delu režirao Egon Savin, odjekivali su zvuci fanfara, vatromet je obasjavao nebo...“

Nizali su se pohvalni komentari i čestitke a među oduševljenom publikom bile su i visoke zvanične: ministarka kulture Severne Makedonije Biserka Kostadinovska Stojčevska, potpredsednik vlade za evropska pitanja Bojan Maričić, ministarka odbrane Slavjanka Petrovska, gradonačelnik Ohrida Kiril Pečakov...

Nešto kasnije, na svečanom koktelu kod Crkve Svetog Sofije, zdušno su čestitali umetničkoj ekipi, poveli su se razgovori o budućim saradnjama i važ-

nosti ovakvih kulturnih susreta, nizali su se komplimenti upućeni glumcima i predstavama...

Sonja Arsovská, čelnik dramskog programa manifestacije, izjavila je: „Predstava je sjajna, publiku je očigledno uživala, što je najvažnije jer sve se ovo i događa zbog njih, a lično – ništa manje nisam očekivala od Jugoslovenskog dramskog pozorišta.“

Koliko su ljudi bili zadovoljni videlo se i po aplauzu.

Čehovljev *Ujka Vanja* u postavci Egona Savina, scenska pripovest o propuštenim prilikama, ugaslim iluzijama, neostvarenim ambicijama, čovekovoj nemoci da se usled nedostatka snage oduvre ponoru sopstvene propasti, nikog nije ostavio ravnodušnim, napis.

Punokrvnu pozorišnu priču vrsno je otelotvorila burnim aplauzima ispraćena glumačka ekipa koju su činili Nenad Jezdić, Marija Vicković, Branislav Lečić, Marko Baćović, Dubravko Jovanović, Aleksandra Nikolić, a posebne pohvale zavređuje mlađa Iva Stefanović, koja je, sticajem okolnosti, u ulogu Sofije Andrejevne uskočila gotovo preko noge, glumački vrlo uspešno.

Tek što se stišao dugi pljesak dlanova, Marija Vicković izjavljuje: „Snažan utisak, pun doživljaja... Igrali smo u uslovima koji su vrlo teški. Ovo je scena, ovokli amfiteatar za ovako intimnu dramu je veliki izazov. Baš smo komentarisali iza scene

i Jezda i Leku i ja da je Egon veliki majstor, toliko precizno i tako duboko je s nama proradio ta unutrašnja stanja da smo i u velikom, antičkom teatru pod otvorenim nebom doneli i preneli emociju. Igrali smo, što bi se reklo, punim plućima i predstava je očigledno ponela publiku. Veliki doživljaj. Inače, moram priznati da sam ovaj lik zavoleo tek posle desetak izvođenja. Bio mi je težak. Neki bi je doživeли kao opaku ženu, neki kao površnu, neko kao, da-najšnjim žargonom rečeno, sponsorušu. Ona je jedne strane nedokučiva, s druge strane nosi strašnu prazninu... Želi ljubav, a ne prima je. Jelena Andrejevna ne ume ni da pruži ni da primi ljubav... Da li je njeni leptoti da ili prokletstvo? Biće da je bliže ovom drugom. Svi oko nje govore kako je ona veoma lepa, ali ne i ona. Možda je samo drugačija u odnosu na učmalu sredinu... I sve je te nijanče i finese publike osetila, na njih odreagovala.“

Aleksandra Saška Nikolić, između ostalog, ističe: „Moj utisak je fascinant. Taj prostor je toliko uzbudljiv, i toliko ljudi u publici... Mi smo isprva bili u bojazni da li ćemo, kako se to kaže, prebaciti rampu jer je ovo intimistička drama a desilo se da smo kroz malo pojačano izvođenje odjednom dobili i neke nove elemente, recimo fine nijanske komičnog, a najvažnije i meni najupečatljivije su slijajne reakcije publike koja je sedela na tim kamenim sedištimi i disala s nama. Osećale su se takva energija i povezanost. Ova predstava ima vertikalnu koja je zaista u sprezi s dušom čoveka, dušom gledališta. I to je pulsiralo svom snagom.“

Ne skrivajući zadovoljstvo Marko Baćović kaže: „Bilo je vrlo uzbudljivo. Poseban je doživljaj igraći u antičkom teatru. Publiku je lepo privatila. Egon je rekao da igramo iznutra jer Čehov ne može drugačije, a onda vidiš da to, što bi se reklo, ‘radi’ i u ovakvom prostoru...“

Čestitke su upućivane i direktorki JDP-a Tamari Vučković Manojlović, koja je govorči o utisima apostrofirala dobrobiti kulturnih susretanja, i buduće saradnje u okviru Otvorenog Balkana, a toga dana u prepodnevni satima na konferenciji za novinare izrazila je veliko zadovoljstvo što JDP zatvara ovogodišnje, 62. Ohridsko leto. „Od kada je 1947. otvoreno, Jugoslovensko dramsko pozorište okuplja najbolje umetnike iz negdašnje države, današnjeg regiona, neguje i razvija internacionalnu saradnju s teatrima iz celog sveta“, kazala je, dodajući da je, kao takvo, od 2006. član najprestižnije pozorišne asocijacije Unije teatara Evrope (UTE).

Domaćini su pak komentarisali i da kakvi god da su uslovi, JDP neprikosnoveno drži do visokih standarda, posvećenog umetničkog stvaralaštva.

Čelnica Ohridskog leta Nataša Popović je, obraćajući se medijima, navela i da je tokom četrdeset dana festivala održano 36 koncerata, 9 predstava i drugih programa koji su obuhvatili više od 1.000 umetnika iz 25 zemalja (Poljska, Izrael, Velika Britanija, Ukrajina, Švedska...) sa preko 20 hiljada gledalaca u publici.

Svečano zatvaranje počelo je izražajnim obraćanjem direktorce Ohridskog leta a završilo se razgovorom o sledećem festivalu, saradnji u okviru Otvorenog Balkana i Kulturnom centru Severne Makedonije koji se uskoro otvara u Beogradu.

M. Kosović

Ujka Vanja, JDP (Foto: Nenad Petrović)

ku kaže: „Želja je patnja, dok se ne ispuni, a ispunjenje, odnosno sreću prati nova patnja“, upravo u tom smislu, ova predstava poseže u srč čovekove prirode.“

Nagradu za najbolje glumačko ostvarene osvojila je Sanja Marković za ulogu Cmilje u *Čudu u Šarganu* sa obrazloženjem: „Izuzetno precizna igra Sanje Marković, čije scensko prisustvo istovremeno zrači zavodljivo i nevinno, sensualno i eterično, ranjivo i čvrsto i koja se prividnom lakoćom utelovljuje psihološke nijanse lika koji tumači, svime, a naročito ekspresivnim izrazima lica, pojačava utisak predstave i energetski snažno obuhvata gledaoca.“

Prethodnog dana mediji pišu da je Tivatska Letnja pozornica, od blizu hiljadu mesta,

Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Sjajni su. Režija blistava. Jagoš je Jagoš. Predstava ima sve: i reč, i glumce, i scenu, i muziku... I kišu. Prekrasno.“

U publici je bila i poznata crnogorska glumica Dubravka Drakić: „Remek-delo jugoslovenske dramaturgije oživljeno kroz izvanrednu glumačku igru i postavku koje odlikuje ono što je možda najteže i u glumi i na sceni – a to je da je uzbudljivo od prvog do poslednjeg momenta. Zaista je bilo zadovoljstvo biti u publici.“

A direktorka Centra za kulturu Tivat Dijana Sindić zaključuje: „Iskreno, impresionirana sam glumom, postavkom, bravurama... Celo telo mi se u dušu pretvorilo. Mogli bismo reći: izvan kategorije. Imali smo čast.“

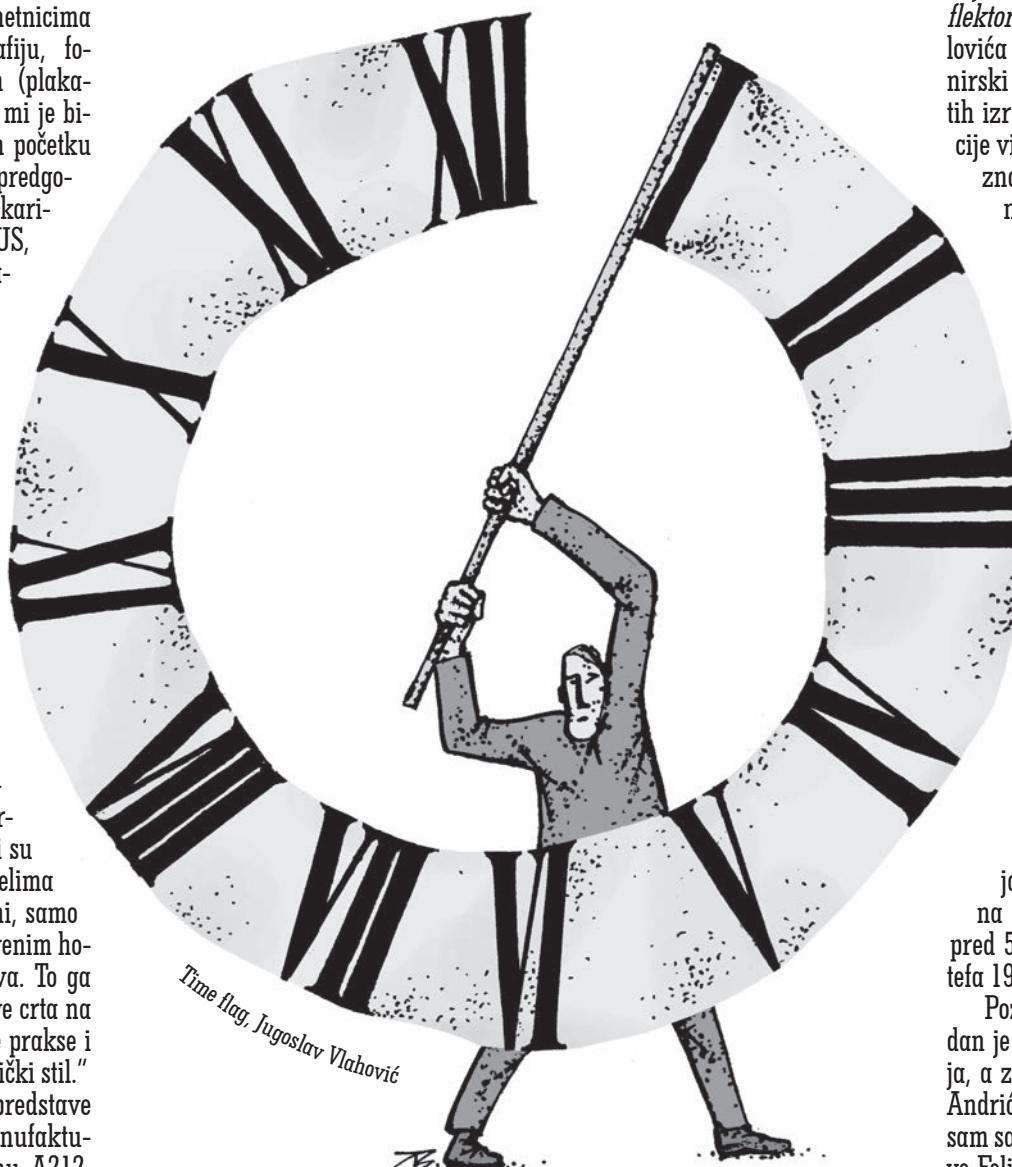

Jugoslav Vlahović

Ludus, Bitef, treća dimenzija ili zastavnici avangarde

Prijenjeni umetnici tesno saraju s dramskim umetnicima kroz kostim, scenografiju, fotografiju ili grafički dizajn (plakati, katalozi i sl.). Dragoceno mi je bilo to iskustvo još na samom početku karijere. O tome je pisano u predgovoru moje knjige pozorišnih karikatura *Ludus in fabula* (UDUS, 2020): „Mladi Vlahović, iako student Akademije prijenjenih umetnosti, u teatru je intenzivno boravio u svojim studentskim danima, pre svega u Ateljeu 212 učestvujući u popularnom mjuziklu *Kosa* od 1969. do 1973. a imao je i malu ulogu u viktorijanskoj drami *Rano jutro* Edvarda Bonda u režiji Arse Jovanovića. Ova predstava je, po rečima Vlahovića, za njega bila značajna jer je, za razliku od šarene *Kose*, vizuelno bila grafička, crno-bela, na beloj sceni igrali su glumci-ministri u crnim odelima i obrnuto, beli na crnoj sceni, samo povremeno akcentovanoj crvenim horor detaljima otkinutih udova. To ga je inspirisalo da i svoje likove crta na crnoj podlozi mimo tadašnje prakse i rano oformi svoj osoben grafički stil.“

Sledile su i muzičke predstave moje grupe „Porodična manufakturna crnog hleba“ u Podrumu A212, performans s Bobom Vilsonom, kao i ulični performans EKIPE A3 (Ekipa za akciju i anonimnu atrakciju)

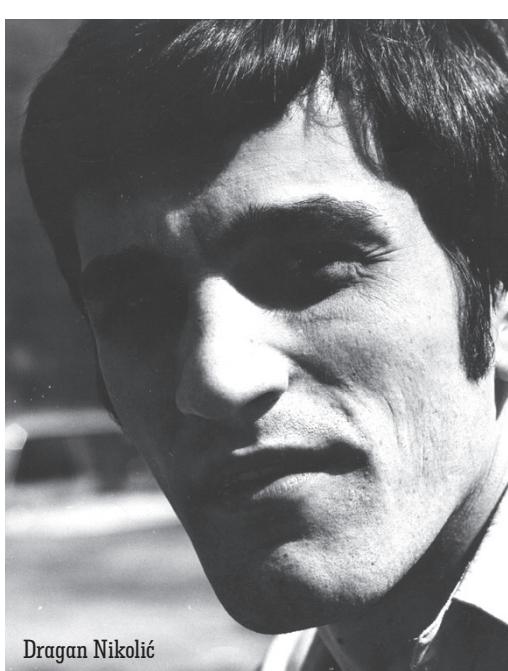
Milan Caci Mihailović
IZ „USPOMENARA 212“
SCENA ZA FILM

Jedan od velikih planova Dragana Nikolića bio je scenario za autobiografski film. Nažalost, nije ga završio. Delić tog scenarija izgleda ovako:

— Dve godine sam proveo u Parizu igrajući u Theatre de la Ville — priča Gaga. — Jedne večeri posle predstave, vraćao sam se u iznajmljeni stan. Odjednom, iz nekog mraka, pojavi se čovek i krenu ka meni. Pomislih da mu treba novac, da će me možda napasti, ali — ne. Ljubazno reče: „Dobro veče, gospodine, imam jednu molbu, možda čudnu... Da li biste mi dozvolili da vas zagrlim?“

— I pre nego što bilo šta rekoh, čovek me zagrlji. Zagrlji i ja njega — kaže Gaga. — Onda neznanac napravi korak nazad i reče: „Hvala vam, gospodine, znači nisam sam na ovome svetu!“

Blago se pokloni i uz Senu odšeta u noć.

Dragan Nikolić

Dejstvo pozorišnog kostima i Crni reflektor s naracijom Zorana Radmilovića u SKC-u 1972. Bili su to pionirski pokušaji ispitivanja različitih izražajnih mogućnosti kohabitačije više vrsta umetnosti, danas priznatih kao multimedija. Primeño sam to u ilustraciji i karikaturi, prevođenje jedne vrste umetnosti (tekst) u drugu (crtež). Pamtim kreativna druženja s kolegama Vladislavom i Todorom Lalickim, Slobodanom Mašićem, Žarkom Kukićem koji su podizali standarde.

Bitef sam tada pratilo godinama iz prve ruke, pogotovo onaj avantgardni deo sa akcentom na vizuelno-gestualnom izrazu (Living Theater, Bread and Puppet Theatre, La Mama). I naša Ekipa A3 dala je svoj doprinos s neprevaziđenim multimedijalnim *Apsolutnim hepeningom* na početku Knez Mihailove ulice pred 5.000 gledalaca a u okviru Bitefa 1973.

Pozorište, posebno Atelje 212, jedan je od mojih stvaralačkih zavičaja, a zavičaju je, kako je govorio Ivo Andrić, čovek uvek dužan. I uvek sam sa zadovoljstvom prihvatao pozive Feliksa Pašića i Tatjane Nježić da uradim naslovnu stranu ili ilustraciju za Ludus. A u Ludusu sve dobija i treću dimenziju.

LUDUS

LUDUS
Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Copyright@1992 Udruženje dramskih umetnika Srbije
Prvi broj objavljen 5. novembra 1992

Tiraž: 1100 primeraka

Izdaje
Udruženje dramskih umetnika Srbije
1115 Beograd, Studentski trg 13/VI

Telefoni: +381 (0) 11/2631-522,
2631-592 i 2631-464
www.udus.org.rs, www.ludus-online.rs
e-mail: udus@udus.org.rs

Matični broj: 07067283
PIB 100040788

Tekući račun:
200-2711270101033-28
(Banka Poštanska štedionica a.d. Beograd)

Predsednik
Nebojša Dugalić

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Redakcija
Aleksandra Jakšić,
Jelena Kovačević Barać,
Ivan Medenica,
Aleksandar Milosavljević,
Olivera Milošević,
Vukica Strugar
Snežana Trišić

Lektura
Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije
Radmila Sandić

Tekstove i fotografije slati na:
radmila.sandic@udus.org.rs

Dizajn LUDUSA
Đorđe Ristić

Redizajn LUDUSA
AXIS studio

Priprema i štampa
JP SLUŽBENI GLASNIK
BEOGRAD, Lazarevački drum 13-15

ISSN 0354-3137

9 770354 313002 >

Izdavanje ovog broja
Ludusa pomogli su

MINISTARSTVO
KULTURE
I INFORMISANJA
REPUBLIKE
SRBIJE

Београд
www.beograd.rs

SEKRETARIJAT
ZA KULTURU
GRADA BEOGRADA